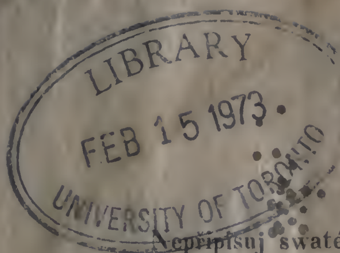

Hodza, Michael Miloslav
Vetin o Slovencine

Nepřipisuj swaté jméno wlasti
  Kraji tomu, w kterém bydlíme,
  Prawau wlasť jen w srdci nosíme,
Túto nelze bíti ani krasti;
Dnes neb zítra wraha zemi másti,
  A lid w jarmě jeho widíme,
  Předce když se duchem spojíme,
Wlasť je celá w každé swazku časti:
Wzácný owšem citu newinnému
  Jest i háj ten, řeka, chalupa,
Kterau praděd nechal wnuku swému;
Ale meze wlasti nerozborné,
  Jichž se bojí tknauti potupa,
Jsau jen mrawy, řeč a mysli sworné.

Kolár Sláwy Dc. zň. 242.

Die wahre Heimath ist eigentlich die Sprache.

W. v. Humboldt, Briefe an eine Freundin. I. B. 315.

VĚTÍN

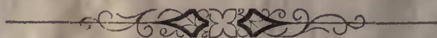

o

SLOVENČINĚ.

SPÍSAL

M. M. HODŽA.

V LEVOČI,
TLAČOM JANA WERTHMÜLLERA A SYNA. 1848.

(„*Větín*, čo je to „Větín?“ — čiže vymýšlä od výmyslu sveta!“ Prosím, Páni moji, pozhovenia; bez výmyslu niet pomyslu. Větín je slovo od *veta* lebo *vieta*, a toto znamená púvodně to čo latinskuo vicem pro vice, vices pl. od neužívaného w Nominativu *vix* či *vicis*, t. j. zámena, raz za razom, vzájem, keď sä čo jedno za druhým, jedno proti druhému, jedno za druhuo myslí, vidí, koná, hovorí, stáva. U Slovákow a Čechow bežnuo je slovo to w reči „veta za vetu“ t. j. vicem pro vice; ďalej slovenský „vietnica“ menuje sä i radní dom, radnica, preto že sä tam vietí t. j. radí, ráči, rokuje, na vzájem a zámenně hovorí; též slovenský „vietiť“ znamená tolko, ako na všetky strany myslivě sä obzerať, pátrať; odtial „Světovít“ t. j. Buoh, ktorý všemyselně na svět sá dívajúc, vidí a vie svet, t. j. s-vet, všetkých vecí bytnosť, prie- a zámeny. Razom reknúc, slovo *vet*, *veta* je v Slaviančině velmi rozrastěnuo. Najčastejšje ale, aspon vo slovenčině sä berie za *reč*, *hovor* vzájemný, a bežné sú výrazy: *odvetiť* = odpovedať, *dovetiť* = reč a shovorku dokončiť atď. *Větín* teda znamená vúbec obsah vjacej *viet*, viacej vzájemných rečí o jednej veci, o jednom úmyslu alebo už čom inom, človeka sä týkajúcom; potom znamená i priatelský spolok, w ňomže sä ľudia lebo pre zabavenia lebo pre poučenia vospolnuo a vzájemnuo sídení, shovárajú, a tu je *Větín* práve doslowně to, čo „*Casino*“; lebo i toto pochádza od koreňa *cas* (sr. slaw. kaz-ať, hovoriť) *casmen* pozdějšje *carmen* t. j. slovo, epos, (casmina casca, Varo. t. j. drevniä slovesa, u Igora). To je Větín; ráčte ho prívetive prijať a privítať.)

Strany pravopisu dokladáme tu, že ě a e platia jednako za plynnú hlásku, a sice preto, že sme ho nechceli všade ˇ značiť, lebo vo Slovenčině ono najviacej i na miestě pewného e stojí, a tak píšeme svet = svět, budete = budětě, netrpíte = nětrpítě. To je, prawda, nesklad; ale to ináčej nebude, dokiaľ pravoslovenský pravopis neprímeme. — ė je pevnuo e, a pochádza najviac z dluhého é.

Písal som v Lipt. Sv. Mikuláši dňa 30. Dec. 1847.

Predvety
o Slavianskom jazyku a jeho nárečiach.

§. 1.

L'udskuo pokolenia, ľudstvo, človectvo,*) dělí sä na rozličné *plemäná, čelädě, kmeny* a *národy.* Učení ľudia počeť a rozliky plemian na viacerako rátajú. Spuosob, nímže to *Blumenbach* rozočriedil, je w naukách o človeku najprijatější. Vedlä toho liší sä človectvo na pätoro plemian. 1) *Plemä kaukaskuo* pleti (t. j. těla a jeho farby) bielej, postavy a parsúnu toho, jaký sä pri ľudiech za pekný má. K němu počituje Blumenbach všetkých Europänow (mimo Lapončánow čilí Lopárow a Čudow čili Finow, jichže potomci sa i Maďari); potom Aziatow z tejto strany riek Oby a Gangesu; a severných Afrikánow. 2) *Plemä mongolskuo* pleti žlutkastèj; k tomu počituje ostatních Aziatow na wýchodních stranách, v Europě národy čudské čili finské a v Americe takrečených *Eskimákow.* 3) *Plemä murínsko* čili aethiopskuo, pleti čiernèj; kamž prináležejú Afrikáni, jináčej *muríni, černosi, negri* zvaní. 4) *Plemä amerikánsko* pleti červenastej, škoricovej alebo meděnnej; rozšírenuo je po celej Americe. 5) *Plemä malaiskuo* pleti načiernastej; býva po austrálskych ostroviech. — Francúz *Cuvier* (čítať

*) Človečenstvo je meno ľudského pokolenia vo vyššom pomyslu; a sice keď je človectvo už človečenskuo, tak asi jako sä hovorí „ľudský človek."

Küvié), nayvätší za našej pamäti živočichow (živokow) skúmatel, pokladal troje hlawních plemian ľudských od sebä rozdielných, zwláště z ohledu na *složenia lebu,**) lícnich kostí a čeľustí (sánok) a na podobu tváre, tým složením spuosobenú: 1) *Plemä stredňolebuo,* kaukaskuo čili europejsko-arabskuo; jeho leb vychodí na temäni do vajčitěj obliny a lícne kosti tak málo vysadajú, že keď sä s hora na lebaň hlädí, sotva ích vidno. 2) *Plemä úzkolebuo* murínsko čili aethiopskuo čili négerskuo; kde leb vychodí na temäni do špica, bez obliny čela, na zadok stlačeného a s hlavou akoby z obúch strán splaštěnou. 3) *Plemä širokolebuo*; u něho je temä širokuo a temer štvorhranuo, lícne kosti tak vysadnuté, že hlädiac s hora, ích náležitě vidno. — *Šafárik* nehajúc Blumenbachovi pleť, Cuvierovi leb, nesie pozor svoj skumavý zláště na to, čím sä človek človeckejšje po- a rozoznávať dáva, a to je *reč* jeho; aký človek taká reč, po něj ho vraj tak, jako vtáka po perí poznávame. V ohlädu na to dělí on pokolenia ľudskuo na štvoro plemian: *indoeuropejskuo*, *semitickuo*, *severskuo a čínsko.* **)

1) Plemä *indoeuropejskuo*, na celom okruhu zemskom teraz nie len na počet najhojnějšie ale i duchowně a občiansky predočiace (predok majúce), rozkladá sä na mnohé staršie i novejšie čeládě, kmeny a národy. Této sú:

a) v Azii čeläď *hinduská* s kmenom *indickým;* če -

---

*) leb (slov. je masc. česk. fem.) menujú sä všetky kosti spolu hlavu skladajúce; teda od čela až na těma.

**) Nevieme či pod čínsko zahrnuje i amerikansko a murínsko? Ale sotva: lebo Šafárik má bez pochyby v ohláde pokolenia historickuo. I v Starožitnosťach 27 str. výslowně pripominá, že štvorým týmto plemänom rozličuje dvoje plemian u Blumenbacha a Cuviera, tož kaukaskuo a mongolskuo.

läď *areitská* s kmenom *medským* a *sarmatským* (jehož odnože sú *Osetinci* v Kaukazu,) *afganským*, *perským*, *kurdským* a *armenským;* — b) v Europe čeläď *thrácka* s kmenom *thráckym*, (jehož odvetvia sú *Arbanasi* čili *Arnauti*, *Albančíci* v Tureckej,) *gréckým* a *latinským* (čili romanským), čeläď *celtoněmecká* s kmenom *německým*, *celtickým*, (jehož ostatky sú horania škótski čili *Kaledoni* a *Íri*,) a *cimbrickým* (jehož potomci *Brejzári* vo Francúzkej a *Valisčania* v Anglickej), čeläď *vindická* s kmenom *litvánskym* a *slavianskym* (slovänským).

2) Plemä *semitickuo;* k němuže náležia *Assyrovia*, *Židia*, *Arabovia*, *Abysinci.*

3) Plemä *severskuo*, býva v severnej polovici Azie, v najpolnočnejších krajach Europy a Ameriky. K němu sä počitujú kmeny a národy v piatich asi čeládiech, jenže sú: čeläd *uralská* s kmenom *lopárskym* čili *laponským* a *čudským* (k tomuto náležia národy: *Voguli*, *Ostiaci*, *Permiaci*, *Zyriani*, *Votiaci*, *Mordwíni*, *Čeremisi*, *Maďari* čili *Uhria*, *Čuchonci* a *Estonci;*) čeläď *kaukaská* s mnohými drobnými kmený, zláště *Čerkesy*, *Avary* čili *Lesgy* a *Grúzy;* čeläď *turecká;* čeläď *mongolská.*

Poznam. Niektoré kmeny a národy čeläďi tureckej volajú sä i *Tatári.* Ale newlastně; a len preto, že pred tým Tatári, národ čelädě mongolskej, nad nimi panovali. *Samojedi* sú kmen čudskému niečo príbudzný.

4) Plemä *činsko*, velikuo, mnohoľudnuo, počitujú niektorí k čeläďi mongolskej.

§. 2.

Čo človek, to národ; čo národ, to reč. Národow a rečí na svetě jest mnoho všelijakých. Je toho tisíce — „Aby každý národ a jazyk vyznával Boha.“ Každý človek i národ i každá reč jeho je *ľudská reč*, ktorou človek jednako všade sä od nerozumných tvorow odoznáva, bár by jináč jak surový bol a nevzdělaný. Samo v sebe tedy žiadna reč, ako reč, menšie lebo vätšie právo nemá, bár by jednou lebo druhou i sám Hospodin hovoril, lebo on hovorí všetkými. Medzitým predca niektoré reči na svetě, sú vzacnějšie medzi ľudmi ako druhé; prečo? preto že ľudia a národy, nimi hovoriaci, sú onakvejší, preto že v tých rečiach nie len samý človek je zláštně ukiazaný, ale i Buoh v prawdě zjavený. Prawda, že moc božú všade v prirodě vidieť muožeme a tak i v každej reči, ale v niektorých rečiach je všehotvorcovo *vtělesněnuo slovo*, *vyslovená myšlienka*, *slovotná vuoľa* i zákon; je večná v tejto časnosti *sláva.* K takýmto rečiam sä rátajú reči tak zvané *semitické*, ako je k p. *židowská*, *arabská;* a potom zláště takrečené *indoeuropejské*, ako sú reči *indická, perská* a jiné v Azii; ako sú *grécka, latinská* so svojimi dcérami talianskou, francúskou, španielskou i s padcérami oláskou a anglickou; jako je reč *germanská* s jej dcerami německou a skandinawskou; jako reč *slavianská* so svojimi nárečiami.— Všetky této reči boli a sú svojske pokoleniu tomu, ktoruo na svetě všahdy v duchowněj i tělesnej povahe predok človečenstva viedlo, vývodilo a panovalo, a ktoruo i tú povinnosť má, *rozumnú bohaľudskú svetowládu* po celom okruhu zemskom rozšíriť. Lebo koho Pán Boh povolal, toho i vyvolil.

§. 3.

Slaviančinou menujeme reč ľuďom *slovenského rodu* svojsku. Rod tento sä menuje *rodom svojho slova* t. j. rod Slovenský. Ako na počiatku bolo jedno slovo, tak i rod ten bol jedon. Ale v poddanstve času a prírody mnohotvárněj t. j. človečskom úpadku rozdělil sä na *národy* a tak i jeho reč (jeho slovo) rozišlo sä na *náslovia* t. j. nárečia, tak jako sä to všade s každým rodom ľudským stalo. Této rozličnosti reči jedněj ukäzujú na to, aby sä kroze všetky našlo *jedno slovo*, dobudla *jedna sláva* božia i človečenská, w jednomysli ducha prawdy a života. Preto jedným všemenom menujú sä slovenské nárečia *slavianskou*, *slavänskou rečou* alebo *Slaviančinou*. Každý tedy človek rodu slovenského, ktorý nežije len zo samého chleba ale i zo slova, bude si mať za povinnosť i radosť, reč túto podľä jej prawdy a podstaty si voznámostiť. Lebo keď iných ľudí po reči poznáva, jakožeby sám sebä nemal po svojej reči rodněj poznávať? Oko je *svieca těla*, bez toho nič nevidíme: reč je *svieca mysli*, bez těj nič nemyslíme. A kdo nemyslí, čo ten bude stáť aj ako žiť? Sprostí ľudia hovoria, že wraj, reč, ktorú od dětinstva majú, sä jim netreba učiť, lebo ju, wraj, vedia. Ale to je nie prawda, lebo *práve to, čo vieme, naučiť sä máme* t. j. čo s nami od dětinstva zrástlo, rozum a vedomia toho si nadobudnúť musíme, jináčej nás prevýši líška, ktorá si každá svoj chvost chváli. Keď to stojí, že taký je človek, ako ho vychovajú; tak istě bude stáť aj to, že tak hovorí, ako sä svoju známu materskú reč naučil. Kdo dobre myslí, dobre i hovorí; a myslieť dobre veru sä musí človek učiť i od Boha i od ľudí. Myslieť ale keď sä učí, musí sä učiť aj reč, a to sice svoju wlastnú materskú,

čo ju vie. Lebo reč je hlasná myšlienka t. j. hovoriť je hlasitě myslieť a myslieť je čuškom si hovoriť.

§. 4.

Znatného Slováka vážno slovo prujšie o slaviančině je oného sláwného Baróna *Petra Revayho.* *) Povedá on vo svojom spise „de Monarchia et sacra Corona Regni Hungariae:“ „Jazyk slaviansky alebo ilyrský je „najrozšírenější, tenže ktorý od siného (adriatického, „jaderského) mora až do severného (polnočnieho) je „bežný; lebo ním hovoria *Istriani, Dalmatínci, Chor-„váti, Bosniaci, Česi, Sleziaci, Lužičania, Poliaci, „Litvania* a *Rusi* šíre dále panujúci, takže i *Bulhári* a „mnohé jiné kraje temer až do samého Konstantino-„polu (Carihradu) tak, že na celom svetě jazyk sla-„viansky je ten, ktorým najviacej národow osloviť „možno s niektorými len rozlikámi nárečí, dostawších „sä do slaviančiny zo susedstvia cudzích národow. Ak-„že by sä sláva jedněj lebo druhej reči v jej obecno-„sti, užitku a rozšírenosti hlädať mohla, teda v ohlä-„dě tomto slavianČina a latinčina nado všetky jiné by „prednosť mali, lebo so slovenčinou prejdeš pol Euro-„py a velkú časť Azie. To je v skutku tak.“

§. 5.

Od toho času, až do nedáwna drahně sä medzi Učenými o Slaviančiňe a jej nárečiach hovorilo. Ale čo by sä storáz eště viacej, predca by dosť nebolo: lebo naozajst *slavianská reč je mnoho rečí hodna,* už sama v sebe ako reč osobenstva velikého národu europejského, ktorý chce a má byť aj veliký človek.

---

*) Baron Revay Peter, syn Michala, a prujšieho wlatina Revajowského v Turci Ferenca wnuk, narodzený roku 1568, zomrelý 1622, bol kráľowský najvišší Stolník (Magister Dapiferorum Regal.) i Stražca koruny a Cisarow a Kráľow Rudolfa, Matěja II. i Ferdinanda II. Radca, muž krajanský, človek svojej učenosti i slávy.

Najprujším otázkam a slovám o reči tejto všeobecným zavdali príčinu rozličné jej nárečia, kolko ich je? ako povstali? ako sä bližšje lebo ďalšje jedno na druhuo ponášajú? čím sä podstatně i prípadně jedno od druhého lišia? atď. to všetko a tomu podobnuo inuo bolo dosjal zahádkou nejedného učeného umu. L'udia pospolití neučení o to sä velmi nestarali, lebo tým je to, wraj, všetko jedno, či tak, či tak, veď je to, wraj, všetko len po *slovenský* a po *hovorský*. Inakšje doteraz nemohlo, prawda, byť: ale na potom nebude, byť nesmie, lebo slaviansky jazyk i s jeho rozličnými nárečiami je a bude majeť a svojeť nie len niektorých ľudí ale všetkých; síc inačej nebudeme vedieť čo je k čomu. Nemyslím ja tu, aby sa tým každý Slavian zanášal tak jako s vecou osobitněj učenosti, to bude všahdy náležať niektorým; ale to mienim, aby každý, kolko tolko vzdělaný rodu slavianskeho človek aspon hlawnjú známosť si toho nadobudnul. Nebudeli to; teda na posmech svetský tak sä stane každému neznalcovi, ako sä stalo tomu valaskému synkovi, čo sä otca svojho spýtal: „Ňaňo, či tá naša mater je nám nieaká rodina?" Z tèj príčiny, milým našincom chtějúc podať tento, Slovenčinu zastávajúci spis, mienime, že od veci nebude, keď Slaviančinu v *krátkom Vševidu*, s ukiažkami rozličných jej nárečí predstavíme. Puojdeme w tom najprú za šľäký slavianských majstrow *Dobrowského* a *Šafárika;* potom sami keď nie majstrovať aspon učňovať budeme.

§. 6.

1) *Dobrowský* predstavuje nárečia slavianske týmto poriadkom: na *dve mluvy* rozchádza sä najprú slaviančina, na mluvu *radu prvého A*, a *radu druhého B.* Do prujšieho radu prináleží *päť* i do druhého *päť* nárečí. Toho spuosoba je takáto:

Rad A.

1) Nárečia ruskuo.
2) „ staroslovenskuo.
3) „ ilyrskuo čili srbskuo.
4) „ chorvátsko.
5) „ slovinskuo čilí vindickuo v Krajině, v Korutaniech a v Štyrsku.

Rad B.

1) Nárečia slovenskuo (slovenčina naša).
2) „ českuo.
3) „ sorbskuo (čili vendickuo v horních Lužiciach).
4) „ sorbskuo (čili serbskuo v dolních Lužiciach).
5) „ polskuo.

2) *Šafárik* vo svojom spise „Slovanský národopis v Praze 1842" rozličuje každý jazyk a tak osobitně slaviansky, na *mluvy*, mluvy na *reči*, reči na *nárečia*, nárečia na *podrečia*, podrečia na *róznorečia*. Toho je takáto spuosoba:

A. mluva východňojužnia.

I. *Reč ruská:* jej nárečia
1) velko-ruskuo.
2) maloruskuo.
3) beloruskuo.

II. *Reč bulharská:* jej nárečia
1) staroslovenčina, (cyrillskuo nárečia, cirkewnie, starobulharskuo).
2) novobulharskuo.

III. *Reč ilyrská:* jej nárečia
1) srbskuo.
2) chorvátsko.
3) korutansko-slovinskuo.

B. mluva západnia.

I. *Reč leská:* jej nárečia
1) polskuo, a tohoto podrečia
kašubskuo.

II. *Reč česká:* jej nárečia
1) českuo.
2) uhorsko-slovenskuo (slovenčina naša).

III. *Lužicko-serbská reč:* jej nárečia
1) horňolužickuo.
2) dolňolužickuo.

IV. *Reč polabská:* užuž vymierajúca, jej nárečia jedno;
drevianskuo, už temer vyhasluo.

A tak vedlä toho, ako Šafárik to vystavil, sú v Slaviančině mluvy *dve*, rečí *sedem*, nárečí *štrnásť*, podrečia *dve.*

3) Ja myslím, že by sä vec inakším spuosobom dala predstaviť a síce takým, ktorýby, nerozúdiac tolme slaviančinu, príbudznost rečí a nárečí súmernějšú prednášal. A tak probujeme vec týmto predstaviť:

A. mluva južnovýchodnia,

jej reči:

I. Reč *slovenská južnia*, čili ilyrská; tejto nárečia:
1) staroslovenčina t. j. nárečia pannonskuo dolnie, cirkewnie, čili cyrillskuo; tohoto *podnárečia:*
a) korutánsko-slovinskuo.
b) bulharsko-slovenskuo.

2) nárečia chorvatko-srbskuo čili *ilyrčina*, wlastně tak rečená.

II. Reč *ruská*, (ruština) tejto nárečia:
1) velkoruskuo.
2) beloruskuo.
3) rusínsko čili maloruskuo.

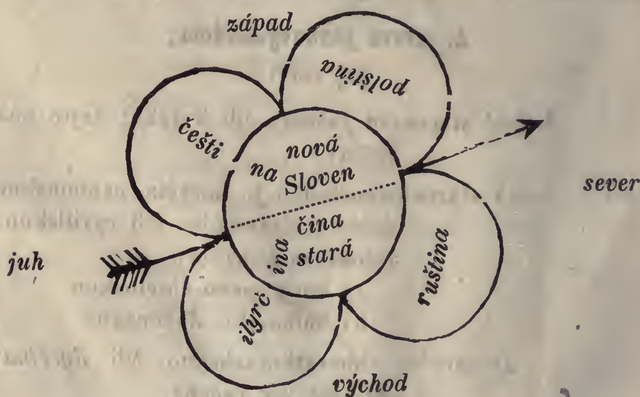
B. mluva západnia,

jej reči:

I. Reč *slovenská severnia*, čili česká; tejto nárečia:
1) novoslovenčina t. j. nárečia panonskuo hornie; tohoto *podnarečia:*
a) česko-slovenskuo.
b) polsko-slovenskuo.
c) rusko-slovenskuo.
2) čeština.

II. Reč *leská*, tejto nárečia:
1) polština.
2) serbština (v horních a dolních Lužiciach).
3) vymierajúca polabština.

Predstawme si to v tejto prídobe:

Najdáwnějšie rodisko Slovenčiny je na Dunaji — tento bez pochyby najsamprú rozohráňal ju na vyšnju a dolnju. Lebo Dunaj bol srdcová žila Slavianstva — on je ten, jako ho Kolár pekně nazval, *nádherný děd Slávow.* Meno rieky tej slavianskemu citu, čo by na sibirských stěpách dumalo, je magickuo radomženia, nímže srdce poskočí. U Slovákow a Srbow je toto meno v piesňach náhlasom i záhlasom:

Dunaju, Dunaju za Dunajom hrajú,
Žial mi je na veky za tebou šuhaju.

Dunaju, Dunaju, vodička tekúca,
Ej nebola som ja do tej Peště súca.

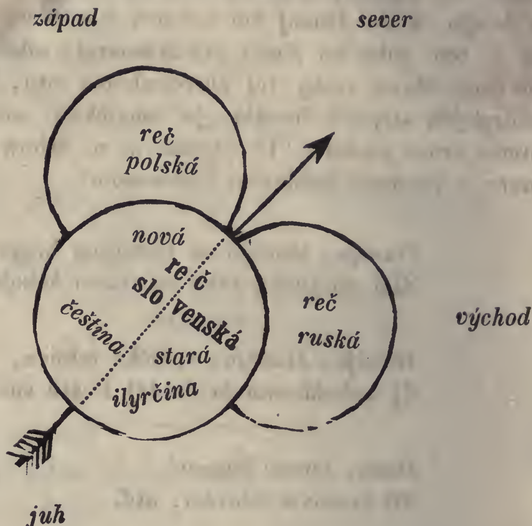
Duna, Duna Rusnáci,
Mi bratovia Slováci, atď.

5) Alebo konečně a najkratšje predstavíme slaviansky jazyk na *tri reči* rozlišený; na *slovenskú, ruskú* a *polskú.* A sice v týchto prídobách:

A. vedlă ponášok slowničných (grammatických).

	Reč slovenská		
Reč ruská	dolnia	hornia	*Reč polská*
a) nár. velkor.	a) starosl.	a) novosl.	a) polština.
b) „ malor.	b) ilyrčina	b) čeština.	b) sorbština.
c) „ belor.			c) polabština.

B. vedlä ponášok zemepisných.

Najsamprú vyšli zo slovenskej obe té i polská i ruská w nepamätných vekách bywšie jedna s tou na Dunaji až ku mori sinému a v bydliskách, ktoré starí Veneti a Ilyri, Grékom a Rimanom už vo štvrtom stoleti pred Kristom známi, trimali a w ních s tráckymi národmi bývali. V pozdějších vekách, pod návalom národow nepriatelských, najprú Wlachow, potom Grékow, Rimanow, Němcow a Sarmatow slovenská reč v krajach rodiska svojho nevyničela síce, ale sä roznárečila, dokial konečně tri kmeny slavianske Srbi, Chorvati a Češi, vystúpiac z poza Tatér a owládajúc starootcowskuo dědictvo, nárečiam jej toho, čo teraz majú, rázu a spuosobu nedodali a tak rozličnosti této dowŕšili, a dowrstvili. Na wrstvu horňoslovenskú, na lävom brehu Dunaja prišli Česi, na dolňoslovenskú, na pravom brehu rieky onèj prišli

Srbi a Chorváti, ktorých reč wlastně bola tam tých (ako sä domýšlame) leská, a týchto *ruská*, čili *antská*.

§. 7.
Slovotné ukiažky nárečí slavianskych.

(z Evanjelie o dvúch Učeníkach do Emausu idúcich. Luk. XXIV.)

A. Slovenský.

I. Južňoslovenský.

1) Staroslovenský t. j. cyrillský.

(z Evanjelníka Ostromirského od roku 1057. s vynechaniem nosových zvukow.)

Dva ot nich biesta idušča v tožde děň vo ves otstojäščuju stadii sesť'desiat ot Jerusalima, jeiže imä Emaus. I ta besědovasta k sebě o vsiech prikljuščiich sä sích. I bysť, beseduščima ima i stäzajúščema sä, sam Jisus približsä, idjaaše s nima. I ti reče k nima: ó nesmyslna i mdlena srdcem věrovati o vsiech, jaže glagolaša proroci. Ne takoli podobaše postradati Christu i wniti v slavu svoju?

a) Bulharský.

Dva ot tiäch biächa otivacha v tos deň v selo kóeto otstojävaše šeise stadij ot Jerusalima, kóeto imeto Emmaus. I tie chortuvacha pomeždu si za šičkyte tes, koito sä slučicha. I bylo kato chortuvacha tie, i sä ispytvacha, i samsi Jisus sä približi idäše s tiäch. — — I toj im reče: ó nesmyslenii i kasnii v sardceto, deto da viarvate za sičkyte, koito dumacha prorocite. Ne tés li prilíčeše na Christa, da postradáe i da vleze v slavata svojä?

b) Korutansko-slovenský.

(z Evanjel. vyd. v Čelovci 1780.)

V teistem časy sta dva iz Jesusoveh Jogrou teisty den šla v' en terg, te je byu vd Jeruzalema šiestred tekownĕh potou deleč, s jimenam Emmaus. Inu ona sta se med sebo pogovarjala od vseh teistech reči, katire so se godile. Inu permerilu se je, kader sta taku vkup pounala inu se sprašuvala, se je Jesus k nima perbližau, inu je s nima šeu. — — I nu on je k nima djau: o neumna inu kesna v' serci k veruvanju vsega tega, kar so Preroki govorili. Al ni mureu Christus terpeti inu taku v svojo čast noter jiti?

2) Ilyrský čili chorvátsko-serbský.

(z Evanj. Vukowho.)

Dvojica od ňih iďahu u toj dan u selo, koje byjaše daleko od Jeruzalima šestset potèr kalištah, i zvaše se Emmaus. I oni govorahu meďu sobom o svima ovym dogaďajima. I kad se oni razgovarahu i zapytavahu jedan drugoga, i Isus približise i idaše s ňima.— — I on reče im: o bezumni i sporoga srdca za věrovanje svega, što govoriše Proroci! Ni je li to vaľálo, da Hristos pretrpi i da uďe u slavu svoju?

II. Severňoslovenský.

1) Novoslovenský. *)

A hlä dvaja z ních boli (na cestě) idúci v ten istý děň do dědiny, zdialenèj na šestdesiat honow od Jerusalema, ktorej meno Emaus. A ti besedili spolu o

*) Kanonik Palkovič preložil z Vulgaty svatuo Písmo na československčinu. V slovenčině samej nemáme nič. Azda povzbudí Hospodin Slováka, čo do slovenčiny z púvodnieho textu preložiac sv. Písmo, hneď vedlä toho postaví preklady všetky slavianske. Aspoň slavianska polyglotta, dobre vyvedená, bi niečo velekrásneho a sláwneho bolo!

všetkom stawšom sä. I stalo sä (len veru), čo tak besedili a spytuvali sä jedon druhyeho, že i on Jéžiš, priblížiac sä, šiol s nimi. — — A on riekol im: ó vy nedoumci a tärbavyeho srdca ludia, na uverenia tomu všetkyemu, čo povedali proroci! Ta či to nebolo treba trpieť Kristovi a wníť do slávy svojej?

a) Československý.

A hla dva z ních šli teho samého dňa do kaštéla, který byl daleko šestdesát rimskych míl od Jeruzálema. A oni si rozprávali o všetkých tých vecách, které sa stali. A stalo sa, když sa rozmlúvali a jeden druhého tázali, i sám Ježiš priblížíce sa, šel s nimi. —— A povedal k ním: ó blázniví a spozdilí srdcem uveriti všetkému, čo mluvili proroci! Či to nemosel Kristus trpeti a tak vejsti do slávy svej?

b) Polskoslovenský.

A pale! dvojo z nich buli na dráźe v toj sam dzeň do valala, šescdzešec rimskych mil' duže od Jeruzaléma, co mu naźvisko Emaus. A oni bešedovali vedno o šickem co śe prihodlo. Lem tu, kédz oni tak bešedováli, a śe pytali, sam Ježíš približil śe a z nimi šol. —— A un rék im: o glupi a lenivi śercom veric to, co proroci povedzéli. Ta či nebulo treba Kristóvi to cerpec a tak pojsc do slavy?

c) Rusko- čili Rusínskoslovenský,

Dvojmi z ných išly v tot samý den do dedyny, kotrá bula šesdesát rimskych míl oddálená od Jeruzalema, a kotrá se volala Emaus. A ony si rozpráveli o šitkom čo se bulo stalo. I stalo se, kod ony tak si rozpráveli a se edon druhyáho spytovali, ež i Ježiš priblyžáci se k ným, šiel s nymí. —— A on povedél im: ó hlúpí a lenyvýi sercem na viaru šitkyáho toho,

čo povedeli proroci! Adaj nemusél to Kristus pretérpeč a tak vnysč do slávy svojej?

2) Český.

A aj dva z nich šli toho dne do městečka, kteréž bylo vzdálí od Jeruzaléma honů šedesáte, jemuž jméno Emaus. A rozmlauvali vespolek o těch všech věcech, kteréž se byly staly. I stalo se, když rozmlauvali a sebe se otazovali, že i Ježíš přiblíživ se k nim, šel s nimi. — — Tedy on řekl jim: o blázni a zpozdilí srdcem k věření všemu tomu, což mluvili proroci: zdaliž nemusil těch věcí trpěti Kristus a tak vjíti v slávu svau?

B. Ruský.

Dva iz ních byli na puti tavo že dnä, v děrevňu, šest'děsäť vorst ot Jirusalima otstojäščuju, nazyvaemuju Emaus. I oni sobesědovali o vsěch prikljućivšich sä ších. I kogda oni tak sobesědovali i sprašivali odin drugavo, vot Jisus približiwsä, šiol s nimi. — — I on skazal im: o bezuma i lenivavo serca věriť vsěmu tomu, čto skazali prorocy! Ne nadobnoli bylo Christovi eto trpěť, i vojti v slavu svoju?

C. Polský.

A oto dvá z nich tegož dniá šli do miastečka, ktore bylo na šešcidžiesiont stajan od Jeruzálem, ktore zvano Emáus. A ci rozmaviáli z sobon o tym všystkim, co šien bylo stálo. I stalo šien gdy oni rozmaviali, že i Jezus přibližyvšy šien, šedl z nimi. — — Tedy on řekl do nich: o glupi a lenivego serca ku vieřeniu temu všystkiemu, co poviedzeli prorocy! Azaž nie musial Krystus tego cierpieč i vnišč do chvaly svojej?

§. 8.
A. O slaviančinĕ južnĕj t. j. českej a ilyrskej, čili o slovenčinĕ.

Menom slovenčiny zaujímame reč, ktorej koreň, a púvod je z oboj strany Dunaja, počnúc od vtoku jeho do Rakúska, až do ústia jeho, čiarou od západu na východ; a počnúc od Krkonošow idúc prostou čiarou äž k sinému moru a dolu ku Dubrowniku a Černohorcom, od severu na juh jednou čiarou a druhou od Tatér spisských a liptowských dolu až do Soluna — kraje, temer celého císarstva Rakúskeho a polovice Tureckého. Podlä kroniky Nestorovej, ktorý píše: „Bie jedin jäzyk slovienesk: Sloveni, iže sediachu po Dunajevi, ichže prijäša Ugri i Marava, Česi i Lächove i Poliane, jaže nynie zovomajä Rus. Sim bo pervoe preloženy knigy Maravĕ, jaže prozva sä gramota slovĕnskaja, jaže gramota jesť v Rusi i v Bolgariech dunajských,“ podlä toho reku všetky nárečia v týchto krajach bežné menujeme *slovenskou rečou.* Lebo trebas i w nejednom z krajow tých bývajú inojazyčné národy k pr. v horňom a dolňom Rakúsku *Nĕmci*, v Uhorskej *Maďari* a ďalej na západ k čiernemu moru, na lävom brehu Dunaja Olási: ničmenĕj historicky je dokiazanuo, že všetky té kraje; zláštĕ za dáwných časow, pred Kristom štiristo a po Kristu pätsto rokmi, boli obydlené ľudom, ktorý grécki historici *slovenským, slavianskym* zláštĕ menujú, a ktorý rozličné kmenové mená pozdĕjšje hneď od cudzonárodních kmenow, ako boli Sarmati, Huni, Avari, Bulhari a Uhria; hneď od svojenárodních kmenow ako sa *Česi, Srbi* a *Chorváti*, podostávali. Podlä toho sä muože tedy povedať takto: Slovák je Sloven uhorský, Slovenec je Štyrský, krajinský, korutanský, Čech je Sloven český, Chorvát je Sloven chorvátsky, dalmatinský; Srb

je Sloven srbský, černohorský, Bulhar je Sloven bulharský. Všetko toto Slovenstvo muože sä menovať i *Slavianstvom predtatránskym*, alebo južným, tak že *východním Slavianstvom* by boli Rusi a *západním* Poliaci a Lužičania.

§. 9.

(Svetodějné greckoslavianske počiatky Slovenstva dunajského.)

Tohoto Slovenstva rátať bezpečně muožeme do 20 milionow, a síce českého Slovenstva (Čechow, Moravänow, Slovákow a Sleziakow spolu) do 8 milionow; ilyrského Slovenstva (Srbow, Chorvátow, Dalmatincow, Slovencow, Bulharow) do 12 milionow. V deviatom století pred príchodom uralskočudských Maďarow do staroslovenskej wlasti, všetky kmeny Slavianstva tohoto spojovala jedna reč, tá ktorú menujeme teraz *staroslovenskou, cyrillskou, cirkevňou;* od Prahy až do Soluna a Carihradu ozývali sä zvuky jej na slávu Boha pravého, jehož Otcom vzývať, podlä Kristovej prawdy, učili predkow našich večně pamätní rodu slovenskému Apoštolovia, *Cyrill* a *Method.* Keby neboli prišli a primrákavili sä rozličné neresti na toto južnie Slavianstvo hneď od mordárských národow, jaký boli v tedy a pozdějšje *Maďari* a *Turci*, hneď z jeho nesvornosti, jaká rodu tomuto všahdy najvätšmi škodila, keby reku to nebolo bývalo; teda Slovenstvo toto dunajskuo bolo by na sebä podujalo utěšenú gréckoklassickú povinnost života, a bolo by ju istě vyviedlo, sláwnějšje a užitočnějšje vykonalo, ako German rimanskoklassickú povinnosť vyviedol. Tak sa domýšläme jednak z toho, že Slavian náchylnější bol k volnoživotu pospolitosti a domácnosti, jednak že v skutku i vzdělanější v tedy bol, ako German; jednak že i tá

reč jeho, ktorú Cyrill a Method na všeobecnú cirkewnju povýšili, o mnoho lepšje sä podlä klassickej gréčtiny šikovala, nieželi germanská, od latinčiny potlačená. Spuosoba reči staroslovenskej ukäzuje všetko na to, že južnie Slavianstvo vúbec, ni Čechow, ni Slovákow nevynímajúc, s gréckým životom bolo soznámenuo, ba ním aj hodně prejatuo. Aspon ríša, ktorú *Mojmírowci* slovenskí *Rastislaw* a *Svatopluk* zakladali, skorej pozdějšje bez mála by sä bola grécko-slaviansko-svetoríšou stala. Ale inakšje sä Bohu ljubilo: kdo zná či na horšie či na lepšie pre nás? Keď južnieho Slovenstva potomstvo terajšje nad stratámi takýmito nesmírnymi žalostí; tým samým osvedčuje velikú vuoľu na lepšú budúcnost, ktorá práve z mrákotných nerestí a strát predešlosti na jasnost života vyhúliť sä muože. Sympathia zláštna kmeny Slavianstva tohoto, tam Čechow s Chorvátmi tu Slovákow so Srbmi spojujúca, radostnú má sľubnosť občianskeho i národnieho sjednotěnia. Dal by Buoh národow! však okrem toho dve tretiny Slovenstva tohoto dunajského sú pod berlou panowníkow z najstaroslávnějšieho domu rakúského spojené.

§. 10.

I. Staroslovenská alebo cirkewnia reč nikde už nenie v obecnom pospolitom životě bežná; ona je úžitkom len v knihách náboženských u Slavianow cirkvi gréckokatolíckej, ale ,o ako my Slováci hovoríme, staroverskej, tož u Rusow a Bulharow a Srbow. Medzitým, ako sme aj vyššej pripomenuli, bola to cirkewnia reč za oných časow, menovitě od roku 862 až do 1000 a niečo ďalej, i u Slovákow, Čechow ba i u Poliakow, dokial hu latinská celkom nevytisla. Trebas ale svätá reč z užitku pospolitého vyšla, a to asnaď hneď skoro v desiatom století, po vywráteniu

ríše slavianskej na Dunaji skroze Maďarow; niėmeněj svätopísomné jej pamiatky, slavianskou nábožnosťou zachované, nielen že po mnohé stoletia bežné slavianské nárečia eště od vätšieho rozpadnutia zachránili, ale i na jejích slovničnuo a slovotnuo spuosobenia i vzdělania sä, velmi puosobili, ba i teraz puosobia i všahdy puosobiť budú. Obyčajně reč, ktorá z užitku pospolitého vykapala, *mŕtvou* menujeme, jako sú k pr. reči židowská, starogrécka a latinská. Ale o staroslovenčině to celkom neplatí. Ona je reč, ktorá svojou tak rečeno mŕtvosťou viacej učinkovala, nieželi mnohé nárečia slavjanske svojou živosťou. Bez něj, Bože odpusť, by vary Slavjanstvo na svoje všenárodnie meno bolo sä zabudlo! Ale ona bola tam, kdekolvek slavianske kmeny otčinu stratili, práve v tom smyslu, ako sláwny Wilem Humboldt povedá, náhradnou a svätou otčinou, dokjal sä kmeny té na životnom základě svojej kmenovitosti na novo zdvihli a ustalili. Aspon slawianstvo podunajskuo, z oných sláwnych počiatkow svojej svetoríše, nemá dosial nič inšieho, ako podivu a úctyhodnú spuosobu reči tejto. Ona je, hovorí sláwny Šafárik, zláštna reč, ktorá pre svoju dáwnu starobylosť i wnutornie prednosti, každému spytatelovi reči ľudskej záněmná (interessantná), všakému ale Slavistovi tri-štirnásobně je dúležitá. Nemeckí filologi, osobitně sláwny *Schlözer*, nevedia sä jej dosť nachváliť, obdivujúc správnost a spuosobnost jej v oných časiech už vystatěnú, keď německá reč eště w mizernom prošťansťwí sä popečkovala. Všetkým práwom tedy, hovorí ďalej Šafárik, je staroslovenčina w novejších časiech základa (gruntowný kämeň) vospolněj slavianskej rečněj kritiky a filologie; slušně si každý Slavist považuje túto reč, ako pyramidu staro-otcowskej mluvoslawněj vzdělanosti; slušně sä ňou radosláviac, muože na něj svoje sily, pilnou náwkou

o prospešnuo vzdělávania domáceho nárečia, odúžiť a uveličiť. — Zo staroslovenčiny naylepšje dosial osožili reči *ilyrská* a *ruská*, preto že u Rusow a Srbow je ona dosial rečou cirkewňou. Všetky temer výrazy pomyslow náboženských, mrawních ba veru aj občianskych z něj majú prisvojené, tak že keď Rus, Srb i Bulhar hovorí nie tak, ako samý národín a prirodzený kmenovec, ale jako myslivý cirkewní a občianský človek a kresťan, teda meněj viacej *staroslovensky* hovorí. To my česko- polskí Sloveni, žičiac to bratom naším ruským i ilyrským, závistive predca obanúvať musíme, že z požehnanosti tèjto staroslawnèj svetice, sme pre naše nárečia málo, lebo nič neprijali, odrúzněni bywše od pokladow tých, pred tým rečou latinskou a teraz tam něineckou a francúzkou tu práve ještě i maďarskou. Škodu túto nám nič nenahradí, len svätě zachovávaná literárna vzájemnosť, tak ako jej zákony, práva i i pravidlá *Kolár* nastavil. Keď tá bude medzi námi t. j. keď každý slavianský vzdělanec bude si svätoverně mať všetky roznárečné literatury slavianske, ako za svoje; teda budeme si jedon druhému všetkým dobrým a pekným spuosobom rečí a nárečí naších slúžiť. Lebo i my na týchto stranách máme to, čo tým tam chýbia. Ale pravda, dokial učený Slovák, tak o polskú tu, ruskú tam, ilyrskuže literatúru tolko bude stát, ako o lanský sňah této jeho kamenisté Tatry dbajú; dotial, prawda, z toho nič, ale i zo Slováka nemnoho bude.*) Najstaršie rukopisy staroslovenské sú a) *Evanjelium Remešskuo* v Čechách rukou svatého Prokopa písanuo, okolo roku 1030.**)

*) Rozpomínam sä na okamženia, keď som prvú knižku polskú viděl. Bolo to v Šárišskej stolici w Marhani, kďe jedna Polka, za tamejším zemským Pánom Uhorským vidaná, z ojčizny kochanej polskej niekolko knižick donesených mala. Pane muoj — ako mi bolo — keď som čítať začal! a rozumel! Bolo to roku 1831.

**) Na toto Evanjelium skladávali pred tým Královia francúzki korunovaciu prísahu.

b) Evanjelium pro knieža *Ostromíra* roku 1056 — 1057 písanuo, a preto evanjelium *ostromírskym* nazvanuo.

§. 11.

Teraz je otázka, kdeže sä táto prepamätná reč vzala? t. j. kdeže bývali ti Sloveni, čo ju tak, ako je vo svätoknihách staroslovenských viacej meněj zachovaná, hovorili? O tomto sa medzi slavianskými filologmi, a medzi něměckými, čo do veci rozumejú, rozličné domienky. Niektorí (ako Poliak Rakoviecki, Rus Karamzín, Čech Dalimil a Jordán) za to majú, že táto reč je *matka* všetkých nárečí slavianskych. Iní ale istia, že nie matka všetkých, ale jedneho len lebo druhého nárečia. Keď sä teraz opýtame, ktorého? teda nám jedni povedia (Kohl) že *ruského*, druhí (Schlözer, Dobrowský, Solárič) *bulharského* alebo *srbského;* tretí (Šafárik a jeho súmieniči) *bulharského*, štvrtí (Ewgenij, Kalajdovič, Medniansky) *moravskoslovenského;* piatí (Jordán, Dalimil, Čaplovič) *slovenského* nášho: šiestí (Kopitár, Grimm, Miklošič) *slovinského* čili korutanskovindického. Menovitě Šafárik vo svojom narodopise na straně 33. píše: „V kvetaucí době starého bulharského cárství pred prijítím Maďarûw, Plawcûw a Pečencûw do Sedmihradska a Pannonie, panovala jedna a táž reč slovanská we wšech wlastech cárství tomu náležejících, totiž mimo země jihodunajské, w nichž podnes trvá, též w severodunajských, nyni Walachy a Maďary zalidněných, jmenovitě ve Walachii, Sedmihradsku a we dnešních Uhrích od Dunaje po Pešť, Jager a dále k Tatrám a vedlé památek w prekladu písem swatých a w bohoslužebných knihách Slovanûw řecké církwe zachowaných, byla s nyněјším, owšem *již welice zkaženým* nárečím bulharským stejného rodu a rázu. Po zaplawení od dotčených jinojazyčníkû oněch sewerodunajských zemí ut-

kwela reč bulharská w krajinách na jihu Dunaje, we dřewní Moesii a weliké částce Thracie a Macedonie, kdež nyní od austí Dunaje, anobrž od roku 1830 od města Falče na Prutu až do Soluna a kosturského jezera wdél a od predhorí Želegradu na Černém moři až k Ochridě a hořejší Debre na Černém Drimu w w šíř w ústech prostéko lidu slovanského panuje.“ — — Ešte niektorí za to majú, že staroslovenčina, je onná *reč staropannonská*, do ktorej okolo roku 360, za panstvia rimanského nad onými krajmí, svätý Jeronym Dalmatín, Bibliu pre svojích rodákow preložil, vynájduc, ako povesť ide, i zláštno pismo *glagolským* alebo jeronymským zvanuo.

§. 12.

Čo by sä mně vidělo, akže sä do týchto rozmienok našich učených mužow smiem zamiešať, tak myslím, ako som to už vyššej v §. 6. vyložil, že všeci tí páni meněj vjacej prawdu majú, s tým rozdielom, že jedon bližej, druhý ďalej, ale predca všeci do jedněj torči triafäjú. Mojím domněním je staroslovenčina *púvodčituo matičnuo nárečia najstaršej reči slovenskej podunajskej*, (Nestorow jedin jäzyk slovenskyj), ktorá pole svoje rodiskovuo mala na Dunaji alebo Istru *) a prvotně sä v polokruhu Karpatow čili Tatér, k adriatickým Venetom, do starej Dalmácie a Ilyrii rozprostierala, pozdějšje ale do starej Moesii, potom i za Balkán sä rozšírila, styknutím s cudzími rečmí na svoje nárečia sä popremieňajúc. Hovorím — na čo dobre pamätať treba — že staroslovenčina sama je nárečia povšechněj reči slovenskej podunajskej. Tomuto nárečú bolo vrchovisko nie v zadunajskej čili thracko-

---

*) Či povieme že je to naše: Byster či ada Vister, všetko jedno, tak i tak znamená tolko čo rieka.

ilyrskej Bulgarii, ale v starej Pannonii, idúc od wnútorného Rakúska, krajom terajším zadunajským, medzi Sávou a Dunajom, prejduc na východ cez Dunaj, Tisu až do Sedmohradskej, takže na západnom hraji *podnárečia* jeho bolo a je doteraz *korutánskoslovenskuo,* na východojužnom bolo a je doteraz *bulharskoslovenskuo;* samo v sebe ale bolo vo striedku terajšej krajiny uhorskej, od Pešte do Belehradu, po obúch stranách Dunaja dowŕšenuo. A toto nárečia matičnuo, puvodčituo reči dunajskoslovenskej menujem ja *dolňo-* čili *južnoslovenským.* Druhuo nárečia tomu práve *súrodnuo*, matičnuo a púvodčituo, jehože wrchovisko predtým i teraz je kraj od Peště a Matry hore až ku Liptovskej Tatre a Babejgore, je naše *slovenskuo* wlastnie, ktoruo ja menujem *horňo-* čili *severňoslovenským,* v príméru k onomu južniemu staroslovenskému, a ktorého podnárečia je na jednom kraji *československuo*, na druhom *polsko-* a *ruskoslovenskuo.* Podlä tohoto náhlädu je tedy staroslovenčina rodná sestra našej slovenčiny. Pod návalom čudskotureckých národow, ale zláště a nado všetko Maďarow, Staroslováci na podunaji jedni mečom zahynuli, druhí do Bulhár dolních, do Srbska, do Chorvátska, tretí do Tatér, štvrtí do Čiech sä uchýlili, takže wlastně onoho krésťanského prvorodzenca Slávie všetky slavianske kmeny w Rakúskom a Tureckom císarstve v srdci svojom pochovaného majú, na vskriesenia-li k životu, či nič — to Bohu známo. Ale veru zo smrtnèj neresti tèjto bez pochyby sä najviacej tatránskemu Slovákovi dostalo t. j. z oných Staroslovenow sä najviac do Tatér uchýlilo, tak že Slovák terajší tento je Staroslováka podunajského najbližší, buď i najnešťastnější dědič a nástupca. Dosť na tom, že púvodisko a wrchovisko staroslovenčiny, tèj podivu a úcty hodnèj reči nikde sä

nevystopuje, nenajde, ak nie pri samej našej terajšej Slovenčině, tože na samom jej kraji južňom.

§. 13.

a) *Nárečia bulgarskuo* terajšie, podnárečia staroslovenčiny, bežnuo je teraz v kraji tureckého císarstva *Bulgariou* zvanom. Až do roku 1392 bolo Bulharsko samostatná wlasť, kde cirkewně i občiansky vývodila reč staroslovenská. Ale roku tohoto podmanili násilní Turci túto wlasť; a od toho času sä Bulhari ni v cirkewňom, ni v domácom nárečí k ničomu pozdvihnúť nemohli. Turecká ukrutnosť každuo národnie pohnutia zatantila. Predca v týchto najnovějších časiech, horliví rodoľubci bulharskí, pri všetkých nesmírných prekážkach vo svojskom si horlive počínajú. Ináčej bulharský ľud je, wraj, velmi dobrý, poctivý a trpelivý, asnaď aj privelmi. Cestovatelia, viděwší a poznawší oboj kmen i bulharský i slovenský, rownakosť povahy očividnú vysvedčujú. Celého kmena onoho má, též wraj, byť do piatích milionow; lebo drahně ho do Maloazie obydliť sä prechádza. Jesto i w Ruskej Bulhari, jako osadníci ta prešlí; ichže asi 80000, v gubernii Chersonskéj. — Mojím domněním by Bulhari najlepšje urobili: čo by vo spisownom jazyku s Ilyrmi t. j. s Chorváty, Srbý a Dalmatíny sä spojili. Jejích nárečia, ni menom, ktoruo je cudzínsko ni podstatou, ktorá je nakroze narušená, sä nevýznamuje. Medzitým ale možno, že i tam sú okolnosti domáce a národnie tomu na závadě. Keď je tak, teda bulharskí písomníci mudrejšje neurobia, jako jestli sä staroslovenčiny krem toho jejích svätoreči, byť i nie vo všetkom jej, ale podstatňom slavianskom spuosobe, trímať budú.

§. 14.

b) *Nárečia korutanskoslovenskuo*, alebo krátce *slovinskuo* je druhuo *podnárečia* staroslovenčiny. Bežnuo je na kuse v dolňom Štyrsku, potom v Korutánsku, v krajině (Carinthia, Carniolia), v Gorici a v takrečenèj Ilyrii až dolu k Terstu a jaderskému moru, v Istrii na kuse, tak též i v Chorvátsku na krajišťach stolice Záhrebskej a Varaždínskej a na kuse i v Uhorskej vo stolici Železnèj a Saladskej. Liší sä v sebe asi šiestmi roznárečiami, z níchže hlawnie sú: *krajinskuo*, *korutanskuo a štyrskuo*. — Velmi staré a vzácnè pamiatky tohoto nárečia slovinského zachovaly sä w latinskom rukopisu „*Frajzinské zlomky*" menuvanom, a medzi 957—994 napísanom, jakože úverno je, rukou biskupa Frajzinského či Frizinského Abrahama, totže tri kusy obsahu nábožného. Z ních tuto podávame niečo na ukiažku, z „Glagolítu klocowského" *Kopitárom* vo Wiedni 1839 vydaného, vypísanuo:

Zo zlomku prvého:

a) Svojepisně t. j. ako je w rukopisu písanuo.	b) Pravopisně t. j. pravopisom česko-slovensk.	c) Prevodně na slovenskuo.
Začína sä:		
Glagolite po naz redka zloueza.	Glagolite po nás rědka slovesa.	Hovorte po nás riedke slová:
Bose gozpodi miloztiuvi. otze bose.	Bože gospodi milostivy, otče bože!	Bože hospodine milostivý, otče Bože!
tebe izpovuede. |	tebě izpovědě	tebe vyspoviedam
vuez moi greh. etc.	věs moj grěch. etc.	všecek muoj hriech.
I vueruiú. da mi. ie. na zem zuete beusi. iti se. na	I věruju, da mi je na sem světě bywši, iti že na	A verím, že (dá) mi je na tomto svetě bywšeť, a isť na

ón | zuet. pakise	ón svět; paky že	ten svet; a pak
uztati. na zod ni	vstati na sodny	vstať na súdny
den. Ímeti mi ié.	den. Iměti mi jě	deň. Mať mám
sivuót | pozem. Íme-	živout po sem. Imě-	živuot po tomto, mať
ti mi ie. otpuztic	ti mi jě otpustik	mám odpustok
moih gre chou.	moich grěchov.	mojích hriechow.

Končí sä:

Miloztivui bose.	Milostivy Bože!	Milostivý Bože!
tebe poronso me	tebě porončo mé	těbě porúčäm moje
telo. Í. mó dusú.	tělo, i mó dušu,	tělo i moju dušu
Í. moia. sloueza. Ime	i moja slovesa, i mé	i moje slová i moje
delo. Í mó vúoliu. |	dělo, i mó vuoliu,	dielo, i moju vuoľu,
Í. mó vueru. ímoi	i mó věru, i moj	i moju vieru i muoj
sivuót. Í da bim	živuot. I da bim	živuot. A da bych
uzlissal nazodni |	uslyšal na sodny	uslyšal na súdny
den tvó milozt vue-	den tvó milost ve-	deň tvoju milosť ve-
liu. Z temi iese vzo-	liu s těmi ježe vzo-	likú s tymi, ktorých
vuez tvói | mi vzti.	věš tvóimi usty:	pozveš tvojími ústy:
Pridete. ot za me-	Priděte otca me-	Podte otca muoj-
ga. izvuolieni. pri |	ga izvuolěni, pri-	ho vyvolení, prí-
mete vúecsne vúe-	měte věčne vě-	mite večnuo ve-
zelie. Í vúecsni si	selie, i večny ži-	selia i večný ži-
vuot Ese v | iezt-	vuot, eže vy jest	vuot, čo vám je
ugo tou lieno. iz	ugotowlěno iz	prihotovenuo od
uueka v uuek. a	věka v věk, a-	veku na vek, a-
men.	men.	meň.

Potom nasleduje v písomníctve nárečia tohoto prestáwka až do polovice veku XVI, v ňomže učenia německých reformátorow do Štyrska, Korutánska i krajny wniklo, a učení kňazia *Truber* (1550—1586), *Juričič* (1562), *Krell* (1567), *Dalmatín* (1576—1589), rektor *Bogorič* (1584) a jiní o rozširovania jeho nie len ustně ale i písomně sä usilowně starali. Pomocou wnitrorakúskych Stavow, zláště na nákladky štědrého

pána Janeža z Ungnadu, vyšlo vtedy tlačom mnoho nábožných kníh, medzi nimi celá Biblia vo Vitenbergu 1584). Po udusení evanjelického náboženstva, zvláště mocnou vuoľou císara Ferdinanda II., vydávali katolícki knäzia potrebné ľudu knižky, málo z prvu, potom viacej. Na konci predešlého stoletia preložili a vydali niekolkí horliví kňäzia spoločnou prácou celú Bibliu (w Lublaně 1791). O tom čase povstali aj básnici, jako boli *Pohlín* (1780), *Dew*, *Linhard*, *Vodník* 1780 — 1819; a teraz sú *Jarník* (1814), *Prešérn* (1830), *Kastelic*, *Župan* a jiní novejší! Biskupi *Raunikár*, *Slomšek* vyznačujú sä jako znamenití národowci a výborní spisovatelia. — Ludia tohoto nárečia menujú sä *Slovenci* sami sebä (Němcom sä *Vindi*). Šafárik jích ráta na 1151000; Kopitár na dva milioni. Tento bol sláwny rodák jejích, cisarsko-kráľowský dvorní Radca a Strážca knihowně c. k. viedenskej, Slawista s Dobrowským a Šafárikom najznamenitější, naroděný r. 1780 d. 23ho Aug. v Repní v Krajně a zomrelý 11ho Aug. 1844.

§. 15.

2) *Nárečia ilyrskuo* alebo *srbskochorvátsko*, medzi južňoslovenskými najrázníejšie, najrozšíreňejšie a ktoruo má slovo svoje velikej a bez mála povšechněj budúcnosti južnoslavianskej. Ním hovoria Srbi a Chorváti s malými rozlikámi v Slavonii, v Chorvátskej, v Srbskej, v Bosně, Hercegovině, Dalmácii, v Uhorskom pomorí, v Čiernej hore a vo stoliciach Uhorska, toť v Baranianskej, Báčskej, Torontalskej, Temeskej, Peštianskej, konečně i chýrečnì hraniční vojaci, hraničiara, sú najviacej Srbi a Chorváti. Ráta sä (podlä Šafárika) do vyše 6 milionow. I w Ruskej ich je čo prešlých tam roku 1751—1753 osadníkow, do 100000. U Slovákow a Maďarow slovú Srbi aj *Ráci* od niek-

dajšieho hlawnieho mesta srbského *Rasu*, teraz „Nový Pazar“ zvaného. — Meno „*Ilyr*“*) je u Srbow a Chorvátow nie wlastně svojekmenovuo, ale po ilyrských Slavianoch, neomylně v tých krajach, kde teraz srbskochorvátsky kmen je rozhostěný, bydlewších, zaslúženým právom zděděnuo. Lebo roku 610 — 640 prišli Srbi a Chorváti z poza Tatér, a oné kraje, nimi teraz obydlené, na tureckých Avaroch si vybojovali, smiešajúc sä potom rodom i rečou s podunajským Slovenstvom, zo ktorého smiešania w reči utvorilo sä behom času to jejích nárečia, ktoruo sä *ilyrským* menuje, a ktoruo vo svojej zatatrianskej prvotnosti bolo wlastně asnaď maloruskuo alebo *antskuo*, od Antow, východních Slavianow, tak nazvanuo. Práve preto je i tým zláštno nárečia ilyrskuo, že východní a južní živel slavianČiny do svojej podstaty a spuosoby prerobilo. Sama staroslovenčina, jakožto reč u srbských Ilyrow svätá cirkevnia, ilyrčinu nezakrpila, ale práve ještě lepšie voslavianstvila, a právom dědičky južnoslovenskej uplnomocnila. A vezmeli sä i to do povahy, na čo z niektorých udajow historických sä domýšlame, že toť Chorváti a Srbi i v Tatrách kudunajských do času bývali, alebo práve že stará Belo-Chrovácia a Serbia nie len za Tatrámi ale i sem pres Tatry sahala; teda nebude Slovákovi diwno vidieť v Ilyrčině spuosoby a slová nárečia svojho také, jakých ani w najbližšej češtině alebo w neobďalšej polštině nenachodí. V ohlädu tom práve Ilyrčina je viacej, ako samá *kmenová reč* t. j. nárečia, je ona vo svojom spuosobe *ucelostěná slavianČina*, ktorej okolité kmenovky, ako je korutančina i bulharčina, svoje právo pekně a chvalitobně zadať muožu, keď mimo to podnárečia této slo-

*) Viď sä komu čo chce, ja trímam s Kolárom toto meno za slaviansko; a neznamená nič inšie len to čo je národ a rod, t. j. od il’, jíl = zem, tolko čo zemko, rodák, tak jako i Poliak, od pol-e, i pol-u t. j. zemko a rodák.

venské nič sa nie inšie, ako *ňedorobená ilyrčina*. Táto je teraz, a zláště ako ju *Gaj* a jeho posobníci vystatiť a uduostojiť sä snažia, *skutočný prawdivý ideal*, ktorý sä presláwně a spasitelně na podstave pewněj srbsko-chorvátskeho kmena vožívotiť a vovšepuosobiť, dobrovoli wrúcnoducha južnoslavianskeho podariť musí. — Ako Bog da i sréča junačka; samo nek je sloga!

Ale aby sä lepšje vyrozumelo, čo tu mienime, teda o ilyrských podnárečiach a písemníctve ilyrskom toto si tu pripomenieme. Ilyrčina sä liší dvojím hlawním podnárečím: *srbským* a *chorvátskym*, oboje zasä rozlikuje sä menšími, vatšími rozdobámi, predca nie tak znatnými, aby to jednosobnosť ilyrčiny rozosobievalo. Ničmeněj rozpolná mysel slavianská, nad to i rozdielnym vyznaním náboženstva súc privedená, rúznila písomníctvo ilyrskuo, tak že teraz je literatúra podlä *rozdielu nárečí* a) srbská, b) chorvatska; a zasä tá *podlä rozdielu písmen*, je a) *východnia*, u Srbow gréckej viery, cyrillského písma užívajúcich b) *západnia* u Ilyrow rimskej viery, latinským písmom píšucích, c) *glagolská*, vzdělávaná od katolíckých knäzow, glagolske litery upotrebujúcich.

a) *Slovesnosť srbská*, a síce a) wlastně srbská čili u Srbow gréckeho vyznania, cyrillicou píšucích, má svoje dve doby 1) od uvedenia kresťanstva do úplného zničenia mrawněj vzdělanosti v tureckom Srbsku v XVII. století. 2) od obnovenia literatury w rakúskom Srbstvu až do terajška t. j. od roku 1733. Srbi gréckoverci (ináčej i pravoslawní) prijawše s kresťanstvom i reč staroslovenskú, túto vzdělávali, svoje domáce nárečia pri tom nezanedbávajúc. Starodáwně listiny, niektoré práve z XI. stoletia, ukäzujú dvoj spuosob písania (sloh) cirkewní a kancelársky t. j. v Srbskej

wlasti, ktorá pred ujarmením tureckým šírosláwna bola, užívali v cirkewních veciach reč staroslovenskú, v občianskych svetských ale svoju domácu. Písma, úradnie listiny svobodných obcí od kniežat a kráľow srbských, staré práva za velikého císara srbského *Štěfana Dušana* (1349, 1354) spolu sobraných, prednášajú nám spuosobu srbštiny sprâwnu a w něj i peknú dušu slavianskú zo šťastnějších duob oných, dokial Turci všetko nezahrúzili. Ač i nemnoho z tých časow je zachovanuo, predca svedčí aj tu o tom, čo sä v každej temer wlasti slavianskej stalo, že pekné počiatky národněj vzdělanosti, velikú budúcnosť veštiace, prekliato násilnuo cudzinstvo znivočilo, proti ktorému tí naši predkovia svoje, Boh sám vševedúci vie, obrániť či už neveděli, či nemohli. — Spisovatelia v tejto dobe u Srbow boli aj králi a biskupi, jako k pr. *Štěfan Prvovenčený*, veliký župan a pozdějšje král srbský (nmr. 1228); svätý *Sáva*, arcibiskup; potom *Dometian* mních (1263) a jiní. Po úpadku mocnárstva srbského (1389) hájila sä národnosť srbská a s ňou jak tak i liternie umenia w niektorých buď cele buď aspon napolo neodvislých kniežactvách v severňom Srbsku, Bosně, Hercegovině, Černohore. Srbi prepisovali bohoslužebné knihy a spisovali letopisy; a nedluho po vynájdenju knihotlačiarstva vyšli potrebné knižky na svetlo, zláště príčiněním dvúch mohutných a rodomilowných mužow velmožow *Ďorďa Černojeviča* (1493) a *Božidara Vukoviča* (1519). — Po precítnutí Srbow k novému životu duchowniemu pod berlou rakúskou (roku 1733, 1741), vyniknul nad iných muž ducha vznešeného a hlubokej múdrosti *Dosithej Obrádovič* (1772—1811), ktorý vo svojích spisoch, najviac obsahu mrawnieho, nie len lepšiemu duchu osvety, ale i domácemu krajšiemu reči spuosobu cestu prekliesnil. Od toho času začala rást srbská slovesnosť a ku te-

rajšiemu zveládu dopomohli jej zláště biskup *Mušický* (umr. 1837), *Milutinovič*, *Vuk Štefanovič Karadžič*, *) tento nado všetko jednak mluvospytom, jednak ale vydaním *srbských spievanuok* (srbske piesme), ktoré v celom vzdělanom europejskom svetě prekladané, čítané, obdivuvané a vělebené boli a bývajú. Lebo takými spievankámi národními žiadon národ na svetě sä honosiť nemuože, leda snad ruský a v ohläde na krotkú domaslavu, slovenský.

b) *Slovesnosť srbskoilyrská*, u Ilyrow, Srbow a Chorvátow rimskokatolíckeho vyznania. Tejto pamiatky niektoré zo XII., XIII. a XIV. stoletia sú zachované. Ale zláště na konci XV. stoletia stal sä *Dubrowník* (Ragusa), ožiarený svetlom z Italie donesením, ilyrskými Athénami, ktorá sláva mu až do polovice XVII. stoletia zostala. I okolité kraje, mestá, ostrovy slovutněli osvetou a naukámi a zláště básnictvím. Z tejto slávodoby literatury srbskoilyrskej sú básnici: *Daržič* (1463—1507), starší *Minčetič* priemením *Wlahovič* (1475 — 1524) a *Vetranič* priemením *Čawčič* (1482—1580) v Dubrowníku; tamže a v Dalmacii v XVI a XVII století *Etorovič* (1532), *Čubranovič*, *Bunič-Babulinovič* (1550), *Ranina*, *Zlatárič* (1597) *Gundulič* (1620), *Ivaniševič* (1642), *Palmotič* (1657) a jiní. Ba eště i v XVII století vynikli *Ďordič* (1724), *Kačič* (1729) básniwší v duchu národních spievanuok zdarile, tvrdil ocelové duše chrabrých Ilyrow ku hrdínstvu proti neukojitelným wrahom a zhubcom jejich t. j. Turkom — wraví Šafárik; **) vo Sla-

*) Preložil i nový Zákon do Srbštiny r. 1847.

**) Z jeho „národopisu" preniesli sme sem prehläd tento krátky slovesností slavjanskych, nič nemuožuc lepšieho v tom vykonať. Bodaj by sme skoro mohli mať v tomto primerený výťach a compendium pre našu mládež i z jeho velikého diela: „Slavianské starožitnosti." Tým by sä už len dalo niečo vykonať pre svätú povinnosť slavianskej národnosti a jej usvedomenja w našom zanedbanom pokolenjú!

vonii *Kanižlič* (1759) a *Vid Došen* (1768). — Celú Bibliu preložil *Katančič*, ktorý preklad i s textom latinským vyšiol tlačom v Budíně (1831).

c) *Slovesnosť* ba wlastně len *písemnosť glagolská*, menuje sä od písma *glagol* rečeného a od písma *kyrillica* zvaného u Slavianow staroverských bežného je rozdielom vo spuosobe nie reči, ktorá je obam staroslovenská, ale abecedy a litér. Tymito spísané a pri bohoslužbe užívané knihy maju Ilyri rimskokatolíckeho vyznania v chorvátskom prímorí, v Istrii a Dalmacii, asi vo sto cirkvách (t. j. tam rimskokatolíci nečítajú omšu w latinskej ale staroslovenskej reči — čo je v Slavianstve našom všahdy eště pamätnuo). Niektorí majú glagolicu túto za staršú písomnosť ako je kyrillica; iní ju držia len za taký podhodok pozdější, jakýmsi mníchom vymyslený. Skuor tí majú prawdu — ako by sä mně aspon vidělo. Glagolica je bez pochyby púvodčituo staroslovenskuo panonskuo písmo, ktorého znaky a šläky sä i na Slovensku nachodia. — Bohoslúžebné knihy písmom týmto už roku 1483 tlačom w Ríme alebo vo Venecii vyšli. Ba v oných krajach prímoria chorvátskeho glagolicou písali i domácim nárečím, úradnie písomnosti a listiny. K týmto velmi riedkym pamiatkam svetskej slovesnosti glagolskej prináležia zákony svobodnej obce Vinodolskej roku 1280; a listiny a listy rozličných obcí a velmožow chorvátských od XIV. až do začiatku XVIII. stoletia. Z týchto niektoré sa tu i tam vytlačené, ostatnie w rozličných listowňach a knihowňach ostávajú. Príde i týmto vezňom predešlosti južnoslavianskej čas oslobodenia!

d) *Slovesnosť chorvátska.* Počiatok tejto neide ďalej od XVI. stoletia, do tých časow keď reformáciu cirkewnju i Chorváti mnohí prijali. V tedy kňaz *Bučič*

a jiní začali spisovať nábožné knižky (1564—1574). *Pergošič* preložil práva uhorské (1574) a *Wrameс* spísal všeobecné letopisy (1578). V XVI. století preložil gróf *Zrinský* (sťatý 1671) preprawnuk oného Sygetského hrdinu Mikuláša Zrinského, báseň hrdínsku od bratra svojho Mikulása púvodně uhorsky spísanú: *Adríatskoga mora Sirena.* (1660). *Habdelič* (1670) *Belostenec* (1675) a *Vitezovič* (1684—1713) pracovali na slowníkach; poslední písal i dějepisy i básnil, usilujúc sä všemožňe, ač nadarmo, Chorvátow k duchovniemu životu pozbudiť. V druhej polovici XVII. století počet spisovateľow chorvátskych pomalý rásť počal, zláště na začiatku XIX století drahně sä množiac; ako *Mikloušič* (umr. 1833) básnik *Koritič* (1826) preložil žalmy a Virgila veršom, *Krizmanič* (1830) preložil Miltona prostomluwně. Biblie celej nieto preloženěj, len žalmy (1816) a perikopy evanjelické a epistolické (1651). Zbierky národních piesní niet.

§. 16.

Reč ilyrská, novoilyrská, južňoslavianská, národnia chorvátsko- srbsko- slovinsko- slavonsko-dalmatinsko- bulgarsko — -ská, -na, -nia, -tá.

Znáte *Jana Kolára*, vy Slováci? „Ej, prawda, známe; veď chodíme do Peště na roboty, po kupectve, remesle, chodíme na cirkewnie chýrečné luteránsko-protestanské konventy — teda ho známe my robotníci slovenskí, my remeselníci slovenskí, my kupci a obchodníci slovenskí, my kňazia slovenskí, ba i my páni slovenskí — čida ho neznáme — to je kňaz, horlive káže, a wravia ľudia, že je veliký Slovák.“ „A viete čo je to veliký Slovák?“ „Hm! — to je otázka, nuž Slovák!“ — Taký ako ste vy? „Ej ba — my nevieme, ale tak hovoria ľudia, že Kolár je veliký Slovák, nuž

preto aj my tak vravíme.“ Tak? teda Kolára neznáte, vy Slováci. „No veď sme my už Slováci, nám netreba byť aňi vätšími, aňi menšími, keď sme takí Slováci, ako nás pan Boh dal na svet.“ Tak? No, to je tým horšie a tým meněj znáte Kolára; tým meněj ho pri takom nespuosobe i na budúce poznáte.

Ja — ano ja znám Kolára; znajú ho i moji cirkewníci *Pálka* a *Bela*, znajú ho i niektorí knäzia slovenskí, znajú ho i páni, ale nie tak, ako remeselníci tí, znajú ho starší, mladší — no zná ho predca nás kolko tolko. Ku Kolárovi prišiol raz mladý Chorvát, zemän a šlächtic v pravom toho slova smyslu, ku Kolárovi, čo nevyslownú rodolásku svoju práve tymíto bolecity choval:

Bratře, tobě nechci zamlučeti
  V dûwerné to sardce prostotě,
  Že ja mnoho sem už v životě
Pro swûj národ musel vytrpěti;
Nechci wšak to nosiť na paměti,
  Ani láti zlostné holotě,
  Aniž lituji w té trampotě
Najkrásnější wěk mûj strawiwšeti;
Zivoty dva dej mi, sardce wolí
  Oba za Sláviu složiti,
Ale jedna wěc mne welmi bolí:
Že sme hlas jen w paušti wolající,
  Že to lid náš nezná cítiti,
Zotročilý jsa a nedbající.

Nejedenkrát wěru tak se zdálo
  Mysli mé a sardci bolnému,
  Jakby ku otroctwí wěčnému
Wšechny Slávy nebe odhodlalo;
Tak je duší samostatných málo,
  Tak se chladně mají ke swému,
  Tak se prilepují k cizému,
Jakby wlastních sil jim chybovalo:
Najvíc pak to rozhorčuje žele,
  Že lid náš w tom manstwí ubohém
Križuje sám i swé spasitele;
W zaufání jen to zwe k wíře nowé,
  Kdo dá počet z toho pred Bohem,
My, či naši zotročitelowé? —

Kolikráte myslím o tom našem
  Národu, a jeho welkosti,
  Ale na zlomky a drobnosti
Rozerwané zhaubným satanášem;
Pod knížetem, cárem, králem, bašem
  Žijícím, co kaluž w temnosti,
  Weždy, duchem plným žalosti,
Wolám takto za Izaiášem:
„Rozmnožil si národ tento, Pane,
  Ale nezweličils weselí!"
A w tom selza z oka mého kane;
Nebo wšeho sweta zlořečenstwí
  Na welký se národ schumelí,
Nepomkneli dále člowečenstwí.

Stokráte sem mluwil, teď už kričím
  K wám o rozkydaní Sláwowé!
  Buďme celek a ne drobtowé,
Buďme aneb wšetko, aneb ničím;

Národem wás zowau holubičím,
  Než ai holubi jsau takowé,
  Že milují hejno spolkowé,
I wám tedy wlastnosť tuto žičím:
Sláwowé, wy národ zlomkowitý!
  Sily sjednocené dělají,
Než praud mělkne a schne roztočitý;
Sláwowé, wy národ mnohohlawý!
  Maudří horší smerti neznají,
Než jest žiwot, hnilý, prázný, tmawý.

Říkáte mi: „že to zákon káže,
  By Slaw w Uhřích reč swau pochowal!“
  Dobře, než kdože jej*) ukowal?
Lidé! či to wíce než Bůh wáže?
Zákon boží národům wšem záže
  Mír a sprawedliwosť zwěstowal,
  A to, aby každý milowal
Wlastní jazyk nade wšetko dráže:
Můžli lidská božskau, časná wěčnau
  Konečná, leč s pýchau neslušnau,
Proměniti wůli nekonečnau?
A co twor wíc milovať má skumný,
  Či wlasť malau, mertwau, bezdušnau,
Čili národ welký, žiwý, umný?

Bože! Bože! který dobře mínil
  Weždy s národy si wšechněmi:
  Ach už nikdo není na zemi,
Kdoby Sláwům sprawedlivosť činil!

---

*) t. j. ten zákon.

Kde sem chodil. nářek bratrů stínil
Wšudy weselosť mé duše mi,
O ty saudce nade saudcemi,
Prosím: cože tak můj národ zwinil?
Kriwda se mu, welká kriwda, děje,
Žalobám pak se a zármutu
Našemu swět rauhá aneb směje;
Aspoň w tom nech maudrosť twá mi swítí:
Kdo zde hřeší? či kdo křiwdu tu
Dělá? či kdo křiwdu tuto cítí?*)

Ku tomuto, reku, Kolárovi v Pešti prišiol mladý Chorvát s myšlienkou južnoslavianstva — poblahoslavili sä — a prorok slavianstva Kolár dal myšlienke tejto pomazania citu a pewného slova, w moci ducha toho, nímže ho Buoh národow ponuknul, právom večnėj slobody, z nějže nikdá duch ten nevypadá, lebo on povedá „ja som i vy buďte.“ Chorvát onen bol *Ljudevít Gaj*, ktorého požehnaná myšlienka *ilyrskej jednorečnėj*, *jednoslowesnėj jednoty*, ku tomu činu pohnula, by zástawu sjednocenia w rozkusatěnėj a rozosobitěnėj ilyrskej slowesnosti vyzdvihnul a junácko Chorvátstvo a Srbstvo okolo nėj shromaždil. Stalo sä — na všetko štěstia tamejšieho Slawjanstva, ktorého národnia krú blednúť už ako mláka začínala a k ohawnému, alespon u Slavianow, zláštnu a velikú povinnosť človečenstvia majúcich, ohawnému hriechu odnárodněnia sä chýlila.

A čím to Gaj vykonal? Tým, čím sä jedině dá — jednotou reči. Lebo

---

*) Viď Slávy Dcéra od Jana Kolára, druhé wydání w Pešti 1832. Znělky: 287, 288, 323, 324, 325, 326.

medze wlasti nerozborné,
Jichž se bojí tknauti potupa,
Jsau jen mrawy, reč a mysli svorné,
povedal Kolár — a reč je i mraw, „aký mraw, taký wraw," reč je i mysel ukiazaná, osobná. Gaj teda vystavil spuosob výborný, ako sä muože a má všeilyrsky písať, preukiazal, že pravá ilyrská reč je jedna jediná, od Viedně temer, až do Soluna, pri všetkých roznárečiach a rozdóbách; doistil slovom i skutkom, že to muože a má byť orgán juhoslavianstva, uspuosobil a pri všetkom odporu zo strany známej slavianskej tvrdohlavosti vožívotil myšlienku túto veledějnú, tak že na to i dobrotivosť nášho Ferdinanda svoje otcowskuo „dobre" povedala, a Stavy a Rady trojjednej králeviny slavonsko-chorvátsko-dalmatinskej reč túto, svojích velikých otcow reč, z podnárečivých domatroškárskych podobuok do jednoslawnej podoby upostavenú a na základoch europejsko-slavianskej grammatiky upodstatěnú, krásnu ako Vila, mocnú ako Králevič Marko, na krajinskom sněme roku tohoto 1847 dňa 23ho Octobra, pod prednostěním biskupa *Ďorda Haulíka* Slováka, svätou národnosti slavianskej vuoľou, velikým sláwoducha pohnutím, za reč diplomatickú, krajinskú, zákonnju vyslovili, prijali, vyhlásili, uzákonili a poswätili. Viete, našínci, Slováci, čo to znamená? Abyste tomu kolko tolko vyrozumeli, uvediem tu svedectvá oného človečenského mudreca, sláwneho *Herdera*.

§. 17.

1) Té Stavy, ktoré ku slobodowrawným ľuďom prístupu nemajú, a jich očúvať nemuožu, zostávajú duševně obmedzenými neokruochanými; stávaju sä podozrivými, tuťmavými a podlými. Len recou sä ľud, len vospolnou rečou ľudia sä očlovečia.

2) Všaký národ svoj sriedok šťestia svojho má *v sebe*, tak ako všaká gulä svoje tiažotočia (centrum gravitatis).

3) Ako človekovi najsvojetnějšia mohúcnosť je duch meněj viacej obsahujúci, ktorý pomocou predešlosti, zo svojej prítomnosti na budúcnosť puosobí; tak i prostriedky, ktoré má, alebo ktoré si on, práve podlä tèjto svojej povahy, sám utvoruje, sú zjawné nástroje a symboly tejto činlivej puosoblivosti. K tomu rátam najme *reč*, *písmo*, *vedu*, *umu*, a *umu* všetkých *úm; zákonárstvia* (legislatio) a *obce ústavnosť*: to sa té malé i velké lodě, na nichže človek oceanom časow sä preplavuje. Reč je všeuznaný nástroj pre rozšírenia ludských myšlienok, náklon a skutkow, ňou dědíme poklady predešlosti v pozdějšom potomstvu; ňou sa spojené účinky duše otcow národu s ostatním svojím potomkom. Vospolnou rečou majú všeci údovia jedneho národu menšú vätšú účasť jeden na druhom, časy jedné vylievajú ducha svojho na časy druhé, rody na rody, všahdy novými miešaniami. — Je to peknuo miesto v historii, práve na ten vek sä nadariť, keď reč národu jedneho na ten stupeň vzdělanosti vyšla, na ktorom verozdajně i zostane.

4) Pravá osveta ľudu je nie skorá; ona sä cudzou rečou vynútiť nedá; najkrajšje a povedal bych jedinokrásně zmáha sä na wlastnej puodě národa, w jeho zděděnom a zděďujúcom sä nárečí. Rečou sä dobúdajú srdcia ľudu, a nenieli to veliká myšlienka, v tak mnohých národiech, ako sa Uhria, Slaviani, Wlasi atď. pre najďalšú budúcnosť zasadiť zárodky dobrobytu, spuosobom jejich smýšlänia, jim i najwlastnějším i najmilším. (Gespräch nach dem Tode des Kaisers Joseph II.)

5) Či má ľud, zláště nevzdělaný (?) niečo milšieho ako reč otcow svojích? W něj býva všetko jeho bohactvo myšlienok v povestění (tradicii), historie, náboženstva a pravidél života, celuo jeho srdce i duša celá. Takému ľudu reč odnímať alebo znižovať znamená jeho jedinkú nesmrtelnú majeť, od rodičow dětom sä dostalú, odnímať. Kdo mi reč moju potlačuje, ten ma chce i z muojho rozumu a spuosobu života ozbíjať. Veru ako Buoh všetky reči na svetě trpí, tak by mal i každý panowník rozličné reči svojho ľudstva nie len trpieť, ale aj ctiť. (Tamže, o Jozefovi II.)

6) Česť národu závisí z velkej čiastky od jeho materskej reči; táto je voz tárny všetkej cti krajinskej. Na ňu musíme si viac držať, na jej čistotu horlivejšje bedliť, ako na česť najútlocitnějšej milenky našej. (Realis de Vienna u Herdera.)

7) Rečou sä národ vychováva; kroze reč stáva sä poriadku- a ctimilownývm, povolným, mrawným spolkowným a obcowným, sláwnym, usilowným a mohutným. Kdo reč národu svojho za nič nemá, ten pozbavuje cti jeho najšlechetnějšie publikum (verejanstvo), ten sä stáva jeho ducha (národu), jeho domácej i prespolněj slávy, jeho nálezow, jeho milostnějšej mrawnosti a príčinlivosti najnebezpečnějším wrahom. Kdo reč národnjú pozdvihuje a ju na výrazy každého citu i každej jasněj pekněj mišlienky vyrábia, ten dopomáha to najdrahnějšie a najkrásnějšie publikum rozšíriť, alebo samo v sebe sjednotiť a pewnějšje uzákladniť.

8) Bez vospolněj krajinskej a materinskej reči nieto vjacej žiadneho pravého usrozumenia myslí, žiadněj povšechněj wlastenskej vzdělanosti, žiadneho srdečné-

ho spolu- a súcitu, žiadnej otčínskej verejnosti. Potom už tam sä tak děje, že račkujú ľudia za cudzími myšlienkami druhých a nehodnícky sä jím, ako ničomným stínom zaliečajú. To máš potom v obci mrtvé, závadné ba často záhubné údy!

9) Jestliže hlas otčiny je hlas boží, teda tento za společné, všeobsažité, všepre- a podnikavé námery a ciele sä *len vo wlastěnskej reči ozývať* muože; ona musí od mladosti hneď u všetkých tried národu, v duchu a srdci zaznievať; len tak sä ňou stáva rozumnuo a rozumenuo, počúvajúco a počujnuo publikum. Každá cudzia reč bude *rozpolujúca* (rozdvojujúca) *Samaritančina.*

10). Vy otcovia wlasti wážte si reč materskú, wážte si dary té, ktoré ona nepýtaná, neodplatěná a predca nie bezo slávy priniesla. Či každuo umenia, každá účinlivosť, ktorou by nejedon wlasti rád poslúžil, musí sä prú tak ako ten syn stracený von z krajiny najať, a ovocia svojej pilnosti a svojho ducha *cudzím rukám sveriť*, aby ste Vy tú česť mali je odtial dostať? (Veru je to za česť, keď otcovia a páni národu sú len dúčele a trúby cudzinstva i jeho reči.)

11) Keď reč je naších duševních mocí nástroj a nášho najwnutorněјšieho vzdělania a vychovania náčin; teda nemožno nám ináče dobre, len w reči nášho národu a krajiny našej vychovanieť (vychovánu býť.)

§. 18.

I. Novoslovenská reč, alebo **Slovenčina,** t. j. nárečia Slaviansko, nímže Slováci v Uhriech, na kuse i w Morave, w niektorých dedinách i w Rakúsku, takže w novejších osadách i v Slavonii hovo-

ria, počtom do *trich* milionow. Nárečia toto je *druhuo prvotnuo, púvodčituo nárečia podunajskej slaviančiny, so staroslovenčinou súrodnuo*, druhú hornjú časť onėho všeslavianskeho prvobytu, bárs i behom viacej storočí a zláště vtisnutím sä Maďarow umálenú, zaujímajúco. Ako staroslovenčina zo života vymizelá, zostala vo svätých knihách deržebnou slovenskou nábožnosťou zachovaná; tak rodná jej sestra slovenčina táto naša, pri všetkých premenách svojej dáwnějšej, a s onou temer jednoličnej spuosoby, predca vo svojej podstatě zostáva v podiwnom prirodzenstve slovenského človeka do dneška zavarovaná. Niet pochyby, že keby staroslovenčina cyrillská sä v bohoslužbe u rimskokatolíckych Slovákow, tak asi ako v Dalmacii bola na miesto latinčiny udržala, že, reku, by Slováci jej asnaď navždy boli sä ujali. Lebo Slovák svoju *svätizeň* nikdá za *svetizeň* obecnú nezadá, čo by jináčej ako sä sveta tohoto chytal. A za to mám, že staroslovenčina w našej wlasti jak cirkewně tak i občiansky až do *Kolomana* knižníka bola reč diplomatická; potom keď ju král tento z úžitku krajinského vyobcuval, latinčinu na miesto jej uvedúc, ona predca meněj viacej zostávala cirkewňou bohoslúžebnou rečou i u rimských katolíkow, až do *Karla Roberta* a *Ludvika I.* Isté historické data na to prawda nemáme; ale dá sä to z niektorých zbytkow a zostatkow na Slovensku šläkovať. *)

§. 19.

Čo sa už ďalšej ponášky, ktorú má staroslovenčina ku našej slovenčině, týka, teda učených mužow

*) Že svätý Štefan, tento prepamätný kresťanský všenárodomil, slovenčiny tejto nie len znatelom ale spolu i náboženským jej vzdělancom bol, toho sa isté dúvody a znaky. Medzi inšími jeho mešec vo Viedni doterajška zachovaný, na ktorom tento nápis staroslovenský: „Budi Gospodi milosť tvojä na nás nynie i v' vicki: Bože uščedri, blagoslovy ny (nás), i posvěti licě tvoje na ny i pomiluj."

slavianskych rozmienky na dvojako vychádzajú. *Jední* hovoria, že staroslovenčina je všetkých nárečí slavianskych matka t. j. že kedysi všetci Slaviani tak hovorili, ako je reč v cyrillskom preložení Písma svätého. *Druhí* naproti tomu, že nie matka, leš len púvodčitèj, prvotnèj všeslaviančiny dcéra t. j. nárečia. Obe domnienky majú svoju dúvodnosť, obe sa pre našu slovenčinu vážnè. Lebo ak prujšia stojí, teda slovenčina naša je staroslovenčiny bez pochyby najstaršja dcéra; ak druhá, tedy je, ako aj my mienime, rodná najstaršia jej sestra. Ohlädom na prujšiu domnienku hodno je pripomenúť reči *Dalimila* a *Jordana.* Onen hovorí: „Obyvatelom (slovenským) Uhorskej právom zostalo meno „*Slovák*," lebo za to mám, že oni zláštè zachovali reč slavianskú, snážiac sä čím najčistèjšje hovoriť a ktorí bárs i po vywrátení králowstva jejích (velkomorawského t. j. slovenského) s cudzím ľudom sä pomiešali, predca do svojej slavianizni nič inonárodnieho neberú, leš pri opravdovej slaviančinè podnes ostávajú." A tento píše: „Nárečia uhorskoslovenskuo čili uhorských Slovákow nárečia je medzi všetkými slavianskymí, matičnèj reči samej najblizšie." (proxima linguae matri). V tomto smyslu hovorí aj Slovák *Čaplovič:* „Terajší Srbi vo Slavonii a Chorvátskej hovoria rečou, ktorá od reči w jejich cirkewních a bohoslúžebných knihách uživanèj, práve tak sä liší, jako asi talianska od latinskej, Slovenská je k tejto (cirkewnèj) o mnoho príbudznèjšia. Slovák lepšje rozumie evanjelie jejích, ako Srb, cirkewnju tú reč sä neučiwší."

Ohlädom na druhú domnienku musíme vyznať, že učení Slováci nie sa ještè na pewnom. Pamätné sú o tomto reči Šafárikove: „Nad to, wraj, našli sä iní učení, ktorí, považiac slovenského, škoda že dosial

málo ješte poznatého národňieho nárečia velikú ku staroslovenčiňe podobnosť, na ňuže jednak premnohé v iných nárečiach už alebo zastaralé aiebo celkom vykapané slová, jednak i spuosoby flexie ukazujú; povážiac i to, že Morava, velikého Svatopluka velikuo, ale, žial sä nadennie len královstvo, kde predca Method, podlä jednohlasného svedectva všetkých vestníkow najdluhšie sä bavil, učil a puosobil, zaujímala vtedy bez mála celuo terajšie Slovensko, berúc ohläd i na povesť onnú Nestorovu, „že dunajskí Slaviani sú *praslaviani**) a kmenorodičia oných na sever sä vystehovawších Slavianow,“ povesť, ktorá s údawkami Chronistow iných, o nápadoch panonských Slavianow na byzantínsku ríšu za Císara Iustíniana sä snáša: uvážiac, wraj, všetko to mužia oní, museli na ten domysel prísť, že naozaj staroslovenčina inakšie sä ku terajšej slovenčině ponášať musí, ako sä to posial obecně verilo. Veď vo slovenčině tejto jesú slová, druhým Slovianom lebo celkom lebo aspon v tom významu neznáme, ale v staroslovenčině preukiazané, i celá formálna a grammatická nárečia slovenského budova žive nás upomína na staroslovenčinu.“

§. 20.

Že ale i v samej slovenčině značné, trebas nie podstatné rozrečia sä nachodia, bolo príčinou, že učení ľudia, čo prujší obrátili pozor na ňu, nemohli hneď najsť samú slovenčinu vo slovenčině. V ohlädě tomto bol síce už *Matěj Bél* (1684—1749) na dobrom šläku, hovoriac: „kteráže je tedy tá pravá ***slovenská výslova***, keď v každej temer stolici Uhorska, kde sloven-

*) Or- alebo pra- alebo preslaviani. Or (něm. Ur.) je u Slovákow (bežnuo pred tým) teraz len v slove orgazda, t. j. hlawní, prujší, starý gazda. Inšje je to maďarskuo „orgazda“ (der Hehler.)

čina je bežná, sä liší? Ja wravím, že tá, ktorá je v krajach od Čechow, Moravänow, Poliakow a Uhrow odstavených, v užitku. Lebo tí, čo sa k Morave. ponášaju sä nárečím svojím na českuo, tak jako ti, čo sa k Polskej bližšje, na polskuo: najhrubšie ale hovoria tí, čo medzi Ubrý bývajú." Ničmenej, keď učený *Bernolák* (1787) za slovenčinu vystúpil, ač i ponášok týchto vedomý bol, predca nie hlawňe toto nárečia, leš len jeho jedno podrečia, v Nitrianskej a Prešporskej stolici bežnuo za spisownú reč vysťaviť sä snážil a skutočňe grammaticky aj vystavil. Kdo vie, či kebi Bernolák, muž ináčej veleučený a mocný w reči a skutku slovenskom, bol samú pravoslovenčinu pozdvihol, či, reku, by sä Slováci už dosial nějako neboli vo svojom jednom usniesli? či by sä dosial už viacej nebolo vykonalo? Lebo takto na Bernolákow domysel nepristali Slováci, zláště evanjelici, a slovenčinu jeho zahodiac, češtinou nemnoho veru vyviedli. Boh dobrotivý sám vie, či by tak sä niečo lepšieho bolo vypuosobilo: ale ja pochybujem, lebo Slovák od jakživa v každej reči bol príčinlivý, len vo svojej bol všahdy ohawný nedbaj. Vary čo by sä mu všetka slaviančina bola na číru slovenčinu obrátila, on by predca bol za cudzími rečiami habajúc, ju zochabil; ba, vary, čo by celá Europa po slovensky hovorila, on by do Ameriky, lebo do Azie si šiol cudzoreč vyhläďať. O tej nestaty slovenskej! Preto práve myslím, že čo Bernolák vykonal, že wlastně to a tak vykonať musel, a vo svojom spuosobe i najlepšje wykonal. Že sä to vätšmi do života neprijalo, vina je na Slovákoch, ktorú títo len tak odbudú, ak sä toho pravého a obecného t. j. už samej celej slovenčiny úsilně a radočinně chytia i nawždy držať budú.

§. 21.

Samej onej pravoslovenčiny prujší faktor, ju dúvodně vysvietiwší, je *Jan Kolár* a s ním pozdějšje *Šafárik.* Veleučení títo Slavisté, onen v knižke „Písňe svetské lidu slavenského v Uhřích,“ tento vo svojej „Historii literatury slavianskej“ preukiazali, ktorá je wlastně tá slovenčina. Oba, hlawně ale Kolár, pozornými robili českuo literátorstvo na zláštnosti nárečia tohoto pravoslovenského; tento narádzal Čechom, aby nie len úhodné slová slovenské ale i spuosoby flexie do společného spisowného jazyka prijímali; on sám prujší začal tak miešano písať, jako to z „Hronky“ Kuzmániho, v onom pamätnom sočinku „o vzájemnosti slavianskej literárnej“ každý čítatel vidieť a súdiť muože, ktorý len kolko tolko do češtiny a slovenčiny zná. V tom ale nemal Kolár po svojej straně nikoho, ktorý by ho bol činně nasledoval. A tak vidiac podujatia toho nezdar a nástojac o tak velmi potrebnuo sjednotěnia slaviansko, aniže pokladajúc si viacej čo w nárečí, bárs peknom ale od všeckých akoby zúmyselně zawrženom, odstúpil od toho a spísownou kanonickou češtinou i spisuval i túto na útratu a priepadok vonkonečný slovenčiny ostrým rezivom zastával. Buď si; má veliký muž na to svoje príčiny a důvody. Ale faktorská jeho zásluha a takrečeno púvodcowskuo jej vystatěnia predca jemu zostáva, čo by jináčej na túto česť trebas jak sám sä zhŕdal; tým istejšje mu ona zostáva, čím lepšje si to zaistiť muožeme, že „Slovenské Spievanky“ ako nárečia pravoslovenského samorostluo zlato, len jeho podivu hodnou pilnosťou do jednej pokladnice a tým rozsúdným činom, zosbierané a složené byť mohli. Lebo to je naozaj poklad národní, jakým v Europè len Srb a Slovák sä těšiť muože. Keby si aj to slovenskí nedbajovia vážiť veděli!

§. 22.

Ozajsným, životným a slávonárodním úmyslom vystúpil za Slovenčinu *Ludovít Štúr* a s ním posobníci *Hurban*, *Kalinčiak*, a mladonovia na ústave Bratislawskom (Prešporskom) z rokow 1841, 1842, 1843, 1844, w ňomže zláště vydavatel utěšených Slovenských Povestí *Francisci Rimawský*. Skutok mládencow týchto mnohí zo starších nepochopuvali a pochopiť sä shŕdali; vyjmešli s úctou nášho *prawoslava otcowského Jozefyho*, w jehože zbožnej duši i všetka predešlosti mnoholetá skúšenosť i každá, valom času nezastawně tekúceho vzniklá novoděјnosť, tichý pokoj úvahy nájde; vyjmešli s úctou *Reusa*, toto plastickuo staroslováka osobenstvo, ktorý do nevyskúmaného tajemstva slovenského človečenstva hluboko preniknul, potom *Ferjenčíka*, *Kuzmániho*, (z mladších) *Guota*, *Lešku*, *Godru Michala*, *Licharda*, *Štúra Kar.*, *Kutlíka*, *Jančoviča*, *Tomášika Sam.*, *Chalupku Sam.*, *Plechovcow Jana i Joz.*, *Lehockého Jana*, *Cochiusa*, *Matúšku*, *Nováka*, *Soltisowcow*, *Láního Sam.*, *Mešu*, *Kuorku* a jiných; vyjmešli velebnuo katolícko duchovenstvo, dústojných *Červeňa* a *Tvrdého* kanovnikow, potom farárow *Cabana*, *Ščastného*, *Závodníka*, *Galbavého*, *Holčeka*, *Urbanovského* a jiných mnohých*), ktorým všetko je vítanuo, nech je len po slovensky, ktorí s uveličenou radosťou prijali a prijímajú náš evanjelikow, ako národních bratow svojích, darúvajúc nášmu snaženstvu všetku priatelskú náklonu i pomoc; ako to schuodzka Tatrínska v Čachticiach i spolok miernosti vo Veselí, na našu

*) Holému urobili v lani menom Tatrína poklonu Závodník a Gerometa. On dal veci dobrej, nech sä len po slovensky pre národ náš koná, svoje požehnania. Žije v pokojnom útulí po prácnom wládnějšom veku, na Dobrej vodě, u priatela svojho, tamošniého farára.

vospolnú preuveličnosť a v týchto našich trudných okolnosťach potrebnuo posilněnia, dostatočně nás o tom presvedčili. Zdar to pán Boh náš!

§. 23.

Štúr vystúpil za slovenčinu nado všetko síce a najsamprú skutkom; ale pozdějšje i schválnym slovom vo spisu „Slovenskuo nárečja alebo potreba písaňja v tomto nárečí, vistavená od Ludevíta Štúra, v Prešporku 1846.“ Tam dúvodí on za slovenčinu viacej dúvodý a najme:

1) hlawní jeho dúvod je takrečená *kmenovitosť slavianská* t. j. že národ slavianský je síce jeden a tenže na vospol, leš ako velký organický celok, že sä na isté rozliky rozosobil, t. j. na kmeny sä rozrástol, ako strom na haluzy, konáre, ratolesti, chvojky atď. To, wraj, niet nikde, len u Grékow pred tým, a u Slavianow teraz. Lebo Němci že nemajú kmenow, ale mená len rozličné, prípadné, nesúrodné, krajové. — Kmenovitosť táto slavianská je, wraj, zláštno svojstvo nášho národu: je puosob organickej sily a duchowněj moci; a zosobuje sä v rozlikách reči, ktoré *nárečiami* menujeme. Ako tedy že je národ slaviansky, tak je len a tak má byť i vo svojich kmenach i vo svojích nárečiach. Právc tedy český kmen je nie slovenský a tento nie ten; i nárečia českuo je nie slovenskuo a toto nie ono; jedno i druhuo má svoju potrebnú samostať i ciel života atď. Lebo celok organický, ako je slavianstvo, nemuože sä rozvinúť a zvelädiť, iba keď sä každá jeho časť t. j. každý jeho kmen, sám zo sebä rozvinie a zvelädí.

2) Druhý hlawní dúvod je *vzájemnosť slavianska literárna*, jako ju Kolár vystavil v počiatku ale nie,

wraj, v úplnku, t. j. Kolár povedal slovo toto a povedal ho na svojom čase: „W národe slavianskom sú literatúry podlä štýr hlawních nářečí štyry: *česká, polská, ilyrská, a ruská;* každá je, wraj, sama o sebe a pre sebä, lebo kmenovci jejích jeden o druhého nestoja, skuor sä cudzími literaturámi, ako svojenárodními slavianskymi zanímajú. To je zle, to je neresť! To musí prestať — lebo jeden národ sme. A tak však ý učený Slavian, či je on Rus, Poliak, Čech, Ilyr atď. má všetky roznárečnie literatúry svojho slavianského celého národu znať, na jejích rozvitku všemožnú účasť brať, všetky nárečia slavianské sä učiť i té hlawnie i té menšie. To je povinnosť slavianská, ktorej kdo zadosť nečiní, nemá právo slúti *slavianským* vedomcom; ale je vo svojom cudzinec. Potom každý vzdělaný Slavian, čo je ai nie na vuokol (ex professo) učený, ale chce byť predca vzdělaným slavianskym človekom, má sä naučiť aspon hlawnie nárečia svojho národu, aby v každom spísané knihy čítať a rozumieť mohel.“ Na slovo toto povedali národowci slavianskí „ameň, prawda je, tak má byť.“ Teraz tedy *Štúr* na to stavia jeden svoj dúvod za slovenčinu, hovoriac, že keď je tomu tak, ako to nikdo priečiť nemuože, teda povinnosť naša je práve po slovensky písať; lebo ináčej nikdy nebude úplná táto vzajemnosť, dokial len niekolko nárečí bude slovesnostiť a druhé vo tmoni života zanedbané ostávať budú. Keď nám je prawda i povinnosť slavianskej vzájemnosti svätá; teda i slovenčinu na spisownosť pozdvihnúť je prawda i povinnosť pre každého Slováka.

3) Slovenčina je odchodná od češtiny.

4) Česká historia je nie slovenská.

5) Okolnosti Slovákow občianske sa rozdielnè od českých.

6) Katolícki Slováci už dáwno prijali si slovenčinu; zlá je rozdobnosť kmenu slovenského, spojme sä vo spuosobe jednej pravoslovenčiny.

7) Slovenčina je filologicky dúležituo nárečia, bez něho nemuože byť spísaná všeobecná slownica reči slavianskej: lebo slovenčina stojí vo striedku všetkých nárečí slavianských, ona je v malom celá slavianččina.

§. 24.

Podlä muojho domněnia zo Štúrových oných dúvodow, mimo poslednieho, ani jedon obstáť nemuože, ba nimi by sä dalo skorej proti slovenčině dúvodiť, nieželi za ňu. Posední ovšem, bars i Štúr ho len priechodom pripomína, na samú podstatu veci ukäzuje, t. j. dúvodom tým prujším i posledním si je sama slovenčina za sebä. V čom by aj inom platila, ak nie sama v sebe, práve preto, že jej podstata je všeslavianská? V něj zachovaný je človek *učiněný všeslaw*, ktorého na svetlo žiadno inuo nárečia nevynesie tak jako slovenčina — a bez ktorého človeka celuo Slavianstvo predca ni kroka urobiť nemuože na vospol života slávonárodnieho a človečenského. Lebo aký človek, taká reč. — Iné dúvody tam neobstoja, nie veru proti tej prawdě, že i sama rozličnosť rečí v človečenstve ide, musí vynsť na jednotu, i všetka roznárečivosť w jednom lebo druhom národě je na to, aby sä jednou rečou vymenila a z kliatby nerozumenstvia na slobodu a svetlo jednoslowného rozumu vykúpila. V ohlädu tomto slovenčina práve pre to sama sebou platí, že všetku slavianskú rozličnosť nárečnjú obsahuje a ju teda najblizšje a najlepšje sama v sebe prekonať a ku

onej jednotě šťastně priviesť muože. V inšom ohládě nebude zo Slováka nič, ak nie v tomto, lebo v žiadnom dosial nič nestál, aspon sám stáť nechcel. Rozumovať sä tu dá tak i jinak; ale akže všetko na to jedno, *čo je Slovák, jeho reč, jeho povinnosť, jeho kríž, jeho človečenstvia, jeho kresťanstvia, jeho všeslavianstvia, nevýnde;* teda všetko samosobnuo počínania slovenskuo pred právom slovesnosti jinokmenových a najbližšej českej, vonkoncom neobstojí. V tom smyslu nemuože stáť

1) dúvod zo *kmenovitosti* slavianskej vzatý: lebo jednak ani Slovák je nie *kmen jedon istý*, ale *slaviansko malovšekmenowstvo*, jednak i jeho reč nie je číra *kmenovitka*, ale uciněná rusko-polsko-ilyrsko-česká *všeslavenka.* Keď chce byť; dobre, bude so všetkými; keď nie, muože byť s ktoroukoli kmenovitkou, i tam bude si ona. — A potom i sám pochop a náslow kmenovitosti je neistý; lebo čo určuje kmenovitosť? nárečia — to ale muože byť rozličnuo i v jednom kmenu, muože byť jedno u viacej kmenow: meno toho lebo druhého kmenu? to zasa muože obsahuvať i viacej kmenow i viacej nárečí.

2) Nestojí dúvod za slovenčinu, zo vzájemnosti slavianskej vynesený. Prečo nie? Jednak preto, že vzájemnosť ona in praxi nenie w rozličných nárečiach ale w literatúrach kmenow slavianskych, tymito a tymito narečiami rozvinutých; jednak preto, že sama nauka vzájemnosti je len, pre kmenowskuo nedbajstvo slaviansko *paedagogismus*, z něhože každý, kdo na prujšú stupku povedomia slavianskeho kročí, každý oprawdový Slavian i hneď vyrastie; jednak i preto, že i w jednom jedinom nárečí sä celá uskutočniť muože. Vzájemnosť — a jedno nárečia — hovoríš? Áno —

to hovorím. Ba viacej poviem: vzájemnosť sä docieliť muože i v neslavianskej reči. Oh oh! No — a či spisy francúzke, německé na slavianstvo sä vsťahujúce, nás nesovzájemnili? Pohriechu slavianskom! či da nie! veď i majster vzájemnosti *Kolár* nemecky nauku svoju prednáša. Kdo ju rozumieť a vumieť si chcel, ten sä osvietil. Veru vzájemnosťou dúvodiť za potrebu slovenčiny znamená len tolko hovoriť: „Vy Slaviani, ktorí tak o sebä nedbáte, nože viďte, že i toto i ono i všetko je slaviansko a tak vaše, nože ho poznajte a užite; od Krkonošow až ku Kamčatke, od Baltu až ku Solunu, vy ste — nože sä viďte a vedzte.“ „„Dobre, dajte nám toho spuosob.““ „Tu máte reč a slovo slaviansko.“ „„Kdě?““ „V knihách, v slovesnosti, v životě.“ „„Dobre — čo v knihe, to w ruke, hotového ključa sä chytíme, aby sme si otvorili.““ „Ja — počkajte, ještě tu jesto nárečia bez kníh, i to musíte vedieť.“ „„Kedy nám ho dáte? zajtra, či pozajtru?““ „Ej, počkajte si.“ „„Hotového sä držíme.““ Ale keď je to eště nie všetko.“ „„Nám ide o vec w reči a nie o reč vo veci; lebo sme nie všeci filologovia slavianskí.““ „Ale vzájemnosť slavianska?“ „„Dar za dar a kdo nič nemá, nič neda — nech tedy vezme, kde mu dávajú.““ — — No hlä, či tak je nie po všetkej prawdě? Ba veru. A potom dúvoď za nárečia bez slovesnosti, za to, že je nárečia slaviansko! Či preto musí w ňom literatúra nová sä založiť, aby ho iní Slaviani poznali? Ej — to by znamenalo túreň stavät, aby ľudia kamenia w něj viděli.

Iných dúvodow Štúrových sä netýkam; lebo by z ních som vyviedol, že práve preto slovenčiny nám netreba. A potom by nás to ďaleko zaviedlo; na čo miesta tu niet. U mňa bol a bude jedinoplatný dúvod: *Slovák vo svojej predtisícročnej a terajšej povinnosti*

všeslavianskej a jaký on, taká i jeho reč t. j. slovenčina sama za sebä. Keď sä Slovák zadá, zadá i túto; keď túto zadá, zadá i sebä; a potom či v ktorom inom kmenu sä najde, to je iná otázka, ktorú si jinde zodpovieme.

§. 25.

a) *Československuo podnárečia* slovenčiny. Toto podnárečia zdvihlo sä na spisownú, grammaticky i lexicologicky vyrábänú reč od roku 1783, pričiněním horlivých mužov slovenských v katolíckom duchovenstve, ako boli *Bajza, Bernolák, Fandli* a jiní. Tito ponukli k tomu i viacej kňazow a založili medzi sebou spolok, jehož údovia sä k odberanjú a rozširovanjú kníh slovenských zaviazali. Na svojom čase a miestě dobre to puosobilo a nejedna užitočná knižka, ktoráby jináčej bez oných mužow spoločného zaujatia, nikdá božieho svetla bola neviděla, dostala sä do rúk slovenského ľudu nie len katolíckého ale i evanjelického, ktorý všahdy jednak i slovenskuo i českuo, keď bolo čo k čomu, čítaval. Už pred tým síce roku 1718 bol vydal mních Paulínsky *Alexander Máčai* svoje kázně w podnárečí tomto, i Jezuiti Trnawskí v ňom vydávali naboženské knihy. Predca vec do svojho rozvitku jakého takého prišla zláště spolkom oných mužow. Jejich počinky napomáhali, sami takže slovensky spisujúc, kanonik ostrihomský *Juro Palkovič*, a slávny Primas uhorský a kardinál *Alexander Rudnay,* slovenského národu a reči veliký milowník a zástupca. Na to vyniknul básnik *Jan Holý* (narodzený 1785) a preložiac jedno druhuo z mnohých gréckych a rimanských klassikow, takže celého Virgila; potom složiac tri Epopoey *Svatopluka, Cyrillo-Methodiadu, Sláva* a mnoho iných básní rozmerom staroklassických rečí, zvelebil podnárečia toto a uduostojnil vec literatúry slo-

venskej medzi rodákmi a uduostatil ju na mnohosľubnú budúcnosť povšechného jej zvelädku a rozvitku, jakého ona vo všeslovenčině, ak Boh dá, konečně duojsť musí.

§. 26.

b) *Polskoslovenskuo podnárečia* slovenčiny. Preto ho tak menujeme, že ako tam československuo na spuosoby češtiny sä ponáša, tak toto na spuosob polštiny sä od slovenčiny trochu odlikuje. Niečo máličko odchodně hovoria ním i Slováci v Zemplinskej a v Abaujvarskej stolici, takrečení *Sotáci*. Z jejich kancionálä, roku 1752 v Debrecíne tlačeného, toto na ukiažku:

Chvaľme za to Boha svoho,
Že na koncu šveta toho,
I mi Slováci špéváme,
Boha v péšňoch vichváľáme.
Chto ráz v sercu verně špévá,
Dvakrát še Bohu modlívá;
Špévaj tuš na žemi z ľudzmi,
A potom v něbe z Andzelmi.

§. 27.

c) *Ruskoslovenskuo podnárečia* slovenčiny. Toto je prepletenuo i niektorými formámi ilyrčiny, jako k pr. v slovesách na mo: nesemo, vidímo a j.

Na čase je to, aby sä týchto podnárečí dobré Idiotica vyhotovili, na čase, reku, práve teraz, keď sä vec so slovenčinou počína. Teraz to je snadno voštěpiť, potom keď už svojho rázu reč spisowná nabude, je nesnadno. Nedbajská vinovatosť je to u naších, že o této vidiečiny nič nestoja, jakosi hlúpe sä na to všetko zhrdajúc. To neide, páni moji; tak si vše-

stranně nebudeme napomáhať. Za jedno zrnko zlata knoš rúdy nakopeme: čo by sme w rúdě rúznorečia slovenského nehlädali slová, ktoré naozaj zrnká zlaté reči našej sú? Sláwnemu *Adelungovi* to právom sä vytýka, že spisovnej němčiny slowník malým okresom zaujatej, vystanovil: niet pochyby, že by sme i my v tom zablúdili, jestližeby sme material reči našej len prostolomným jednoťažným kopajom vydobúdali. A tak len pošlite i od západu i od východu Slovenska tej rudy; veď sä ono s něj len vyškvarí a vyrýdzí, a bude z toho i *slita* i *slika*, *skuta* i *skutok* — celistvej slavoslovenskej spisownej reči, jakúž mať musíme, keď českej kmenowke sme takto výhosť dali.

§. 28.

2) *Čeština*, *český jazyk*, je slovenčiny horněj čili severněj nárečia samostatnuo, samorodnuo, na svojom vlastňom kmenu vyrastěnuo, alebo *česká reč je skmenovitěná slovenčina*, reč velikej predešlosti a slávy, ale i velikého minutia, nehodného powrženia i zasa rázneho povznesenia. Ona je ten divný človek slaviansky na prenebezpečnom kraji Slávie. odporom a smierou jak samého sebä, tak i hrozný cudzomar prekonawší. Ňou sä slovenčina preddunajská, jako do vznešeného stavu vidanou dcérou krásy a sily, na vždy honosiť bude, těšiac sä práve i z jej sláwneho pohrebu, ktorým bola na dvesto rokow (1620—1820) pochovaná; lebo vskriesenia je i smrti radosť. — Pred tým panovala čeština v celej Českej, v Morave a v Sliezku; behom nepríznivých časow němčina jej celuo temer Sliezko, tretinu Čiech a Moravy odobrala t. j. Slaviani v oných krajach mnohí sä poněmčili. Lebo Slavian je nie žiadna neokruchná príroda, ktorá by sä činnému žiwlu spuosobiť nedala, sama sebä zadawšia. Slavian nemá rád sebä bez vyššej potenciálnosti (moc-

nënia), či by tá z obce, či z cirkvi zláště na něho puosobila. Prídeli táto i od cudzinstva, čo divu, že Slavian i na to je súci a spuosobný, že i to prijíma? Českí potenciálni ľudia t. j. páni a wlastínovia sami prujší zadali svojenárodnjú potenciálnosť za cudzinskú a touto i na národ československý puosobili; musel by nespuosobník byť ľud a národ ten, ktorýby sä puosobenju tomu nakriatnuť nedal. Tým práve nebol nikdy a nikde Slavian a najmeněj český; preto keď mu národnie žily popretínali má jednak i v tom česť ľudskú, že šä dal i cudziemu žiwlu v sebe zľudiť a učlovečiť, preto že takú operáciu nikdo mimo Slaviana nevydrží; ale má jednak i v tom česť i národnjú i ľudskú, že preťaté oné žily sám si pozaväzujúc, tak rečeno z kvapky národněj svojej krve nie len vyžil, ale v oné časy duchamorného žimorstva ještě i zdužejúc, k novému zivotu činnosti sám sebä zdvihnul. Hovorím, to je ten český zázračný človek i s jeho zláštnou rečou. V takej próbe by Němec alebo Maďar už desätráz bol vykapal! Teda česť Slavianstvu českému!

§. 29.

Česká literatúra, ohlädom jej rozvinutia, dělí sä na štiry veky*) 1) *vek mladosti*, od najstarších časow až do Husa (1410). 2) *vek muzského kvetu* a plodnosti, od Husa až do bitvy Belohorskej (1620). 2) *vek staroby a úpadku*, od bitvy Belohorskej až do uvedenia němčiny do všetkých škuol a úradow zemských i meských (1774). 4) *vek znovuzrodzenia*, od tedajška až do terajška. — Z najstarších časow prújšej doby prediwně zachované zostali pamätiny českej reči, ktoré nám po tisícich rokách ukazujú, čo bol slavianský človek doma i v obci, že jednak s ra-

---

*) Zo Šafárikowho národopisu str. 19. sld.

dostou postave jeho sä divit, jednak s bolestou jeho slávozmar pozdější cítit musíme. *Libušin súd* z IXho stoletia a *Rukopis králodvorský* z XIIIho, w ňomže ale básně sú do dáwnějšej predešlosti sahajúce, zostanú preutěšené pomníky nie len českej reči, ale i poddunajskej slovenčiny i celej slavianćiny. Potom sú knihy práw; jako *pána z Rozemberku* r. 1346; *práva zemské* okolo 1378; výklad práw od Ondreja z Dubé okolo 1400. — I pekné pamiatky básnictva, spuosobu toho, jaký panoval tehdáž v Europe západněj. — Drahný též počet nábožných kníh; meněj viacej i do filozofického domyselstva sahajúcich, jaké spísal zláště veliký kresťanský mudrec *Štítny* (okolo 1375).

V *druhom veku*, jenže s Husom sä počína, takoj celý národ český oddal sä na umenia bohoslovnie. *Jan Hus*, (1409—1415) reformatorom tak dobre v jazyku a literatúre, jako i w náboženství slúť muože. Nástava jeho a smer, od něho duchu národniemu a tým i literatúre daný, trvali potom s malými premenámi, až do konečného zlomenia sily národněj v bitve na Bielejhore. Vek tento menuje sä jináče i zlatým vekom literatúry českej, dobre-li, tázať sä neidem. Spisovalo sä mnoho, ale najviacej vo stínu kríža a nie vo svetle jeho. Ale spuosob reči prostomluwnej, — jak w náboženských tak i v historickýeh knihách zláště od 1520 ku podivu sä zdokonálil. Vzornosť jeho nájdeme vo spisoch *Weleslavínskeho* a *Komenského*, ktorá je navždy z oných časow klassická. Spisovatelow z oného veku je háveď a kníh vätšia — najviacej náboženských škriepok, ktoré wlastně Čechiu zodkriepili a zakrpili. Ale *Biblia králická*, prácou štrnástročňou od vuosmich mužow*) cirkvi českej braterskej z púvodnieho textu

*) Medzi tymi bol i Slovák Jesenius (Jesenský).

preložená, vysvetlená a v šiestich dieloch od 1579—1593 vydaná, je najkrajší pomník jazyka tejto doby, w ňomže český duch dokiázal, na čo mohel vynsť po storočnom namáhaní a jakým pomníkom sä žiaden iný národ na oný čas vykiazať nemuože.

V tretěj dobe po bitve bielohorskej (1620), jak duchovní život národu tak i materský jazyk docela klesli. Jazyk český, len sedľáči a luze nehaný, prišiol u šlächty a mešťanow do potupy; do krajinských jednáň uveden jazyk německý; vo školách panovala latinčina: tridcatročňou vojnou opustatěné miesta zaujali Němci. Konečně *Jozef II.* císar uviedol němčinu do všetkých normálních, hlawních a trivialnich škuol. Ale práve v tejto konečnej tiesni a súži, mimo nadania nastúpilo vskriesenia jazyka českého, a síce z trojích príčin hlawně, z neuničemnosti kmenu českého, z prebuděných po celej Europe nauk a umení, zo slobody tlače, ktorú Jozefova velikomysel dopustila; jednak ale i z iných okolností. — *Procházka* (umr. 1809) vynášal tlačom na svetlo mnohé vzácnè pamiatky staršej literatury českej; *Kramerius* (umr. 1808) spisy pre ľud. Na to sä zjavili faktorovia reči a literatúry *Dobrowský* arciotec filologow slavianskýeh, *Nejedlý*, *Jungmann*, *Puchmír* zo starších; *Kolár*, *Palacký*, *Šafárik*, *Hanka*, *Presl* z mladších. Kolárova *„Slávy dcéra,“* Jungmannow *„Slowník“* a Šafárikove *„Starožitnosti slovänské“* s *rukopisom králodvorským* od Hanku vynájdeným sa stlúpy novočeskej literatury, na ktorých, bohdá sä preutěšená velätobná stawba sťastně vystaví.

U Slovákow, čokolvek je starších písomnín zo XV a XVIho veku, všetko je českuo, slovenčiny ledaznáčky po pri češtině; dosial aspon vyše husitickej doby, v ktorej Slováci češtinu prijali, nenašlo sä nič

slovenského. A spisy čo k čomu od Slováka pošlé t. j. české máme len z konca XVII a začiatku XVIIIho stoletia, od *Masníka* (1680), *Kermana* (umrel 1740), *Bélu* (umrel 1749), *Ambroziusa* (umr. 1746), *Bahýlä* (1759). — V novejsich časiech pracovali a z čiastky i pracujú na poli českej slovesnosti: *Tablic* (umr. 1832), *Palkovič*, *Plachy*, *Pán*, *Palumbini*, *Hrdlička*, *Černanský*, *Šulekowci*, *Kolár*, *Chalupka Jan*, *Kuzmáni*, *Leška*, *Fejérpataky*, *Geguš* a jiní.

§. 30.

B. Reč Ruská. Menuje sä tak od Rusow, slavianskej ríše na východě založitelow od roku 863, čo pred tým sä bez pochyby slovenskou menovala, za najstarších časow, pozdejšje srbskou i polskou. Táto je najrozšírenějšia, panujúc od východnieho predtatránska až k Uralu, a roztrúseně šírom severněj Azie až do Ameriky; od bieleho mora až ku čiernemu. Hovoria ňou w jednom hlawňom a vo dvoch menších nárečiach 52 milioni (Šaf. 51184000) ľudu slavianskeho, z vätša púvodčitého, särodného, ktorý kraje oné v časiech už predhistorických obýval a otcovi historického umenia, gréckemu *Herodotovi* (r. 450 pr. Kr.) pod mený *Budinow, Neurow* a *Piengitow* známy bol. Istá sila i krása a zláště mohutnému kmenowstvu slavianskemu svedčná veličanstvennosť, prejatá pri tom všetkom šírosrdečnou milotou slovenskou, je neodpriečno svojstvo ruštiny. Slovák zláště si ju muože a má po mnohých svojenárečních hlasiech a spuosobách slovničných dobre prisvojuvať, osobitňe nárečia velkoruskuo. Niet pochyby, žeby z něj vätšieho utěšenia mal, neželi z ktorejkolvek cudzej reči, za ktorými tak pachtí a w jejíchže znaní si tolko zakladáva. Svetonárodní orgán Slavianstva je skutočně už ruština; preto učen-

covi slovenskému práve nič z něj nevedieť je i národnia i človečenská nechvála i nešvára.

§. 31.

Dvojia reč sä wnárodnila w ruskom Slavianstve; *cirkewnia staroslovenská* a *svetská ruská*, obě so životom národním, nímže Rus je cez na kroz prejatý a preživlený, nerozlučně spojené, a síce tak že jedna druhú, niereku, snáša, ale wlastně w cirkewněj a občianskej povinnosti, vo svätoslave i svetoslave odmieňa. Ruský vzdělanec napospol je rečou i Staroslovén i Rus; ba sa nie riedke príklady, že pospolití ľudia, sedliaci, kupci, meštänia celé knihy Písma svat. k pr. žalmy, evanjelie nazpamäť vedia. (rozprávál mi Professor *Prajs*). V ohlädu tomto niet reči, mimo latinskej, ako to už vyššej slovmí Révajovými sme poznamenali, niet, reku, reči, ktorá by v tolkom priestranstve sä na chválu Boha ozývala, jako staroslovenská. — Čo do ruskej literatúry, táto je teraz medzi všetkými slavianskymi, jak hojnosťou a rozmanitosťou plodow, tak i výtečnosťou jejich najonakvejšia. Jej rozvinutia je podlä času dvojako rozdobnuo: *staršia doba* je od uvedenia kresťanskej viery a slovenskej bohoslužebnosti za Wladimíra (988) až do Petra Velikého (1700); *novejšia* ide, od tohoto panowníka, obnovitelä Ruskej a tvorca jej terajšej mohutnosti, až do terajška. Obe této doby sä hlawně rozoznámkujú rečou a slohom, toťže v onej písavali Rusi staroslovensky, bars i miešano s ruským, v tejto spisovať začali a spisujú w nárečí národňom a zláště moskowskom, nímže sä literatúra stala obecnou, všestrannou, jako Rusovia wravia „meštianskou" (graždänskou). Z prúšej doby najzláštnějšie pamätiny sú „Prawda ruská" t. j. staré práva ruské, ktoré knieža Jaroslaw sobral, sporiadal a vydal (1016—1020). — *Nestorova kronika*

(nar. 1056. umr. 1115 alebo 1116), najdúležitější a najkrajší z onébo veku historický pamätník. — *Slovo o pluku Igorovom* z konca XIIho stoletia, báseň epická ducha ossianskeho — a jinuo. Najvzácnějšie ale dědictvo duchownieho života onej doby složenuo je pre potomstvo v tehdajších letopisiech a listinách, čili obecních úradních písomnosťach, týchto posledních najviacej čistoruských, jakýmiže v tej miere na onen vek žiaden iný národ honosiť sä nemuože a jejichže úplnym sprawným vydaniem, z rozkazu císara zwlaštna spoločnosť sä zanášia. V čas mongolského poddanstva, w ňomže národ ruský skoro celých dvesto rokow a vyše prenerestil, spisované boli najviacej náboženské knihy, ale i letopisné celkom zanedbané neboli. Po zlomení jarma tatárskeho (1462) a uvedenju knihtlačiarstva (1553) sä v obojom pokračovalo. *Makarij* zhotovil ohromnuo dielo životow Svatých. Pozoru hodné plody zakonodárstva toho času sa: *Súdobník* (1559) a *Uloženia* (1649).

Peter Weliký postavil Ruskú do radu hlawních europejských mocenství: on nastavil novokrojnuo písmo ruskuo (graždänicu) a dal, jako všemu, tak i slovesnosti nový beh. Za jeho času květli vedlä duchowních už aj spisovatelia svetskí: *Kantemir* (1708 — 1744), *Tatiščew* (1685—1750), *Trediakowský* (1703—1769) ktorý wlastně staroslovenčinu sä snážil uviesť, ako reč spisownú i do literatúry. — Ale tvorca a otec novejšej literatúry ruskej je *Lomonosow* (1711—1765), veliký duch. Za ním básnik *Deržavín* (1743—1816) jehože oda „Na Boha" svetochýrněje. Na vyšší stupeň i bohactva i dokonálosti zdvihla sä literatúra ruská za *Karamzína* (1765—1826), púvodcu dokonálejšej ruskej prostomluvy. Z básnikow jeho času predkuje medzi jinými *Žukovský* (nar. 1783); a jako skladatel nevy-

rownaných bájok prišiol u celého ruského národu do klassickej vážnosti *Krylow* (nar. 1768). — Tretí za Lomonosovom a Karamzínom stupeň literatúre národnej položil slávoduchý básnik *Puškín* (1799—1838). — Teraz už ide to tam zo slávy na slávu — vo svojom spuosobe času a okolností, ale nado všetko duchom ruskej veleslávnej vševživelnej národnosti.

§. 32.

Podrečia ruštiny novohradskuo, bežnuo je asi u pol treťa miliona ruského ľudu, ktorý až do 1478. prináležal ku slobodnej, velemocnej obci (Respublike) Novohradskej. Staroslávno mesto *Veliký Novohrad*, bolo jej hlavou, a priebehom nemnohých století stalo sä strediskom východňoseverníeho kupectva, nímže a k tomu i hrdinským wlastenectvím tak zmohútnělo, že povstalo u mešťanow jeho to pyšnuo porekadlo: „kto protiw Boga i Velikago Novogoroda?“ Na pol miliona obyvatelstva samuo mesto zrástnuc, a jináčej pri kupectve a vojanstve i umením nemálo osláwnějúc, upadlo konečně a s ním celá obec, domácou nesvornosťou a maloduchom zištného kramárstva, takže cár *Ivan Hrozný* ho celkom uništil. *Veliký Novohrad* na severu, a *Dubrowník* na juhu Slavianstva, bývalé Republiky, sú vážne v Slávii pamiatky. Letopisy a zvlášťě úradnie listiny a pisomnosti Novohradské, prácou učených spolkow od roku 1813 sosbierané a vydané, sú vzácne zostatky z obcedějného slavianskeho života z oných časow.

§. 33.

Nárečia maloruskuo. Liší sä od velkoruského najviacej pewnosťou hlások a zvučiek, t. j. čo velkorusky plynně a často dvojhlasňe znie, to malorusky pewně, tvrdo, jednohlasně sä vyslovuje a napospol zlášťě

miesto g bežnuo je h; miesto ie, lebo ě, i; též vo mnohých slovach miesto o, i. k. p. svit m. svět, lito m. lěto: kinec m. koniec, kiň m koň, hora m. gora atď. Hovorí ním vyše 13 milionow, a síce v Uhriech (Rusnáci), v Haliči (Rusíni), a v šírom južnom Rusku (Malorusi, Kozáci.) — V písomnom jazyku a literatúre sú Malorusi s bratmi svojími Velkorusy od dáwna dokonále sjednotění. Ale predca i pri tom jesto rozličné spisy jak zo starších tak i novejších časow, w nárečí tomto. Že to ale budúcnosť žiadnej osobitnej literàtúry nemá, vidno zo samého nerozlučného jak občianskeho tak i cirkewnieho spojenia všejednoruského velekmenu. Národnie spevy maloruské, obzláště takrečené *dumky kozácke* ostanú i w jednorečnej slovesnosti ruskej všahdykrásna národnia pamiatka a majeť ruskoslavianskeho ducha, jak mravom i wravou domácou tak i mnohostoročným ustavičným vojenstvím proti Tatárom, Turkom, Mongolom a všetkým kresťanstva na východě nepriatelom, osláveného. L'udia v západněj Europe, pyšní na svoju vzdělanosť, obdivujú spevow týchto človečenskú velebu, čudujúc sä, že kdě sä to, wraj, mohlo vziať u národu, ktorý oni svojím nestatným domněním za barbarský majú? Ano — lebo to je práve tá hlúpa germanskoromanská pýcha, ktorá neuznávajúc len sama sebä, v šírom slavianskom národě žiadnu človečenstvia istinu dosial uznať nechce, a všetku europejskokresťanskú dějeslavu na sebä len vsťahuje, nepamätajúc, že keby tento Slavian, jehož ona za čírebo barbara na predtým i na teraz má, nebol býval, všetka honosa europejskej vzďelanosti a velebnej civilizácie by bez mála nemožná byla. Ale tak je to: Slavian slúžil pod krížom europejskej civilizácie — a za to mu svet platí pohanou! No veď tak svet platí, za viacej si majúc násilníka nežclí dobrodinca svojho. A však to pravým zásluham

nášho národu o človečenstvo europejskuo ňič neujme; povstanú na to sudcovia inakší, ktorí menom prawdy historickej lepšje súdiť budú. A mimo to Slavianstvo je dosial samo v sebe tak zláštny svet, že germansko-romanský duch (vyjmuc asnaď všeumných Francúzow) desaťráz skorej Ameriku nájde, neželi Slavianstvo v človečenstve.

§. 34.

Nárečia beloruskuo. Bežnuo je v západních stranách horněj či wlastně stredněj Ruskej, ku Poliakom a k Litvanom; liší sä od Velkoruského zláště zvučkou h miesto g, č, dž, miesto ť, ď: potom dvojhláskuje často i jednohlásky, k pr. ia miesto e, ie miesto e; vialikyj = veliky, priniasli = prinesli (naše priniesli, gemersky priniasli), ciebie = těbe; též má a miesto o často k pr. bahatyj miesto bogatyj; maladyj m. molodyj (mladý), pabiažim m. pobiežim. atď. — Belorusi teraz zároveň s Malorusý spoločníci sú vo spisownom jazyku a literatúre Velkorusow: ale v behu XIV., XV. a XVI. stoletia písavali a po uvedení knihotlačiarstva i tlačili knižky w nárečí svojom domácom, polštinou nalíčenom, tak že sä od terajšej wravy prostej ľudu paterně liší a od niektorých *litewsko-ruským* nazýva. W nárečí tomto, voľákedy na dvore litewských kniežat panujúcom a i potom po sjednotění Litvy s Polskou w litewských zemiach úradňom, písané sú všetky listiny a úradnie písomnosti, týkajuce sä záležitostí krajinských i súkromných.

§. 35.

C. Reč Leská. *Šafárik* tak menuje reč, ktorá doteraz bežná je v Polskej wlastnej a na kuse i v Sliezku a ktorá pred tým v horních krajach terajšieho pruského kráľovstva pospolná bola, v krajach na

rieke Odre, v Pomoraniech — teraz už poněměených. Nám sä pre snadnější prehläd vecí vidělo, nie len polskuo nárečia, ale i lužicko-srbskuo i všetky té zbytky v poněměenom Nemeckoslaviansku pod jedným menom *reči leskej* predstaviť, či dobre tak, priečiť sä neidem, lebo si na to súd neosobujem. Ale keď Šafárik náš češtinu a slovenčinu v obsah jednej reči dáva; myslím, že sä za príkladom jeho nevelmi cielä chybíme, keď slavianske nárečia v Germanii, ku samej leskej reči pripočítame. Čoho dúvody medzi tým tu vyratuvať nebudem, pripomenúc len tú súmernosť slavianskych nárečí, na ktorú vec týmtočinom sä ponášia, jestliže jich pod obsahom trích rečí *slovenskej,* (ilyrsko- a česko-slovenskej) *ruskej* a *leskej* predstavíme, i podlä povesti o troch bratiech *Čechovi, Lechovi* a *Mochovi* čili *Rusovi,* vojvodoch slavianských, ktorí nátisky Rimanské snášať ďalej nechcejúc, z *Ilyrii* a menovito z Chorvátska od krajiny sä na sever so svojim ľudom vystěhovali, okolo roku 363 po Kr. Rus je najlepší gazda v dědovizni slavianskej, získawší i stratámi, zvíťaziwší i v premožení; Lech utratil tri štvrtiny otčizny svojej, škoduvawší všetko vo štěstí doma slawnom, lebo pol Germanii terajšej malo byť jeho: Čech po mnohých neprestajných nerestiach leda že sebä kolko tolko zachoval. I to má svoje príčiny a ciele veliké. Kliatbu slavianskej nesvornosti bratow týchto, tolkými stratámi a úpadký prežitú, sníme len láska europejsko-kresťanského človečenstvia. Jej duchu sä dúveruje každý verný úprimný národovec slaviansky. Kdo w ňom myslieť, cítiť a konať nebude — ten v povinnosti slavianskej večitým *lachárom*, vše lächtikujúcim a všetkého svojho sä *lišiacim* ostane.

§. 36.

1) *Nárečia polskuo, polština.* Je zláštna kmenovenka slavianska, učiněná osoblivá domarodka, milostná fatinka, v ústach polskej lepohlavy čačkajúca a čankajúca sama krása — menom i činom *lichotka, leška, líška.* Bežná je v takrečenej Velkopolskej t. j. v terajšej Ruskopolskej, potom v Poznansku t. j. Pruskopolskej, v Galicii t. j. w Rakúskopolskej. Hovorí ním ľudu slavianskeho do 10 milionow. Podrečia má dvoje *mazoveckuo* a *kašubskuo*, toto už w Němčizni hynúco. Poliaci majú vedlä Rusow najbohatšú literatúru medzi Slavianmi. W rozvitku jej dajú sä snadno rozoznať štiry doby a) *úsvitu,* od počiatku kresťanstva v Polskej až do Žigmonda I. (Zykmunta) 1506. b) *rozkvitu,* od Zykmunta I. až do poníženia University krakowskej (1622). c) *úpadku,* odtial až do Stanislava Augusta i Konárskeho (1764), d) *obnovy*, odo skriesenia nauk a nápravy vkusu za Stanislava i Konárskeho až do terajška. — V dobe prvej panovala v Polskej verejně a úradně latinčina a zhatila domácu reč natolko, že velmi málo ba skoro žiadnych pamiatok písomných sä nezachovalo. — V druhej dobe rozvili sä naučky jak vúbec, tak zwláště v domácom národňom kroji tak rychle a zdarile, že umoplody mnohých spisovatelow toho veku sú i pre potomstvo w nejednom ohlädě vzorné. Zo mnohých výborných písomníkow menujú sä tu niektorí: *Rey z Naglówic* (umr. 1568), *Jan Kochanowski* (umr. 1584) *Grochowski* (umr. 1612), *Peter Kochanowski* brat Janow (umr. 1620), *Klonovič* (umr. 1608) a jiní. V prostomluve vynikajú; *Górnicki* (umr. ok. 1591), *Mart. Bielski* (umr. 1575) *Goślicki* (umr. 1607), *Skarga* (umr. 1612), *Birkowski* (umr. 1636) a jiní. — V tretěj dobe literatúra polská, jak rychle bola rozkvetla, tak zasä rychle odkvetla a poupadla.

Neprestali síce Poliaci písať polsky, ani sä počet spisovatelow nezmenšil; ale mužný duch národa zlášel a vnútorné i zownútorné neresti „kochanej ojčižny,“ doma zrada zvonku nadwlada, skrušili povyrástly stromok slavonárodnieho duchobytu. Celuo to účasia nepreukiazalo ani jedného velkého národnieho písomníka. — Vo štvertej dobe precítnul z otrap duch národa a za panovania Stanislava Augusta, pričiněniem zwláště Konárskeho (1773) púvodcu a nastavitelä lepšieho vychovania a vyučovania školnieho, osviežela reč i literatúra národnia, puosobením zwláště francuštiny; preto aj do konca stoletia toho jej hlawní znak je *francúska klassičnosť*. Vek tento predstavuje básnik *Krasicki* (nar. 1734 umr. 1801). V tridciatich rokách tohoto stoletia, najme po založení *spolku priatelow nauk* vo Varšave (1800), pozdvihla sä spisownia reč i literatúra o stupeň vyššje. Začalo sä básniť a spisovať v pravom duchu jazyka národnieho. Rozpuosobilo sä to krásně a sláwně; najme vystatěniem sä velikého básnika *Mickieviča* (nar. 1798), tvorcu nového básnictvia polského a zdarilých naslědovníkow jeho drahným počtom, jako sú: *Goščyński* (nar. 1805), *Zalewski* (nar. ok. 1800) a jiní. Sláwnější prostomluwci sú; *Naruševič* (umr. 1796), *Niemcevič* (umr. 1841), *Sniadecki*, *Voronič*, *Čacki*, *Osolinski* a jiní. Slovom polská literatúra je vo svojom spuosobe *velemocenstvo ducha europejskočlovečenského*, ktoruo polskej otčiny hrozná nešťastná súdba na prapole mienky europejskej vynútila a súcitom ľudstva kresťanského ještě uveličila. Dal by dobrotivý Buoh, aby to všetko skoro w láske slavianskej svoju zawŕšenosť a zacelenosť najšlo!

§. 37.

2) *Nárečia lužicko-srbskuo*, vo dvojom podnárečí horňo- a dolnolužickom. Za dáwna bola reč slavian-

ských Sorbow na západě vo všetkých oných krajach rozšírená, ktoré sä hornosaskými menujú, kde sú teraz mestá, od Slavianow založené, ale už teraz na celo poněmčené: *Dresda, Lipisko* (Leipzig), *Hala, Jena, Vojmír* (Weimar), *Wítenberg* (Vitohrad), *Magdeburg* (Děvín), *Berlin* v kraji *Braniborskom* (Brandenburg). Slaviančina tam bola od Němcow mnohostoročním neprestajným násilím a nekonečným bezpráviem vyničená, lebo krajinskými zákonmi ju zakazovali (tak, tak!) z miest, z dědin, zo škuol, z chrámow vyháňali. Kdo slaviansky hovoril, ten nemal práva ni v obci, ni v cechu, ni w jakomkolvek spolku ľudskom. Tuto je ten punkt, na ktorý s úžasom a bolestnou hrúzou nie len Slavian ale každý čo ľudský Němec hlädí, na ktorý novejšia historia slovo hrozby a prísnej kázně teraz vynášať počína. Lebo Slavian nikdy žiaden národ nezotročil i kde mohel a kde on panoval. Dáwna historia vysvedčuje o ňom, že každý cudzinec u ňeho zahosťěný, svätá nedotklivá osoba mu bola, že vo vojnách zajatý nepriatelský človek u něho nie za otroka, ale za domáceho rodinného úda považovaný, a ponečase na slobodu prepúšťaný býval. A hlä za to Slaviana, kde sä nešťastným osudom pod panstvia cudzie dostal, tak uništievala cudzinská zaslepená neskrotěná násila! O tom budú hovoriť a súdiť eště veky; na jaký výsledok, to sám Boh vie. Němci sami hovoria, že kam diaľ tým vätsmi sä blíži čas, kde so Slavianstvom sä porátať, wraj, musia; a to tým viacej, čím lepšje nahliadajú, že Slavian jednak za dáwna na svetskej i duchowněj sláve Němectva veliku účasť a puosobu má, jednak že za všetky kriwdy všahdy dobrým sä Slavian Němcovi odslúžil. Možno a nádějno je, že duch kresťanstvia, ktorý je, pri všetkých ináče blúdach, predca len v europejskom človečenstve dějstvujúci, sám dovedie spravedlivú bohaľudskú smieru a

rodinu europejskú, ku nějže jak Slavian tak Němec jednako len prináležejú, porowná a uspokojí. — V ohlädu na takéto domysly sú nám lužickí Srbovia mnohonásobně dúležití, jako malé zostatky mnohoľudného Slavianstva v Germanii odslavianěného, a zo mnohých milionow až na pol druha stotisíc zmáleného. Jejích povinnosť je zwláště *německoslavianska*, jakej v týchto časiech medzi nimi mužovia obojnárodně učení a vzdělaní *Jordan*, *Haupt*, *Smoler* zadosť činiť sä snážia, nie len pre svoj kmen, ale všetko kmenowstvo slaviansko, německy rozumejúco. Lebo *vzdělanosť* je tak dobre matka naša, jakoli aj *príroda;* a kdo reč vzdělanosti vie, vie materčinu, aniže z toho nasleduje aby od svojho rodu zradně odstupil, ale práve aby tento vzdělal a zvelebil. V ohlädu tomto němčinou prisluhuje na ten čas *Jordan*, svojími letopismi.

Toto predvetiwše o Slavianěině a jej nárečiach vůbec, zavietime si o Slovenčině zwláště. Vítajte nás dobrým slovom, za dobruo slovo; keď ste a chcete byť synovia slova t. j. Sloveni t. j. Slováci.

PROTIVETA I.

Česká reč a slovenská, wraj, to jedna reč t. j. jedno slaviansko nárečia; obe len podrečia jednej. Načo by sä tedy mali Slováci, pre svoje podrečia, lúčiť od Čechow, keď majú reč túto jednu. Kto, wraj, zo Slovákow povie, že česká reč je česká a nie slovenská, ten z motovidla vystrelil. Česká je tak slovenská, jako slovenská je česká, s tým rozdielom že Slovenčina tá, čo sä Češtinou menuje, je reč vzdělaná a to síce prácou spoločnou i rodzených Čechow i púvodčitých Slovákow. Práve pre to ju aj Slováci od štírsto rokow za svoju mali, všade a všahdy užívali. Lebo či sä povje *košile, lidé, duše* atď. či *košeľa, ľudia, duša,* tak i tak, jedno je a v obúch formách sä rozumie. Že Čech už tak so všetkým nehovorí ako Slovák, to, wraj, ztadiaľ pošlo, že onen svoju reč brúsil, vzdělával; tento ale ju tak stáť nehával, ako mu ju božia príroda do úst dala.

ODVETY.

Na to sä odpovedá:

1) Dopúšťame, že česká a slovenská reč je tá jedna. Slovák si ju doma inakšje nikdy nemenoval, nazývajúc krem toho každuo nárečia len tým, čo je v skutku t. j. *Slovenským.* Otázka je ale teraz, akože Čech menuje svoje nárečia?

„Ej, nuž českým," alebo podlä nedávnej módy *„československým."*

A prečo tak?

„Preto, že je Čech.“

A kdo je Čech?

„Je kmen slovanský.“

Tak? teda Čech, ako kmen slovanský má českú púvodnú reč, či slovenskú?

„Ba slovenskú, lenže skmenovitěnú.“

Ktoráže tedy bude tá jedna, púvodčitá forma slovenskej reči kmena českého, či slovenská, či česká?

„Vidí sa mi menom i činom, že slovenská.“

Ktože teda tou jednou púvodňou rečou skorej hovorí Slovák či Čech?

„Povedal bych, že Slovák.“

A preto keď povieš, že od Rudníc českých až ku Bardijovu a Humenému a od Krkonošow až po Komárno jedna a táže reč panuje, kde ju najprú vo svojej spuosobe nájdeš?

„Ak je prujší život ako knihy, o čom nepochybno, tak pravda najprú na Slovensku.

Muože síce poviedať niekdo, že tá púvodnia reč, ktorej podrečia sú Čeština a Slovenčina, už vyhynula, jako stará matka, dvoje dětí na žive zanehajúc. A to je v pravdě aj dóťěrný dúvod, že obe nárečia sa nie jedno z druhého, ale obe z jedneho. Preto, wraj, kdo prujší ten lepší; keď jeden v dome dobre hospodári, druhý nech nerozsýpa. Dobre — lenže to je dúvod nie proti Slovenčině ale za ňu: lebo keď je tak, teda povieme, že česká reč je nie jedna so slovenčinou, ale že sa dve, každá svojho práva a spuosobu; to vy ale in thesi nedopúšťate. A či sa povje za Dobrowským českému nárečú je najbližšje slovenskuo; či za Šafárikom, česká reč je jedna vo dvúch nárečiach, českom a uhorsko-slovenskom, to je v ohläde tomto veru všetko jedno. Zostáva tedy na tom, že sú obe nárečia jedno v čeština. Dobre — preukiažte nám

to; lebo my Slováci — darmo je — vidíme, počujeme, že to predca inak ide, to česky a to slovensky.

„Hja, veť sa to len formy, ale materiál slow je ten istý; či ja k. pr. poviem *lidé* ci *ľudia, duše* či *duša* atď. to je všetko jedno, premenou u na i, ia na é, lebo na opak, slovu a jeho smyslu nič sä neodňalo; jedno tak rozumiem ako druhuo."

Dobre pamätajte si na svoju reč: vy hovoríte, že keď len material slova zostáva, na forme nič nezáleží?

„Áno, pre smysol a rozum slova nie — to je jedno či tak, či tak."

Krásně; teda načo že ste proti slovenčině, že má inakšie formy; keď len ten istý materiál slow akoli aj čeština má?

„Hja — tu „forma dat esse rei;" síc ináč by ani čeština češtinou nebola."

Tak? — Ale veť ste práve povedali, že na forme nič nezáleží?

„Veť prawda som povedal; ale to v inom ohlädě stojí."

Aha! či tak? vieme teraz kolko bilo.

2) Konečně pýtame sä: „keď vám ten dúvod za jednu spisownú reč má platiť, že slovenčina a čeština je jedna reč, nože ukiažte nám to, bratia, historicky. Lebo veru my Slováci i bez kljúča historického nájdeme si Slovenčinu v Češtině, ale Vy ako túto v tej? Na to sä nám ukiaže na *„Libušín súd"* najstaršú to pamiatku československej reči. „Takto hlä naši Otcovia pred tisíc rokmi vraveli; počujte:

Vsiak ot svej čeliadi vojevodi,
Mužie pašú, ženy ruby stroja:
I umre-li ...."

Dosť, prosím dosť; ale to sä práve na slovenskuo ponáša. Ráčte to povedať po novočesky:

„Všeliky otec své čeledi vojevodí,
Muží páší (pašou) ženy ruby strojí (strojejí).
A teraz poviem ja to na novoslovenský:
Všaký otec svej (svojej) čelädi vojevodí,
Mužia pašú, ženy ruby stroja.

Komuže tedy platí dúvod ten, že Čeština a Slovenčina, jako to dávnè pamiatky ukäzujú, boli jedno — komu, wravím, keď nie práve nám Slovákom? Ba či z toho nenasleduje, že dúvodom týmto Češi skuor ku Slovenčině by sa doviesť, ako od něj odviesť mali? Lebo čo by nám ai nešlo o to, ktorá je krajšia reč česká-li či slovenská: všahdy keď je spomienka o jednotě obúch, Češtinu nie tak samu v sebe, ako v samej Slovenčině nachodíme. A čo je samo v sebe, to je skorej *to jedno*, ako to, čo je v druhom. Nemuožeme sä prieť, že i česká reč, behom času, zláštnu a samostatnú povahu dostala, istú a to veru peknú tvárnosť génia reči získawši: ale čo sä prvuo do zrkadla reči slavianskej nazre, to sä najprú ako Slovenčina prostorodá uvidí, tak potom i na svoje vlastnie záčeski a výkrutky, kučerky a kaderky sa rozhlädí. A však si to len musíme dať za prawdu, že Slaviančina je jedna, trebas vo vjacej nárečiach?

„Tak je; o to niet otázky."

A Slaviančinu túto však že len z jej istých známok poznávame?

„Bezo známok niet známosti."

A jednu túto Slaviančinu budeme nie len z niektorých ale mnohých a všetkých známok poznávať?

„Pravda — spola známok a obsah je veci doznatosť." Čím teda niekteruo nárečia viacej známok Slaviančiny má, tým bude bližšie k tej púvodněj matičnej reči?

„Nemuožem nieniť." (niekať? negare.)

Čože teda sä Vám vidí, keď znáte Češtinu a Slovenčinu, ktorá je bližšje k tej jednej slavianskej?

„Zo všetkého sa doznávam, že Slovenčina.“

Istá vec je — veť to sami naši Češi svedectvujú.— Práve preto i v ohlädu tomto my Slováci naším nárečím na inakšú, podstatnějšú jednotu reči ukäzovať muožeme, nieželi slovutní Češi. Veť prawda všeci sme v puosobe SlavianČiny celorečnej jedno; a nikdo z toho kmenu nevypadá, kdo sám sä od něho neodčesnul: ale či *gonár* muože z toho, že je bližšje ku pňu, ako *haluz?* Čo samuo sä v sebe hlási — preznať a zaznať muožeme, ale či prehlásime — to je iná otázka.

PROTIVETA II.

Reč, ktorú Slováci a Češi hovoria je jedna: a nechže sä rozdiely v obecnej wrave; ale spisowná reč v knihách, od tristo ba štiristo rokow jak v Čechách tak i na Slovensku užívaná, je na jistých základoch ustálená; má tedy svoj takrečený *kánon*, ktorému poddať všetci sä musejú, ak len sebevolä a nezákonia všetko čím hore tým dolu poprevracať nemá. To, wraj, na svetě s každou rečou spisovnou tak bolo, že dokial do svojej úplnej spuosoby neprišla, všelijako sä tvárila, menila; potom ale, keď raz výbornými spisamí sä vo- a dospuosobila, jedneho sä držali všetci spisovatelia, majúc to za zákon, čo úžitkom a obyčajom zovšeobecnělo. A to je, wraj, i dobrá i potrebná vec. Lebo ježeli každý svojím spuosobom hneď tak, hneď inak by reč naťahoval, prikrajoval, hneď tú hneď zasa druhú formu grammatickú nastavoval, wnášal — teda tomu nečinu a nespuosobu konca kraja by nebolo. I česká reč má kánon takýto, ako nám je zláště v králickej biblii, skoro už pred tristo rokami vystavený: načo by sme od toho uchyľovať sä mali, keď mimo to nie len sama česká práca to bola, ale

keď na tom i Slováci účasť nemalú mali? Už Češi *nemuožu*, *nesmejú* viacej tak písať, ako je v starých pamiatkach češtiny k pr. „v Libušinom súdu, v rukopise kráľodvorskom,“ ale ani tak, ako je v obecnom životě v Čechách spuosob reči. Prečo? Len práve preto, že tam je tak z onej strany kánona, tu tak z tejto strany něho — to ide pred něn, toto za něn — obako je prestúpenia zákona. Akože by to, wraj, bolo, keby Francúzi tak spisovať začali, ako sä okolo roku 1500 písalo, keď kánon reči jejich len okolo 1700 sä ustálil, kánon jemuže aj *Voltaire* sä poddal, trebas jak ináčej sä z francúžtiny dosť navysmieval atď.

ODVETA.

My kánon reči spisovnej českej, pre ňu samu nezaznávame; a kdo z nás lebo teraz píše po česky, lebo i napotom písať bude, zákonitosť jeho veru neobíde bez toho, aby sä batteriam českých kanonierow, ktorým česť a chvála všetka doma i prespolitě, nevystavil. „Slávy Dcéra“ Kolárova bola v prawdě i v Čechách potentialna výstata; a predca nebohý *Chmelenský* kanoníroval do něj; a *Čelakowský* sä ju dosial eště strojí do českého kanona voprať. Feliciter! No ale žart na stranu — a k veci. Chcem povedať: žeby vinovatosť bola Čechom od kánona Češtiny odstupovať. Veť je to jejích predešlosti veleslava, že v té časy, keď iné europejské reči sä len takrečeno kluvali (vyjmúc asnaď wlaskú) česká reč na stupeň klassičnosti dokročila. Zákon, ktorým je v tehdy spuosobená, je jednak zrkadlo ducha česko-slavianskeho, jednak ale písomníckej činlivosti jeho *formálna prawda*, od nějže keďby duch český teraz uchýlil sä, teda by sám zo sebä vypadol. Ale je veliká otázka, či kánon ten i pre Slovenčinu platí? Všetkým právom nienime, a síce preto, že jednota československej reči sä nie v

Češtině ale vo Slovenčině i začína i dokonáva, tak že táto nie tak pre tú, ako sama pre sebä si je v reči slavianskej nájdený kánon, t. j. čeština jako reč skmenovitěná, počínajúc sä nie sama od sebä, leš od čohosi druhého, k čomu sä zakončenosťou svojou odnášať musí. Nedbám ja či toto druhuo nám bude Slovenčina, či sama celá Slaviančina; to je vše jedno, keď len po známkach istých Slaviančiny svojstvo jej sme náležitě poznali. Lebo keď je Slaviančina — tedy Češtiny kmenovitosť ku jej pňu musíme doviesť; a v tom čině sä nám práve ukiaže, či k tomu pňu je bližšje česká či slovenská reč: keď je ale to druhuo, k němuže sa odnášať musí, najbližšje Slovenčina sama, teda kánon jej (češtiny) sťajako predca len má svoju prawdu v tejto: nie asnaď akoby formálnosť jeho bez Slovenčiny obstáť nemohla a sama svojím živlom sä nebola spuosobila; ale že sama násoba (illud, quod in se tale) formálnosti tejto, vo svojej podstatě je naozaj slovenská. No a čože nasleduje z toho, pýtaš sä; vary aby kánon češtiny sä podlä slovenčiny reformuval? I to nie; veť je on už sám v sebe zawretý; vymknul-li by sä sám zo sebä, tak by sä samosvojná forma češtiny roztrieskala, čo by sme ani pre Čechow nikdy nežiadali, žiadať nemohli, nesmeli, preto že spuosoba Češtiny je niežiadna philologicko-grammatická maličkosť, ale je veleducha Slaviančiny živá podobizeň, ktorá sä i v živótě i vo spisomníctve svojstvom krásnym hersky vystaťila. Ale práve preto, že kánon tento je zavretý, nesmie čahať von zo sebä a poťahovať sä na druhuo nárečia, čo len trebas i na Slovenčinu: ináčej potom *n*ebude mať sám v sebe pravdy, ale len v domyselstve a volenstve ľudskom t. j. keď povie kdo, že kánon Češtiny je i pre Slovenčinu, teda nevyslovil samého tohoto kánona prawdu, leš len svoj domysel, svoje národnie ohlädy, a najskorej dobrú

slavjansku vuoľu, ale nie grammaticko - philologickú prawdu. Veť áno, in ultima analysi aj v literatúre na dobrú vuoľu človeka najviac vychodí: ale takýto dobrovolenský reči svojej káňon muože Slovák si najsť, nie len v Češtině ale i v Polštině, Ruštině a zláště v Staroslovenčině. A takúto asi dobrovuoľu mali naši otcovia Češtinu prijäwší t. j. oni boli statoční ľudkovia, ktorí vzali to, čo sä ím dávalo a nadarilo: preto ai tá účasť, ktorú mali na ustálení kánona Češtini, bola neomýlně *maličkosť:* naši predkovia boli medzi Čechmi pri tej peknej robotě len fúrikári, alebo ani tolko. — Keď nevie o lepšom človek, i s dobrým je spokojný. Hotovizeň milšia, že robotizeň. Naši otcovia boli v tom, Bože odpusť, temer ako té opice, čo pri nákladenom ohníku sä zohrievali, ale keď ím vyhasnul, druhý si roznietiť neveděli. Keby Češi boli Staroslovenčinu Cyrillovu prijali; item aj Slováci takže urobia. Nič tedy na tom, že kánon reči spisownej českej za oných časow i Slováci prijali, alebo práve účasť na ňom výkonnú mali.

PROTIVETA III.

Hovorí a dúvodí sä ďalej, že Čeština je i z grammatického i logického i aesthetického pohlädu, reč vo svojom spuosobe *dokonála,* t. j. česká reč je i *správna* i *skladná* i *ladná.* Kopitár, Dobrowský ale zláště onen ju nado všetky ostatnie slavianske nárečia cenil. Na čo by teda Slováci mali za túto *Domavšeslavu,* svoju *Stratimírku* zameniť? už je tu hotová, pekná, tá kráľow a kniežat obljúbenica, po dvesto rociech akoby z Blanískej tajnoskrýše na svetlo života sä wrátiwšia; od hlavy až do päty bez úhony, atď. hneď by veru sám chcel - šalomúnsky kantikuvať. Lebo áno — istě je krásna; a Slovákom sä ona všahdy páčila i páčiť bude, keď si ju po slovensky vyslovujú; ale, notabene,

po slovensky si ju vyslovuvať musia; lebo nech príde na jej kmenovitú výslovu t. j. pravdive českú; tu jim o mnoho inakšje bude znieť.

ODVETA.

De gustibus, prawda, ťažko dišputovať. Osobnosť ľudská, a zláště myšlienkami o blahozvučnosti nelepšími vúbec predrozsúdně vzdělaná, má i v tom svoj rozmar. A musí sä dať na rováš niečo aj tomu čo sä porekadlom hovorí: „krajšia naša, ako Vaša“ t. j. každá líška svoj chvost chváli. Medzitým že nám pri úvahe tejto neide a nemá isť len o vlastniú náchuť a sebejemnuo páčenia lebo nepáčenia; ale o prawdu philologický ba aj philosophický doznatú; musíme dúvod tento, veru neslabý, jinším niečim vyvážiť. Netreba sä nám pri tom ani na duostatu (auctoritu) iných odvolávať (k pr. čo hneď Kolárovu, ktorý od 1823 až do 1846, tedy za úplných tri a dvadcať rokow, i hovorieval i písaval, že, veru, Slovenčina i logicky i aesthetický je odchodnejšia Češtiny t. j. že je i skladnějšia i ladnějšia: že teraz inakšje hovoriť sä silí, za to ho my ľutujeme) netreba nám, reku, sä odvolávať, len to úprimně vyznáme, že Slovenčiny správnosť je tam istá, kde ju Čeština nemá; a kde ju táto má, tam ju zase i tá skoro — hovorím skoro — všade zachovala. Mám sä tu púšťať do grammatiky? Od veci by sä mi nevidělo, ale mi je nie po reči. Lebo tí, čo český a slovenský znajú, to dobre vedia, už čo pre nič inšie, aspon pre to, že duostatníkom (vir quo auctore ita sentiunt) ích je Kolár pred rokom 1846: tí ale čo len slovensky tu, len český tam znajú — tým by sme tu šíriti reč museli a previesti jich od dosky do dosky. Medzitým niečo predca napomenieme:

Slovenčina má v úžitku celé formy ako ích aj Če-

ština mala predtým. A tak myslím, že celými formámi správnějšje ide reč, nieželi kusatými, natiahnutými, a na jednohlasnosť vystrundženými. Čo je v Češtině do *í* stoknutuo, to v Slovenčině sä článkuje cez *ie*, *ia*, *iu*, *ju;* čo do *i* sä vtýka tam, to sä v *a*, *i*, *u*, vyráža tu; čo do *e* samého v onej, to v *a*, *e* v tejto atď. A dva kusy škorej už len krížom preložíš, akö jedon; dve niti skorej útok dajú z osnovy, ako jedna; kdoby chcel na jednom klávesi drnkať, keď vezmúc niečo viacej celú nuotu slovenskú vyhrá? Veru nemyslím aby čo Slovenčina Češtině vo správnosti oddala. Ale ani vo skladnosti. Lebo skladať je najlepšje tam, kde jedno na druhuo dobre prilíha, zákres do slaku, šar do páhy sä dieva, a kde všetko, ako na svojom legáre sä umiesťa. Vo Slovenčině to ide, v Češtině nie tak. Keď ja poviem slovensky *zdravia* a *zdraví* a *zdravý* a *zdravjú*, každuo leží na svojom; český ale všetko je slovotně *zdra-ví:* a čo je *vidí* a *vidia*, *píšem* a *píšu*, *duša* a *duše* — i tisíce jiných? Nech nepovie nikdo, že na tom nič, že však sä to v súrečí a sloví najde: lebo to je správnosť po tom nie reči, ale ľudského umu, ktorý ai němotu rozwraví. A čo sä *ladnosti týka*, myslíme, že plnšie formy aj plnšou krásou sä hlásia; aspon tak je dosial regula. Tu ale záleží najviac na samej wrave vzdělaného, wravocvičného človeka. O to bych sä nikdy nehádal. Cvičnosť je všahdy prujšia doma všade i v krásoťe slovohlasia. Cvičný wravák a kaläbník bude aj Armenčinu príjomně vyslovuvať; kde naproti tomu v ústach nemotorníka a spozdilca i „*lengua castellana* alebo *Fiorentína*“ bude nepekná. To najutěšenějšie ladoslovia reči jednej dá sa na potupnú zlozvučnosť prewrátiť, keď si človek nevedok o tom súd osobuje; alebo vedok sice ale reči jednej lebo druhej nemilowník, zvuky a hlasy jej vytkýna a vykyvúva. I na tom záleží ako kdo čo

vie krásného a potom ako vedieť naozaj ho chce. Slávny *Selepčéni* k pr. dostával, wraj, po chrbátě mriawky zavše, čo počul maďarčinu. No a povedzteže kdo ste maďarčiny vedomí, či táto reč nemá svoje zvláštno krásohlasia v ustach vedomcow cvičných a všetkých tých, čo na blahozvuky jej, i z prirownania iných rečí známych jim, domyselní sú? Má to veru každá reč svoje krásoty a lepoty. Ale keď krásu chceme cítiť a uznať, musíme ňou samou hovoriť. Z plnosti krásocitu každá reč ide najkrajšje; a človek nehovorí zavše len ústami, ale často — ba snáď viacej — srdcom. Bez mála sä mýliť nebudem, keď povjem, že i po česky krásně hovoriť neznamená len práve po český ale i po *krásenský*. A tak je to i so Slovenčinou; ktorej ačpráve *Kolár*, sám sä po ústach bijúc, vo spise „Hlasowé" všetku peknohlasnosť, k Češtině prirownávajúc, odriekol; ničmeněj zvláštna ladohlasnosť a milozvučnosť žiadným svedomým rozumom odoznaná byť nemuože. Muože náš, v ohläďe tomto poľutovaný Kolár, ako chce perlu túto, ktorou sä pred tím nádheril a honosil, do blata teraz hádzať: už protiwnícky hlas jeho, ktorý na ňu vyklopotil a vyhromil, nič ale nič nestojí, kam dial tým vätšmi jednotlivieť. krepenieť a do sebä samého sä shŕždäť bude; hlas ktorý na žiart je prineokruochaný, na prawdu von koncom nesmyselný. Konečně ale ani na to nemáme zabudnúť, že v ohläde na ladnosť a milohlasnosť, Čeština súd svoj najkrajší vo Slovenčině má, práve preto, že si ju Slovák *poslovenčenú* tak velmi obljúbil. Keby Slovenská reč nie tak *plastičně* sä ladnohlasila — kto zná, či by ju Čeština, osobníčková táto hrdoška, nebola celkom požrela? Ale to vieme, že sä úzko do širokého a nie naopak, miesti.

PROTIVETA IV.

Buď-si, ale *matizeň* (material) reči, slovníčnosť (lexikálnosť) Slovenčiny odkial vezmete? Či myslíte, že čo sä v Čechách za polpiata stoletia sbieralo, že Vy to za kratší čas tak úplně sozbierate? A keď Vás ani nie na tolko rokow, ale čo len trebas na pätinu toho odstavujeme; či je to nie hlúposť, isť na pole kláskovať a hlad trpieť, keď mu chlieb z magazína ponúkajú? Či ňeurobíte tak jako ten pes, cez most idúci a mäso v pisku nesúci, keď uzrel vo vodě zrkadlivej svojho mäsa obraz, pustil to z pisku, aby ono z vody dostal. Vinovatosť je, nesmysol je, to začínať, čo je už keď nie dokončenuo ale istě dokonanuo. Od Iliady k abcedě sä vracať — kdo to slýchal? A keď sä pechoríte na Slovenčinu, tedyže nečeštite po slovenský; ale kdo Vaše pisemniny číta, česky nevediac, ten ích tak rozumie nerozumie, akoby práve česky čítal. Kdeže Vám je Jungmannowský slowník? budete tridcať rokow na ňom robiť, ako *Jungmann?* No veru, do toho času popukáte sä jako tí hawkovia, čo chceejúc kože z rieky dostať, rieku samu najprú chlemtať začali.

ODVETA.

Všetko je naše i s Vami, ktorí nás ako Slovákow slovenčínskych mať nechcete. A čo by v lonĕ Slávie bolo sä zniklo pekného, čo by nebolo všetkým nám pospolnuo? Zle nám to padlo posiaľ, že každý kmen so svojím kusom i kúskom bočil od inokmennej svojej bratije slavianskej! — — A tak veru i lexikálno bohactvo češtiny všetko je samuo prujšie zo Slaviančiny nám Slovákom na výber. Muože nám to kdo zabrániť? Ba či by nás ktorý slaviansky kmen dobrým svedomím odtisnúť mohol od toho, čo hlädajúc u ně-

ho, u cudzincow hlädat ani nechceme ani nemuožeme? Nemyslím ja, že Slováci pri tom sa všetkej vlastnej roboty lexikálnej sprostění; tá ím veru náleží: ale za istuo mám, že reči slovenskej poklad, ako je veliký a hlboko jsúci, z vätšej čiastky je už v Češtině vydobudnutý a z menšej sä snadným príčiněním vydobudne. „A načo?" Práve na to, aby jednak i Slovenčina úplná i Čeština doplněná sä stala. Nemusí to hneď byť vo velikých piatich sväzkách — asnaď pre lexikálnu česť a slávu; ale muože byť i w menšej a predca celkovitej zásobe; a nado všetko nech len bude v užitočných spisach a v životě. Zo samého lexikona nikdo nezmudrel, s tým sä literatúra ani nezačala ani nedokončila nikde nikdá. A kdo sä má k veci, prídu mu aj reči. Rem provisam verba non invita sequentur.

Konečně nikdo nech nešemre na to, že my Slováci slovenčinujúci, z Češtiny mnoho do Slovenčiny prelievame tak, že sä to niekomu byť vidí len samá Čeština pod širokým slovenským klobúkom; lebo nám istě neporadí, aby sme radšej němčive písali. Práve to je radostná povinnosť všetko čo je pravočeskuo k nám prenášať, aby sä němčujúci Češi presvedčili, že *to* je pravoslaviansko. Veť už len smysol púvodnějšej Slavienčiny že bystrejší máme, ako oni, priečiť sä nebudú, dobre to skúsenuo majúc, že o mlynára nikdo sä neotre, aby sä neumúčil. A či darmo horekujú v Germanii, že sä Češi valom oděmčievajú? Čo keď nás těší, nemuože nás len preto, že sme my ani Němci ani Maďari neboli — lež len od jakživa Slováci.

PROTIVETA V.

Slováci už pre to sä jednej spisownej reči s Čechmi trímať majú, lebo reč tá, čo sä *Slovenčinou* menuje, samuo je ***nárečisko*** a ***nárečizeň*** samá na tolko,

že ani o jednom z mnohých tých nárečí sä doistiť nemuožeme, že v pravej prawdě *je to tá Slovenčina* Več sä to už, wraj, dosial dalo znať. Lebo, čože na spuosob reči, od *Bernoláka*, a jeho posebníkow prijatý, Slováci ostatní hovoria? Či nie, že je to nie tak po slovenský? A slušně preto, že k pr. Šárišan, Gemerčan tak svoju reč menuje slovenskou, akoli Turčan a Lipták. Každý teda bude stáť na svojom, ani jeden nebude chcieť byť planší od druhého; každý bude sä priamiť na to, čo je jeho vlastnie, domáco, známo, bežnuo. Lebo k pr. prečo by malo vätšie právo Nitriansko „ščasťá", Turčiansko „štestia" jako Šariskuo „ščesce?" onakuo *choďá, viďá, svedomá, krásný* a *chodia, vidia, svedomia, krásny*, ako takuoto *hodzu, vidzu, sumenie, šumny* atď. V každej Stolici temer inakšje hovoria Slováci: kteráže tedy reč, aká bude platiť v pisomníctve? Kdože túto rozopru rozsúdi? Sami medzi sebou Slováci? Nikdá: samoláska nárečíčka toho najmenšieho je neustupná; každuo by rado na výslunia po dluhej zime. Keď Slováci chcejú niečo slovesně a spisowně počínať, čomu je už konečně čas; teda musia sä ujednostajniť na tom, čo sám čas a jeho tajomníčka pani historia, ustanovili a ustálili. Prijatím a zachovaním českej spisovnej reči, všetkým hádkam na vždy sä urobí koniec a dobrí duchovia pričinia sä k inakšej práci, nieželi je táto fúrikárska a taligárska, toť kämenia wláčiť a snášať, keď už, pri Češtině, z nahromaděného len pekně rúče staväť muožu.

ODVETA.

Uznať musíme velikú tohoto dúvodu závažnosť; a keby sme už na svojej osvedomenej stati nestáli, skoro bych povedal, že by nás mohol od počínania odvrátiť. Aspon mne sä tak pridalo, že som dluho Slovenčinu v samej Slovenčině najsť nemohol, naprosto

za to majúc, že Slovenčina i menom i činom nič je nie inšie, ako *námelina* súsedních nářečí slavianskych, tam českého, tu polského, inde rusko-srbského. Duosledně som si tedy namyslel, že sohnanina takáto, čo nieakuo troskovisko rýdzich kovow, sama v sebe ani cieľa, ani života nemá, leda to určenia, aby lebo jedným, lebo druhým rýdzim slavianskym nářečím prejatá a čím skuor celkom vyměněná bola. Ale tak je to, že keď sä rozhľadíme, zazreme niečo i tam, kde pred tím číra tma sä nám černěla; a mnohé veci, buď jak sä nám do očí tisnú, predca nevidíme, dokial sä nám i šiesty smysol t. j. *pomysol* nerozhľadí a nerozjastrí. Aniže by mi vlastně bolo neznámo bývalo, ktorá je tá Slovenčina: *Šafárik* a *Kolár* boli ma o tom dáwno poučili. Lenže i tak som Slovenčinu nemal za ňu, ale za podnárečia podľä druhých, na Slovensku bežných. Z príčiny tej svedomitě som sä rozmýšläl od positivnosti spisovnej reči odstúpit i potom, keď *Štúr* svoje „našiol som" (ἑυϱηϰα) vyslovil. Jaknáhle ale upreňějším pozorom na ukiazanú túto postavu sä človek rozpátra; nemožno mu ináče, protiwný-li je nie lebo zumyselně, lebo inopresvedčeně, leš uznať, čo nám dosial pri všetkej známosti mluvy Slovenskej do- a uznanuo nebolo. Muože sä i teraz tomu spierať kdo chce, buďsi Slovák lebo Čech; za zluo to jemu — nešpince-li na to, čo nevie — mať nemuožeme, všahdy si mysliac, že ako nám sä pred tým viděla i jemu eště tak sä vidí. Žiadame ale pri tom a prosíme každého, či Slováka či Čecha — ktorý by sä do veci zastariet mienil, aby neupriamiac sä na té lebo na té dúvody, bedlivo pátral, či je možno, aby sme takou pewnou umienkou na svojom stáli, keby to nieaké ledapríčiny boli. Nejedon sä nájde, zláště medzi Slováky, pre ktorého žiaden dúvod iný za Češtinu a proti Slovenčině vynesený, nemá ostna, len tento. Nože, prosím, netreba zadať možnosť presvedčiť sä o lepšom,

dokial vec všestranně povážená nebola. A veru v otázke tejto tak snadno sä je prawdy domakať, zláště tomu, kdo sä lebo s jedným, lebo s druhým nárečím Slavienčiny obznámil, ale zláště staročeským slovesným pamätinám pripatril a k tomu i kyrillskú Slovenčinu v jej sústave čo len z vetša prezrel, že divu je, ako na to už Bernolák a jiní Slováci, znatelia Staroslovenčiny, pred tým neprišli.

Aby sme ale samú vec už vysvietili — prednesieme toto na krátce, nič sä nepúšťajúc do ďalšej grammatickej rozhádky. My proti dúvodu hovoríme, že „preukazuje mnoho a tak *nič*. Lebo ač i prawda je, že na Slovensku od Prešporku k Bardijovu, odtial dolu čiarou k Belehradu rozličně sä hovorí, narečuje: nič meněj vo všetkých tých rozličnosťach *jedno je podstatnuo a všebytnuo,* jednak i menom slovenskej reči, jednak i spuosobom základným významnuo. Toto jedno je samo v sebe *celuo,* vo striedku tých značnějších rozlík — muožeme ho nazvať *strednoslovenčinou, rodoslovenčinou.* Túto nachodíme — počnúc od Turca, kde sä sostredňuje - cez Fatru hore ku Tatre Liptowskej a ponad *Rozsutec* na *Choč*, s tohoto na Babjú horu; zasa na západ ku Trenčínu mestu a ku Nitre tiež; a na juh dolu Zvolenom, Tekovom, Hontom, Novohradom, skiarac sä málo do Hontu malého, zájduc do slovenských osád v Peštianskej, Sabolčskej, Békešskej Stolici, v Báčke a v Slavonii. Čo je ďalej na západ v Nitrianskej a Trenčianskej, to menujeme *dolňoslovenčinou* alebo *čechoslovenčinou:* čo na východ, toť v Šáriši, vo Spiši, v Abaujváre až do Zemplína, *polskoslovenčinou,* v Gemeri *rusínoslovenčinou;* tá tam predstavuje živel český; druhá polský; tretia ruský; živý tak jakoby *malosvet slaviansky* či už pralikujúc, či len palikujúc t. j. či už tak od pred-

vekow, ako je aj historická povesť, či len od nedávnych vekow slavianskych je tak. Hodnú postať pri tom zaujíma Slovenčina strednia i väčšinou svojou i postavou obeporučnou na svoje podnárečia puosobiac. Divu li že aj toto jej umiestěnia aj v pravdě jakási príťažlivá moc, svedčí za ňu, jako za maticu? Čo kde sä Slovákow či na školách či na Akademiach, lebo doma priatelský sčuporilo lebo verejně 'sišlo, napospol za krátky čas podnárečivosť svoju odložili a turčianským spuosobom hovorili, robiac to nie tak svojím vedomím ako vnuknutím; čo sä človeku mnohdy v živetě stáva, že nemalú čiastku činowsta svojho vnuknutjú pripísať musí.

Zlaštně známky, nimiže sä stredoslovenčina odnáša sú a) *celkovitosť forém* grammatických b) *zámenitosť* hlások a zvučiek takrečených tvrdých s mäkkými c) *rozmera* krátkych a dluhých sylláb a celý takt vravy *dvoštvertný,* ani nie samo *rozvláčny* ale i nie *spaditý;* celá reč sama objektíwna spokojnica t. j. vo vecach uložená, víchrom duchow ľudských neskonaná, lebo nepreháňana. Na ukážku toho dáme niektoré príklady a) formy ä, ie, iu, ju sú stredoslovenské, a, e, u alebo (ă) é, á dolnoslovenské a polskoslovenské k pr. *násilia* je stredoslovenský, *násiľá* dolnoslovensky, *našile* polskoslovensky s accentom práve polským na predostatněj syllabe; *násilă* (l nie mäkko ale tvrdo vyslovujúc) je ruskoslovensky (z čiastky aj v Orave). Spýtame-li sä teda, prečo práve má obstáť *násilia,* forma stredoslovenská: nemuožeme si lepšje odpovedať ako, že tak je púvodčitějšje slaviansky — lebo aj ije, ie *nasilije*, *násilie*, *násilé* povstalo zo staršieho iä t. j. i+i+a. Potom i tým domyslom sä doistíme o tom, že syllaba dvojhlásková všahdy je púvodnějšia, nieželi jednohláskova dluhá, ktorá práve že len zo dvúch

znikla, podlä reguly „facit contractio longam,“ b) Významkuje sä stredoslovenčina púvodňou staroslovenskou *tekutosťou, plynnosťou* t. j. *mäkkosťou* syllab ně, dě, tě atď. jako to v polskom a v ruskom nárečí byť vieme k pr. *nebudete* t. j. vlastně *něbudětě* je stredoslovenský; dolnoslovensky viacej *nebudete*, teda tvrdo; rusinoslovensky tiež tak. Hovoríme že „*něbudětě*“ plynno tekuto vyslovenuo je púvodnie, to tam odvodnie, a síce preto že v syllabách *ně, dě, tě* má puosob svoj najtekutějšia hláska *i*, takže je; *nie*, *die*, *tie* atď. jako aj keď sä predlúži, býva k pr. něsiem niesol, dělím diel, tělo tielko. Tak sú stredoslovenčině vlastné syllaby: *bä, mä, pä, vä* a púvodčitě *cä, čä, dä, gä, kä, lä, nä, rä, sä, šä, tä, zä, žä* k pr. *žriebä, semä, päta, väzy, ulicä, čäs, vdäka, zgärba, käčka, läd, snäh, räd, präsa, našä, kvietä, vä̌žä* a tým podobné. Ba vlastně aj o, *u*, tekutuo je *ö, ü*, prechádzajúc potom do *ío* či *jo* do *iu* či *ju*. Tymíto hlasmi — ktoré Čeština odvodně má tam do *ě*, tu do *a*, zasa do *i* vospuosobené — významuje sä Slovenčina nová táto naša, jako aj Staroslovenčina. Oni sa v reči to, čo v hudbe polohlasy (semitóny); alebo v malbe priechod odo stínu ku svetlu; alebo aj v těle ľudskom prietvornosť od tekutých, mäkkých čiastok, chrustadél, čuvín (nervow) a žíl, mošiek (svalow musculow) ku kostiam. Nárečia slavianske, mimo cyrillčiny a ruštiny, jich pozbudli; a mnohým sä nevidí, žeby čo ku krásohlásnosti reči dopomáhali, preto boli na tom, aby do spisovnej reči novoslovenskej sa neprijali. Nie tak iným naproti tomu, doznávajúcim sä, že práve v tých polohlasiech má Slovenčina osobnú svoju významnosť. To je istuo. Lebo nech nič nepoviem o tom, že čo je podstatnuo v reči, znestatiť sä nedá, nesmie, upozorňujem čítatelä mysel na onú reči ducha prácu, ktorou rozmanitosť mnohonásobných ponášek, odnášek, slík

a rozlík, slúk a rozlúk vo vecach života významovať všemožně sä snáži. Odkial potom pochodí tá určitosť flexii, ňouže sä Slavienčina vúbec výborně vyznačuje. Veť k pr. vo Slovenčině *kúpä* (kúpia) *stáväjú* je *pä*, *vä* na miesto pia, via, a nie *pie, vie* ani *pa, va,* pretože *stávajú, kúpa* významuje sä jak iným hlasom tak aj smyslom iným. A že to aj v iných nárečiach pred tým tak bolo, toho dúvody sa na vidně, k pr. českuo *pět* má svoje pravda vytknutuo *ä* vo slove *pátý, patnáct* — naše *päť, piaty, pätnásť.* Ba bez pochyby aj v cudzích rečiach indoeuropejských muselo byť v užitku. Aspon grécko *a*, latinskuo *ai*, pozdejšie *æ* si ja lepšje vysvetliť neviem. A *němčina* takže ho má.

c) Významností stredoslovenčina i tým, že má zláštnu zámenivosť krátkych a dluhých hlások, čo v horňo- a dolňoslovenčině nenachodíme a čo na túto regulu vychodí: „hláska dluhá pýta krátku jednu alebo i dve.“ k pr. keď si dolňoslovák volně dlúži reč v tejto výpovedi: „*spíváš dáwnú píseň;*“ horňoslovák ale všetko krátiac, accentom polským vyráža „*śpivaś dawnu peśeň*“: stredoslovák zamieňa dluhú krátkou a kráti dluhú púvodně: „*spievaš dáwnu pieseň.*“ Zláštneho je to čosi a nemalej príjomnosti dodáva reči, jej toku a výslovnosti, spuosobom tým akoby shor na dol, z dol na hor sä nášajúcej. To je tá *kolembanka tatrofatrianska* v utěšených dolinách sä so všetkými milocitý laskajúca, ktorá w neznakomosti, v ostavenosti svojej, našincom, nenašincom, nezviedenou milotou sä vsrdečnievala, že, ako to vieme, kdo ju raz do ust vezme; nenazdajky sä mu i do srdca zavrúbi a tak ľahko nevyhostí. „Ragad mint a rüh“ t. j. chytá sä jako svrab, povedá Maďar, prawda z národosvojskej hrdoby. To je tá *zosobněná Spievanka,* najživejším citom slovenskej a slavianskej domaslavy sä chovajúca,

ktorá so slovenským srdcom našej Šlechty, trebas ináčej by jak odslovenievala, nikdy sä nerozlúči. V něj sa skryté poklady i klassickej i romantickej krásy tak mnohé, že keby Slovenčina táto sä do moci českej pružnatej živornosti bola dostala, pochybujem žeby v priestranstve wravy čecho-leskej iná ktorá dosial vrchovala.

Ona je teda — tak zjavná tak istá, že hory tatrianske. Kdo by sä jej nepriznával či Horňo- či Dolňoslovák musel by zasä len vidiac nevidieť, vidieť nechcieť. Na základě tomto ustanoviac sä, na svojom — svojím všetkým a všetko Slaviansko je jejich, pretože sami nemajú nič — na svojom sä, reku, zmuožu Slováci v každom čině ľudskej osvetoslavy; anižé nebudú sä priamiť na podnárečia, nech by trebas v jednom lebo druhom i Svatoplukiada spísaná bola. Ba darmo to Slovákom aj Češi budú na oči držať, že tolko, wraj, nářečí, že taká neistota, že ustavičná dohádka: majú veru Slováci jedno to, na čom sä dnes zajtra všeci usnesú, lebo to je ich spoločnuo, prvobytnuo, starosvatuo — to je *Slovenčina preddunajská*, *rodná sestra zadunajskej Staroslovenčiny cyrillskej.* Kdo neverí nech o- vy- pre- po- dopáči!

PROTIVETA VI.

Vyniesli naši nesrozumenci (lebo ja ich odporníkmi menovať nechcem) vyniesli, reku, eště jeden dúvod, ktorý, aspon ako ja nahliadam, všetky predešlé sám ob- i presahuje, staviac samu vec na takom základě, na jakom sä v behu svetských dějín od jakživa staviavalo, a na jakom i my, akže ináčej akísi nevídaní zláštnici a odľudovia byť nemienime, stavät musíme. A to je *základ historický, positíwny,* na ktorom čo stojí je *faktum faktická mocnosť*, jejže kdo sä sprieči, na

ostná jej sä stokne a zakole; je *právo skutočnosti, reálneho sveta*, ktoruo sä nikdy bez velikej škody človečenskej nerušieva. Dočítať sä o tom treba v „Hlasiech" českých, a síce v tom od *Šafárika* na stranách 82, 83. Hovorí tam tento Slavoslav náš v sile svojej dobroty Slovenskej a presvedčenosti philologickej: „Nepřirozená se mi ta nowota widí, poněwadž newyplýwa z nynějšího stawu rozumowé oswěty a duševné wždělanosti Slowákůw, co pauhé pokračowání, co nowý wyšší stupeň její, nýbrž pochází pauze z theoretických, špekulatiwných zásad, snažících se bezohledně a mermomocí wkoreniti se do žiwota, jich neznajícího a proti nim se zpauzejícího, *nespolíhá na positiwném historickém základu*, nybrž pauze *na ideálním; samolibě podstrčeném podstawku*, newíže budaucnosť s minulostí, nýbrž je naprosto pretrhuje, newede zwolným, mírným, powážným krokem dále a napřed, nýbrž welí se wraceti, s opomitnutím wšeho, co posud jinými cestami a prostredky na poli literární oswěty prácně nabyto, k samému prwopočátku — od Iliady k Abecedě. Česť a chwála obecné mluwě lidu slowenského w horním Powaží a w celém Slowensku, kde ona na swém místě jest (já sám sem prostonárodní písně slowenské již roku 1814 sbíral, později s přítelem Kollárem wydal): než i jazyk náš spisowný, společnau snahau ušlechtilejších duchůw trojwětwého našeho kmene w běhu pulpátastoletí zdokonalený obohacený jazyk, jenž milé Slowáky w dlauhém prodlení času, w neustálém kolotání osudůw, w přenebezpečných na ně se z rozličných stran walících wíchricích *duševnau krmí krmil a před mrawným spuštěním i odnárodněním je uhájil, není powrhel;* jest on *faktickau mocností, jest realním swětem*, máť i on *swá práwa*, jichž bezeškodně přerušovati, máť swé ostny, jichž bezbolestně dotýkati se nelze, platíť o něm, co o

římském panowníku: *cui male si palpere, recalcitrat undique tutus.* Žeby nynější občanské čili politické položení Slowákûw, žeby stupeň jejich rozumné i mrawné oswěty tak kwapného wykročení z posawadní dráhy, odřeknutí se wšeho společně s Čechy a Morawany pracně nabytého dědictwí, zboření celého starého stawení až do samých základûw a podjetí se o nowau budowu požadoval, žeby nemožné bylo prostonárodní literatury mezi Slowáky w posawadním spisownėm jazyku docíliti, o tom se preswědčiti nemohu. Nebylit ani posawadní přiměřeně k potřebám čtenařûw psané knihy bez dobrého wplywu na lid slowenský. Že jich málo bylo, tím není spisowný jazyk winěn, nýbrž okolnosti docela jiné a rozdílné. *Prostonárodnost* nezáleží podstatně a newyhnutedlně w užíwání toho nebo onoho obecné mluwě bližšího podrečí, nýbrž we wěcech, ponětích, myšlénkách a spusobu jich přednášení čili *we slohu:* kdyby zajisté tak bylo a prostonárodnost pauze w sprosté řeči záležela. nemohlby meklenburský, hanowerský, šwabský, šwejcarský, báworský, rakauský, slowem německý sedlák tak beze wší nesnáze a s takowým prospěchem knihy pro něj v písemném německém jazyku wydáwané čítati, s jakým je, dle wšeobecné zkušenosti, každodenně čítá. Nedím nic o tom, že literatúra, která, chceli jinač toho jména hodna býti, potřebám wšech tříd celého národu, wyšších i nižších, stejně howěti musí, nemá a nemůže býti pauze prostonárodní.“

Keď sä prawda, jaká je v týchto riadkach, povie takým ľuďom, čo nič viac len práve *protiwně* mieňa, tedy zaraz idú záwažnosť prawdivosti zláhčovať, lebo úštipkom, lebo výkrikom, lebo už iným neprawdy na-

strojom,*) pretože nie sa v stave hneď (všahdy je to nie ích vina) nahliadnuť, že áno i tá jím odporná prawda *je spuosob jejích prawdy*, a že uznajúc ju, skuor práve to, čo je u ních prawda, sä dojistotí. I nám by sä to mohlo dať za vinu, jestližeby sme s týmto dúvodom tak zachoďiť mienili. Ale nie — my si celý tento *svitok* eště vätšmi zavijeme a zagordujeme, aby sme naočitě samých sebä presvedčili, že márno sebemámenia a sebenáčenia ni z blizka ni z deläka prilúkať sä k nám nesmie, nemuože; preto že si nič sami o sebe nezatajíme, zúmyselně žiaden, buďsi nad to bolestnější dútok a výčitok, chlapeckou nevoľou, alebo nafúkanou hrdobou neodstrčíme.

PRÍVETA.

Prawda je, priečiť sä nedá, že očínania slovenskuo na žiadnom positívnom historickom základě nestojí — samo v sebe považenuo. Lebo že Slovák podlä Čecha žiadnej postavy historickej nemá, ba že Slovák aj pod figúrou *Uhra* s Čechom vo svetodějnosti a historickej výbudě a výsledě rovnať sä nemuože, to je istuo. *Čechia* so svojím národom je skutočně historický zázrak, plný nevyskúmaných dosial tajómství; je postava ozorná, o ktorej italskorimský duch človeka, jemuže ináče všetko vedlä Rímu nepatrným byť muselo, s nevyslovnou obdivou vysvedčuje. Rozumiem Eneaša Silvia Piccolominiho (1405 — 1464), potomnieho Pápeža Pia II., ktorý z mnohoveкého slawnoviska italského výndúc, moc a slávu tehdajšej Europy temer všetku viděl a predca hlädá slová, ktorými by slávu krajiny Českej, hodně velebiť mohol, akoby

*) Ako to raz v jednýeh maďarských novinách stalo, a to naozaj: „prawdu máš, švagre, len že ti nikdo neverí.“ — Tak je to! človek musí chcíeť prawdu, keď má buť prawda na sveie. Compello tu te intrare, ak nechceš, aby ťa druhí compelluvali.

ani svojerovně bola nemala.*) Čo divu že reč a život český tak sä týmto slávobytom uzákladnil, že, nech nič nepovjem o Slovákoch, i jiné kmeny slavianske, ba i okolitý cudzonárod prejal. Čech v istom smyslu i Slovensko poslavianil, rozprúdiac jeho temer už stojatú a vysychajúcu pokrewnosť. Ač i táto velebná postava, zahaliac sä do čierňaw osudu ťažkého, nehala za sebou potomstwo biednych podmekow, rodu svojho nehodných, preto jemu neverných; ale bárs i tak — má ona predca, bude ju mať všahdy svoju moc zvelädy a sily; a žiadon český odpadlý žimorec nevníde do jej hrobu, aby oživený, ako tam z Elizeusowho, dubkom z něho nevyskočil. Ani ja predkow naších na Slovensku žiwších, nemám naprosto za nevolné nástroje českej svetodějnej potencie, akoby prijatia českej reči, nie z nutnej prawdy, ale snaď len z nedějného ledačinstva u ních sa bolo stalo. Má i prijímavá pokora svoju historickú zásluhu, ale i svoju slobodnú zúmyslenosť; lebo kdo nemuože buť *celok*, slobodně predca robí ai keď sä ku celku, ako čiastka pripojí. Práve preto ani my, jejích potomci, akže samochtiac otcow naších celkom zaznať nechceme, povážnosti historicko-positívneho základu toho, na ktorom sä spolu s Čechmi postanovili, umknúť dobrým svedomím nemuožeme, nesmieme. Nemieni sä tu, aby niekdo z nás, bez vlastnieho sä o veci domýšlänia i domyslenia, doumievania i doumenia, tejto positívnosti a faktickej mocnosti sä podkladal a pokoril; má ona sama v sebe, nehlädiac ani na jej zownútornú duostatu, wnútornú, behom času a sídením všeliakych okolností dokiazanú premáhavosť. — Na presvedčenia sä o tom netreba nám nič inšie, ako toť Šafárikove domy-

*) Nec mea sententia regnum unum est, in quo tot mutationes, tot bella, tot strages, tot miracula emerserint, quot Bohemia nobis ostendit. Aeneas Sylv. Hist. Boh. Praefat.

sly považiť a o samých sebe, v *akých okolnostiach sme, čo zadávame a čo podberáme*, svedomitě sä dovtípiť. Ač i nie všetko čo Šafárik povedal, stojí, hlädiac právežе len na samuo naše počínania; ale v hlavňom veci pomyslu, ako ho tenže Šafárik vyslovil, istě je vec prawdivá; s tým ale predbežným pre nás tu zaistěním, že prawdivost táto sama len veci našej prawdivosť vysvetlí a uduostojí. Ale pristúpme k veci bližej.

Bárs i Šafárik o historickom positívnom základě literatúry nič obšírnějšje, v čom by záležal a jako by svoju *normatívnosť* (pravidlivosť) vospuosobuval, neprednáša; ničmeněj nemýlim sä, keď z jeho temer prostého titulu, na celý paragraph sä nasledowně domýšläm. Vyslovený je tam *historický princíp* t. j. tá prawda, že čo sä istým potreby mrawnej ba i slobody zákonom stávalo, stalo a dostalo, nemá ba sä nemuože odstávať pre niečo, čoho mrawná potreba je *neistá* a sloboda len *sebevolná*. Lebo človek sám ba i celuo jedneho času pokolenia nemuože byť, akoby len s duba spadlo, odhoděný drobisk od jedného velikého celku; má on svoje koreňe, akže chce s človečenstvom žiť, i v tom čo pred ním bolo; jeho duša je nie nějaká do stromu zakliata nebožká, *zabohuvanica*, v ňom samom len jsúca, *je ona i v predešlosti jeho i v budúcnosti.* Človek i národ, keď majú zrast života človečenského, nebudú si chcieť byť samým sebe len po kolená, ale chcejú vyrásť do hlavy, *do úplnej miery.* To sä ale nedá, jestliže národ z vrstvy na vrstvu nevyrastá; a toto tiež nemožno, jestliže na jednej základnej vrstve sä nevrstvuje. Českého a slovenského kmena spoločná táto vrstva v životě a dějstve ináčej predúležitom to jest *v slovesnosti* alebo literatúre je *česká reč* od polpiatastoletia. Aký taký — ale predca

dosť hodný narástol človek československý na tejto vrstve; *) Slovák a Čech zosobňujú sä umenstvom svojím, ako jeden a ten človek w reči spisownej českej; tak rástli spolu, tak rásť majú spolu na tom jednom, ažby došli miery bohačlovečenskej; a tak najistějšie dorastú. Teraz je otázka na Slovákow: či Vy chcete, či chcieť muožete, odstúpením od spoločného spisowného jazyka, od značnej svojej postavy sä odštiepiť a do nízkej ničoty sä shŕždiť? alebo či chcete si byť ani po členky, keď ste si s Čechmi aspon len už po pás boli? Na čo je to? — to je číry nesmysol; to je sebäničenia; to je samobojstvo; to je hriech! Vaši otcovia uznali fakticky právo Češtiny, ako svojej spisownej reči, pretože ím bola len v inších trochu formách práve jako slovenská: Vy to teraz rušíte; či ste nie odbojní proti rodičowskému Majestátu, neposlušní vuoli, ktorej sä predca svet a človek nikda bez trestu neprotivil. Vaši predkovia svoje duše do schrány tejto čechorečnej schované majú; vo Vás duše této svoj záživok vedú; či duší týchto zavrhnutých kliatba hněwná sä na Vás nezvalí? Čo by z Vás bolo teraz bez českej reči? čo v tak ťažkých časiech z Vaších otcow, keby nebeskú posilu tokom českej slávoreči neboli dostávali? Všetka skutočnosť Vášho mrawňonáboženského ba i národnieho života, je požehnaný následok vtělesněného slova rečou českou i Vám zvestovaného. To zahodiť, ba len od toho sä odtrhnúť, je nevďäka, je neprávosť!

A pakliby kdo nič nedal na takéto mrawňonáboženské dotuchy, tomu my sami dotušiť musíme, že jesú spuosoby života ľudského, boli aj budú, ktoré nič inšie sa nie ako *dogmata historické*, bez níchže naozaj

*) Ba v ohlädu na oné časy XIV, XV, XVI. stoletia česká postava vysoko v Europe, možno že so Wlachy najvyššje sä vznášala.

niet spasenia pre človeka vo svete tom občanujúceho. Prawdy a myšlienky, úmysly a domysly svetodějné nerástli jako huby v hore, ale sä vydobývali za sto, za tisíc rokow. Príkra a úzka je cesta do neba — kam predca len všeci chceme isť, bárs by sme jakoináčej zemšťanovali. Či by reč, ktorá biednemu človectvu šíre dále na cestě nesnadnej tejto heslovala a peknou povinnosťou takou i právo svoje si dobudla, či by tá, reku, nemala byť uprávněná jedna nad mnohé iné, jedna sama nado všetky domkárske, domasedné nárečia? Čo inšie urobilo grécku a latinskú reč svetovými? Čo francúzkej, talianskej, englickej, německej reči dodalo duostaty takej akú majú? Nič inšie, leš to, že v ních sä duch bohoľudský k letku svojmu zdvihnul a jích tak jako sú, za svoje perutě vzal. Kdoby oď spisownej reči, úmyslom celej budúcej literatúry odstupoval, ten by túto peruť ľudského tuslavenstvia, šklubať sä opovážil. A kdo to rozumný urobí? Ai spisowná česká reč na tom právu stojí. Duch český a slovenský si ju zvolil, si ju vzniesol, si ju posvetil duchom kresťanstva; v něj sä Čechovi a Slovákovi od pätsto rokow do wyššieho slavobytu do neba hesluje, ňou je i ten i tento člověčenstvu privtělený, v něj ho hládá, v ňej ho nachodí duch clovečenstva: či by to nemalo byť reči spísownej u Čechow a Slovákow právo, už tak nado všetku márnu sebevoľu povýšenuo a nedotklivuo, že ho žiadna prítomnosti ruka nedočiahne a neponíži? Ba ovšem, má čas prujší na pozdnější svoje právo; lebo veť bezo včera by ani dnes nebolo. A kdo mocnárke historii do kolesa ruku vstrká, i zlomí si ju aj padne do priekopy vedlä cesty. Kdo z toho muože, že ona či jednu reč, či jeden národ, či jedneho člověka vezme na svoj voz a druhých peškuvať nehává?

A konečně aj obecného života národow spuosobuvania práve len v tedy niekam smeruje, keď právu takému zláště vo slovesnosti, w literatúre a v umeniach sä poddáva. Múdrosť nikdo nevypil, ani rozum, ako hlavu, na svet hotový a dovŕšený nedoniesol. Človeka jednotliwca život je *den*, ale uma, weda, slovesna jsú *veky;* (Ars longa vita brevis.) tak že na svetě žiadon človek, čo len trochu vyše čiary časného a tělesného tohoto prirodzenstva svojho sä napnul, nie len je *samovec* (ba najmeněj to) ale je *spolník*, nehovorí samo reč *materskú otcowskú* ale i *národnjú*, a nie len samo túto, ale i *človečenskú.* Táto reč je jedna a to je *reč pochopenstvia* čili *rozumenstvia.* Dokiaľ to ľudia túto jedinú všeobecnú reč sä nenaučia, ani z reči a w reči svojej najpospolitějšej nič vedieť nebudú. Nevzdělanci w národu, akže ináče len už akú takú školu života neprešli, tak malú zásobu pochopow vo svojej prirodzenej reči majú, že kadenáhle ím vyše tejto jejích zásoby začne človek rečou pochopenstvia hovoriť, oni tomu, bársby slova reči najpospolitějšie boli, predca nerozumejú. Pevně verím, ba sám živoskúsenstvujem, že človek, aby hovoril, musí nie len jazyk a svojích pät smyslow mať, ale i ten šiesty t. j. *pomysel,* aby rozumel a pochopil. Najlepšje učí, wraj, ten, ktorý učí to druhých, čo už títo v istom ohládě vedia, t. j. takých, čo už muožu hovoriť rečou rozumenstvia. No ale to neide, len časom; a dokial ten príde t. j. dokial človek do miery pochopenstvia dorastie, dotial sä, keď ináčej má príležitosť, nie asnaď len málom odchodnuo nárečia, ale i cudzú reč naučí. Ja to istě viem o sebe, že komu som v kázni čechorečnej nesrozumným bol, že tomu i v slovenskorečnej navždy nesrozumným zostanem; a už veru ináčej na moju nepospolitosť v úradňom okresu mojom tak len žaloby nebolo. Za to mám tedy, že právo dosialnej spisownej reči u

Slovákow bežnej, pre srozumitelnosť pospolitú, pre literatúru prostonárodnjú zadávať, to veru, ať na krátce vypoviem — *nestojí za to.* A veť na ten dúvod pospolitosti a prostonárodnosti sä oprúc, hneď sami sebä podrazíme; lebo či Šárišan naším, trebas ako pospolitým slovenskorečným spisom, bude z úplna rozumieť? Ba veru len tak akoli aj Češtině — čo rozumie, čo nie. To je istá vec; o to ani priečiť sä netreba, lebo nás inačej i priatelia naši, z dobrých dúvodow Slovenčině oddaní, toto nahliadajúc zneljúbia a do podozrenia veznú, že len zo zanovitej, nerozmyslenej upriamenosti na svojom stojíme. Naozajst — proti dúvodu tomu, ako sme ho i zo Šafárikových slow vypísali i sami zo svojho domyselstva jako na duodavok, vysvetlili, dosial sa nič nepovedalo, čo by obstať mohlo. A sotvá kdo z nás jednotliwcow, čo v tejto veci na ten čas aspon dobrou vuoľou predkujeme, bude v stave tak na tento dúvod odpovedať ako na to treba. Ja myslím že na to len sám náš národ, živým dějom a skutkom a *vuoľou* vo svedomí dobrom na to jedno, čo nám *žive treba* a čo je *zvláštna slovenská povinnosť* upriamenou, odpovedať muože. Ničmeněj i jednotliwci o pravdě veci našej na tolko presvedčení sme, že ako je positívnosť historická i právo jednej reči spisownej u Čechow a Slovákow, ohlädom na predešlosť istno; tak našej Slovenčiny právo t. j. ona sama *že je Slovenčina*, pri- a vedlä všetkých ostatních nárečí slavianskych, či sä štiry či desať, je ohlädom nie na kmenovitosť slovenskú — *ktorej niet* — ale práve *ohlädom na kmenovitosť okolo nás rozvetveného stromu Slavianstva, ohlädom na zveličenomalú predešlosť, na preničenú prítomnosť a na prezvelädemnú* (praemagnificanda) *budúcnosť našu, ohlädom konečně na reči slovenskej spuosobu* a Boh vie akýsi tušený providenstvenný (providentialis) moment, je, reku, naša *positívnosť* a *fak-*

tická mocnosť. A keď by sme túto asnaď slovom žiadnej na svetě duostaty a moci preukiazať lebo nemohli lebo ani nemuseli; prosíme len poshovieť po slaviansky do času; možno že tento i nás ospravedliví i nesrozumencow naších bratských docela uspokojí. Následné odvety nech, ako muožu, k tomu poslúžia.

NÁODVETY.

Tri protidúvody proti tomuto jednému vystavíme; nech odpresvedčia koho muožu; ja popredku vyznám, že mi je na nich nie dosť; lebo *mojej presvedčenosti osobnej dúvod prujší a poslední za Slovenčinu, si je sama Slovenčina*. Keby chcel protidúvoděnia svoje tak nadstaviť, ako vojanský hovoriac „batteriu maskuvať;" teda by protidúvodmi tymito skoro nepremožený odpor postavil. Ale že dúvod muoj za Slovenčinu chcem vystaviť na takom miestě, kde sám v sebe nedočiahny musí stáť, prostý, jediný, bezo všetkých šiancow, násypow a valow — ak obstáť má: tedy aj této tri protidúvody náodvetně len vystavujem t. j. neináč ako tak, že si jich sám pozodvádzam. A sice

I.

Na historickú positívnosť a faktickú mocnosť jednej spisovnej reči československej, i od Slovákow prijatú, so životom naším srastěnú dá sä nadstaviť odvod práve analogický ten: „*že kdo právo toto si zadá, premlčí, za dluhší čas neužíva, ten ho stratí*, a síce právom *zaročenia* čili *præscripcie*. Od 1620 až 1820 tedy za dve sto rokow českej spisownej reči v Čechách nebolo; faktickú mocnosť svoju, reálny svet svoj ona celkom utratila; bola doma *nebuda*, inde len i to za čas krátky, *pobuda*. Čo spisowně vyšlo na svetlo, to je číro nič, ktorým na svoje predešluo právo a moc ani len upomínať nemohla. Áno roku 1620

československý človek slovesný prestal historicky rásť a jako taký navždy zakrpätěl; lebo tok umovej sily jeho bol návalom času a hrozných príbehow zastavený, sám do sebä odrazený, v tedy Čech i Slovák, v zrastu spoločnom ochromení rozoštiepení, wrátiť sä do svojho jadrového pračloveka a chtiac nechtiac od Iliady k abecedě svojho vedomia i života sä spätiť museli. Spisowná reč s trónu jednoty stupujúc, rozpustila všetky nárečia i v Čechách i na Slovensku zo svojej podružnej služby a nehala panstvo — keď sä tak dali Češi — v Čechách ňemeckej; na Slovensku ale — keď tak chceli Slováci a inakšje chcieť nevedeli — latinskej reči. Kdo prujší ten lepší. A keď roku 1787 Bernolák so Slovenčinou vystúpil; teda to urobil neobmezeným, jedině možným, nutným právom; lebo v tedy skutočně Česká reč práva nemala, pretože jej na jasně a žive reálneho sveta nebolo: a vinovatý človek by bol, ktorý by svoje málo najbližšie ale istuo, za druhého nič zadával. Prú sa Slováci ohlásili so Slovenčinou ako Češi s Češtinou: lebo, dobre si zachovajme, i to čo písali česky, neináčej to robili, ako pod menom *knihovej slovenčiny.* Prečože Češi nepripojili sa k prujšiemu hnutjú tomuto, ako novej faktickej mocnosti, proti ktorej ani v Čechách ani na Slovensku žiadnej inej nebolo? Či asnaď pre folianty Veleslavínove, Hajkove, Paprockého atď.? Dopustím; ale Slováci mohli by sä boli tým právom pripojiť i k Polštině pre folianty Kochanovského, Rejove atď. na ktorých pre živú literatúru ešte viac záležello, ako tam na tých. A či to nevieme, že Dobrowský len starotinárskym (antiquárskym) umyslom Češtinu vystavoval? Tak bol cit jedneho československého človeka slovesného vyničel, celkom vyničel! Sám on (tento človek) si o sebe to vysvedčuje, že v tedy o positívnosti historickej a právu reči jednej ani slychu nebolo, a —

propria fassio mille testes. I Jozef II. císar, že ponuknutý jsúc menom slovenským — slawisch, slavica lingua — bol si, wraj, zamienil Slovenčinu, ako Slavianĉinu, za všeobecnú reč úradnjú v mocnarstve svojom ustanoviť a uviesť. Kdo zná, či keby len kolko tolko česká spisowná reč, faktickej mocnosti v tedy bola mala, či by teraz od Adrie po Vislu v úradnom okrese česky sä nemluvilo? Ale hlä ni z Čecha ni zo Slováka neišla žiadna mocnosť — tedy císar německý musel sä chytiť Nemčiny, už toho času mocně sä zmáhajúcej. To hlä je *faktická nemocnosť*, a *historická negatíwnosť* jednej spisownej reči a literatúry, čože nám je z něj takýmto činom?

II.

A potom inšie to je na positíwny historický základ ukäzovať tam, kde *je on* v pravdě, kde je hodný, duostačný. Ale u nás základ tento, ako a kdo položil? a čo je on? to je istě velká otázka. Taliani staväjú dosial na jednom: dobre, ale tam je *Dante*, *Petrarca*, *Tasso*, *Ariosto*, *Bokáč*, tam je *vek Medicejský*, tam je *Crusca:* u Francúzow je *Ludvikowskuo storočia*, u Angličanow *Elisabetínsko*, u Němcow *reformationálsko.* Čože je u nás Čechow a Slovákow? Husitické časy? Bože odpusť — to je lew Český, ktorý sám sebä až ku hlave sožral. A ani do tej hlavy žiadny roj včiel sä neusadil, aby mäd potomstwu nehal, ale háveď uos, ktoré ohňom tridcatročněj vojny konečně vykúrili. A či je snaď čas od 1520 do 1620. Česť a chvála mu! Káždý Slavian ďakuje Bohu, že aj to bolo. Ale veru čo odrodný latinkár *Lobkovic* v Češtině nezačal, to *Lomnický* dokonať nemohol. To je pre založenia literatúry málo lebo nič. A Veleslavína a folianty? a Králickí svätotlumočníci? a Komenský — čože jsú? Zasä poviem, že česť a chvála buď mužom

tým; hlúpa nevďaka by to bola, velikú jejích a požehnanú prácu v jednotě československého slovesného neuznávať! Ale darmo je, základ slovesnosti nimí položený, nije ani tak široký, ani tak pewný, aby sä po dvestoročňom zakrpenjú postava československá jednoslovesná na ňom spriemiť, náležitě ustatiť a ďalej rásť mohla. „Že nie? hovoríš? Áno, tak hovorím; aniže ma kdo zo sebevolnej protiwnosti viniť muože. Dokiažem. Jedno to, že aby bol istý první základ literatúry historický, positíwny, vyhlädáva sä, aby národ na ňom staväjúci jednu takže historiu mal, ako to všade temer byť vidíme. Čech ale a Slovák odchodní jsú v historii. Medzitým ja presvedčeně na tom žiadon protidúwod nestaviam, všahdy s tým citom sä stretávajúc, že kde je čo Slaviansko, u ktoréhokoli kmena, to je všetko spoločnuo. Ale nechže aj dopustím, že jedon základ slovesnosti historický muože byť i pre dva tri kmeny w rozdielnych obcach historicky žiwšíe bywšíe, nechže bude, že základ jednoty československej literatúrnej je v Čechách od 1520—1620 položený; ničmeněj dnes i zajtrá istím a jistiť budem, že to bol *ledazáklad*, a keď bol, uz ho niet, už je do ostatnej skalky vybraný a teraz práve teraz inde sä zakladá. Lebo česká Biblia králická je nie literatúra, to je *starotina slavianska* tak akoli aj cyrillská Biblia, s tým rozdielom, že táto je o šesť lebo sedemsto rokow staršia. Tak ako sä prestalo cyrillsky hovoriť a predca Srbi a Rusi do nedáwna tak písali; tak i králicko-biblicky a komenskowsky živá duša ni v Čechách ni na Slovensku nehovorí, leda kdo píše. Neprehäňam: Češi mi sami v tom sú svedkovia. A Veleslavínove a Komenského spisy či sa dostatečné k tomu, aby za široký základ literatúry po dvesto rociech — po čase kde sa život europejský tak zinačil — poslúžili? Kdo sä to nazdá, ten skutočně skorej od Iliady k abecedě sä

wracia, jako ten, čo nehläďiac na formálnosť reči w niekolko foliantoch zachovanej, prítomný čas a život národní abecedě človečenstva naučiť sä usiluje. Lomnický je nie Shakespeare ani Tasso, ba ani len Kochanowský; z Veleslavína je nie Bokáč; a Komenský nie Cervantes, aby svetská literatúra, čo len trochu pewniny a reálnosti svetovej — bola sä na ních ustálila. To bol všetko len eště ten slovenský človek, čo kríž svoj nesúc na postať oslavy sä dochápať nemohol preto, že mu čas eště nebol prišiol. Lebo *Slavian nesmie byť dieťa národnieho štěstia;* kdekolvek tým začal byť, všade si štěstia svoje sám podkopal; *on musí byť syn vuole a činu, preto že už všetko vytrpel.* A tak vec tým spuosobom uvážiac, nájdeme, že Češi a Slováci v základě literatúry novepoloženom málo jsú odchodnejší, že si ho Češi len práve teraz kladú od roku 1820; že si ho nie na postati literatúry polpiatastoročnej, ale na abecedě života eurcpejsko - človečenského zakladajú; že zo starej literatúry nič ale nič inšie k tomu základu neberú, leda snaď formy českej tehdajšej reči; nájdeme, že práve i Slováci, za prikladom Čechow opierať sä na to, čo je v knihách českých, len pre samé formy grammatické nemuožu, ale svoju Iliadu tiež len od Abecedy, tak akoli aj Češi začiať musia. Keď teraz Češi Slovákow k reči českej nahovárajú, všetkým právom Slováci muožu Čechow ku Slovenčině navádzať. Nemuože sä povedať: „Slováci trímajte s nami pre Veleslavinského, Komenského, Králickú*atď.;“ lebo ti povedia „že ím je to tak vzácno a dúležituo, akoli aj Nestorova kronika a cyrillská Biblia.“ Nemuože sä hovoriť: „Slováci trímajte s nami, náš je Libušin súd atď.“ lebo tí odvetia: „to je naše, ba eště naskejšie ako Vaše, preto že naša Slovenčina bližšia je k reči Libušinho súdu:—ako Čeština.“ Teraz len o to ide, že keď Češi o 20, 30 rokow

(rozumiem od 1820) Slovákow predbehli, *či už nový dostatočný základ, a či oni sami ho položili?* A tu sä dovtípia Slováci, že základ novej literatúry položiť súcimi dosť ukiazali sä Slováci, lebo ích je *Holí*, ích je *Kolár*, ích je *Šafárik.* Keď Slovák v Českej reči vie niečo uzákladniť, a to síce samým len živelstvom a počiatenstvom abecedním europejského života, prečo by sä mu to v slovenskej reči eště lepšie, eště potrebnejšje, eště prímerněјšje nepodarilo?

III.

Ani to nevidím žeby Slováci, odstúpiac od spisovnej reči Českej, vuoli svojich predkow sä neposlušnými stali a porukomia jejích akoby zahodili; alebo práve Čechom nevďakou odplatili. Jedno to nezabudnime, že keby vedlä naších otcow slovenských vuoli Čeština sä čo len z polovice bola kanonizuvala, inakšia by jej písomnia spuosoba zostala bola. Več už len že Slovákovi ř nikdy nebolo potrebnuo tak, ako ho ani Češi pred tým nemali — to je istuo. Keď ai tedy Češtinu prijali, museli ju doma všahdy cez Slovenčinu preciedzať. A všetkého tohoto spojenia faktorstvo sä nemá tak reči samej, ako zláště a nadovšetko cirkewněj reformácii československej pričitovať. Vary keby ku Slovákom bolo náboženstvo a cirkewnie rozmienky a obnovy lebo z Polskej lebo z Ruskej prišli; teda by naši milí dědúsi boli si zavzali v chráme polsky, rusky, s výslovou slovenskou hovoriť. Oni teda v ohlädu tom nenadobývali ale len prijímali; tak že keď my jejích potomci teraz to ďalej prijímať nechceme, nič tým nezhrešíme — lebo požičanuo wrátime; a dluhy tak veliké robiť nebudeme. Tu všetko vynde na tú opaternosti regulu: „Lepšje začiať s grošom ale svojím, ako so zlatým celým, ale cudzím.“ Otcom naším bolo lähšje brať ako dávať a nadobúdať; preto len brali

a nenadobudli, nedali si nič: nám ale nastáva čas a povinnosť i ďalej ovšem brať, ale i nadobývať, síc ináč neviem načo sme Slováci tu i s našou Slovenčinou? ba načo sme aj boli niekedy niečo, z čoho aj Češi vzali? Keď vykonáme čo, dobre, naše je i Vaše spolu; keď nie, Vám, od ktorých sme brali, nič tým neuškodíme. Keby k pr. naši otcovia v občianskom v pisomníckom životě, nie ako dilettanti, pechoriví ochotníčkári, ale ako naozajsní *dosvedčenci* boli českú reč prijali, na jej uduostatěnia zákony krajinské ustanovili, pre jej zvelädenia a rozšírenia čo to krajinsky urobili; to by nám veru ťažšje prišlo sä od Čeština, ako wlastnej už majeti našej odlúčiť a nadobudnutinu otcowskú zochabiť; lebo to by už bola v skutku historická posităwnosť, tak jako je ona bez otázky v Čechách; — ale keď nám predkovia naši v príčine tejto nič ale nič nenehali — tých 20 — 30 knižiek čo od Slovákow vyšli za životnú slovesnosť nikdo len rátat nebude! — keď ani jedným historickým, posităwnym krokom záležitosť reči spisownej ustáliť nemienili; keď Slováci, skoro všeci evanjelici bywše, za národnjú spisownú reč, a to v tých najpríznivejších časiech od 1540 až do 1660 teda za vyše sto rokow, nič si ani len nezaumili, tým meněj urobili — lichí nedomyselníci v tom, ani príkladom spoluvercow německých, svoju reč verně pestujúcich, neprebudění; ba slabí daromní spolníci Čechow, dosť medzi nimi pracovawších—; my, jejich potomci s nimi tak rečeně úväzku nemáme žiadneho, urobíme si ako chceme, a jako teraz najlepšje muožeme; vďačnú pri tom pamiatku zachovávajúc tých niektorých mužow, ktorí na pustatině predešlosti tejto našej svoj hlas roznášali a spolu nie len slovenský ale práve slaviansky i smýšläli i hovorili. — A napokon že by sme sä odstúpením naším zle tak Čechom odslúžili, o tom nikdo ma nepresvedčí; jednak

že jako sami Češi za to majú, Slováci od 1620 až do 1820, a od toho času až dosial, českú reč pestujúc, sä jim v *Belovi*, v *Doležalovi*, v *Krmanovi*, w *Mošovskom*, v *Hruškovicovi*, v *Tablicovi*, v *Šafárikovi*, *Kolárovi*, *Janovi Chalúpkovi*, *Kuzmánimu* a w jiných, dobrým odvetili; jednak že písemstvenná literatúrna služba je nie *na odslúženia*, ale *na vzdělania:* „rozsýpa a dáva chudobným.“ Něměckou slovesnosťou všeci sä vzdělávame; nasleduje z toho aby sme pre slovenský národ německy spisovali? Nie veru.

PRÍVETY ZA NÁODVETY.

Ale nad tým všetkým i prujším i druhým i tretím, predca len, ako sä mne vidí, sám onen dúvod positíwnosti a reálnosti wrchuje. Lebo na prwú moju odvetu protidúvodnú slušně sä povedať muože, že do práva zemského, na tělesnú majeť sä odnášajuceho a nie do majeti duchovněj patrí, do literatúry nič nemá. Prawda! To musíme nehať zákonníkom, advokátom; slobodný duch literatúru si lebo tvoriaci, lebo k utvorenej sa podávajúci, nemá nikde záväzku, keď nie sám v sebe. A' on skorej uviaže sä na to čo je v skutku, ako na to, čo má len eště sä spuosobiť; radšej sä wnáša do forém hotových pretože sa i jeho t. j. *on*, ako má v opätných bolesťach do nových forém sä dievať t. j. sebä samého prekožuvať, prelieniť. A potom na druhý protidúvod právom sa odvetit muože, že každá vec má svoj čas, ktorý keď prišiol i čeština svojho *Petrarku* dostala, jako dnes zajtrá svojho *Tassu* dostane. Budúcnosť sä žiadnemu lepšiemu pohybu života odoznať nemuože, nemá; najme tam nie, kde jedným ohnivom prítomnosti celú reťaz velikej predešlosti ťahajú: a čím kteruo hnutia na širšej podstavke sä dvíha, tým väčší okres možnosti zaujíma. Ač i česká literatúra od 1520—1620 základom ani dosť širokým

ani dosť pewným pre novoliteratúru československú nenie; ale je predca — povedz kdo čo chceš — dvustoročným rumom zarúcaná *stawba,* ktorá šikowných staviteľow aspon sjednotiť muože, aby na širších základoch, ale *spolu,* staväli. A to myslím je ďaleko viac, ako keď eště ani znaku ani šläku súceho miesta na druhú stawbu niet. — Konečně na tretí protidúvod tá odpoveď sä nám dá, že keď chceme byť lepší ako naši predkovia, práve čas a príležitosť máme vedome uvoleně to vykonať a úsilným snaženstviem to vyviesť, čo tí len lapkali a habkali; ba že práve i pre našu česť a naše dobruo meno zaviazaní sme dokiazať, že čo tí tam v lepších časiech bez pomoci českej vykonať nemohli, to my v odporných okolnostiach s Čechmi náramně sa zmáhajúcimi, šťastně vykonáme. A nad to dovetiť sä dá, že trebas postava človeka československého za dve sto rokow vo zrastu svojom zastavená bola, ale že teraz pomocou časoducha všemocného, všetky zápory a zákriaty pružně odhodiac, v onej dáwnej postave jednoty sláwně sa spriemi a za krátky čas sama sebä, čo len za pätdesiat rokow vo zrastě dohoní, takže čo by za oných dve sto rokow sotvá bola získala, to teraz v tomto veku rušenstvujúcom, za 50 rokow skuor vyzíska, snadnějšje vydobudne, na svetlo života podarenějšje vynesie.

ODVETY.

Medzitým zatajiť odpriečiť si nemuožeme, ale úprimně vyznať si musíme, že positívnosť táto, historický základ tento je sám v sebe len *postulát,* a nie žiadna *axiomatická reálnosť* t. j. že sä to dá ovšem žiadať, aby to bolo, ale v skutočnosti ho niet. Nemienim opakuvať, čo som v druhom protidúvodě straniva nedostatočnosti staročeskej literatúry vyslovil; ale chcem základ onen, ako sä vystavuje, *rozumieť* alebo vlastně

rozumil. I. A v ohlädě tomto povedám, že je to pre československú jednotu len postulát; dobre by bolo, keby v skutku tak bolo, ale že nenie, tedy naša jednota československá táto by sä nie na základě tom, ale práve len na dobrej Čechow a Slovákow *usrozumenej vuoli* staväla. Vysvetlím to jasnějšje. Otázka je: „či nás *obsah* literatúry staročeskej, či len sama *reč* jej muože ako faktická mocnosť k jednotě československej zaväzovať?" Dobrým právom odpoviem, že nie tak obsah, ba práve nie tento, ale sama len, do kanonickej formálnosti zadělaná řeč. Sám obsah literatúry je viacej meněj úctyhodnuo Starotinstvo, ktorému vo skryniach miesta vďačně dáme, ktoruo zo zvedavosti, alebo zláště philologickej vedúcnosti radi čítame; ale v samom životě našom a slovesných jeho potrebách naprosto *zaznávať muožeme*, ba v istom ohlädě *aj musíme.* — A tak len reč sama formálna zostáva týmto základom jednoty. — I to je, prawda, velká ba prujšia faktičnosť; ale či tejto sä všetko už má obetuvať, i to, čo je v skutku lepšie, krajšie ako sama ona? *Či sä pre ňu všetky ohlädy na prítomnosť a budúcnosť, na domáce okolnosti Slovákow, na najbližšie potreby, na jejích zláštnu predca len a od Češtiny, nemnoho trebas odchodnú reč, na jejích slaviansko postatenia, celkom vymknúť a zalúčiť majú?* Ej to je veru modla, že ani Nabuchodonozorow obraz; to je hrozný Moloch, ktorému naše najlepšie city, ako naše najmilšie děti, žertvovať musíme: to je ťažko, to je pre Slováka sävedomého nemožno. A síce preto, že keď všetko na tej zbolvaněnej form'lnosti reči záleží, teda Slovák razom vysoší obraz, ktorý ako druhí súdia, ako súdi sám Genius český vo svojej staromluve, krajší bude, jako tá česká vzývanka. — A keď je tak, že nám už na formálnosti reči má všetko záležať; ej nože aspon samý tento postulát jednoty širšje rozop-

nime a povedzme si doprosta „píšme ruský;“ tam budeme stavät na šestrazí positívnějšej, na dvanástrazí faktičnějšej, na storazí reálnějšej základnej moci a pevnej podstave. Lebo akuo právo vätšie má si osobuvat reč na Slováka za to, že od polpiatasto rokow len tolko pri ňom vypuosobila? Ba veru česká reč sä poďakovat muože Slovenčině, že ju sestrinský prijala a pestovala. Vet my to nezaznávame, že ona Slovákovi dobre urobila, ale z toho len nenasleduje, že má na něho vätšie právo, ako je reálny jeho svet t. j. ako je on, *so všetkou svojou, buď i osobenstva malého, ale velkou vuoľou, nádějou* atď. Lebo konečně na takú dotěrnost nadal by jej do neočatníc, doprosta povediac: „nechceme Ťa, děverinká, choď už domow, máš doma čo robit.“ Výnde teda na toto vec: positíwny základ historický, faktická mocnost jedného spisovného jazyka u Čechow a Slovákow je nie *obsah slovesnosti*, ale sama len slovesná formálna *reč.* Otázka je: Či musíte Vy Češi a Slováci, pýtam sä, musíteli tejto positíwnosti, pretože je taká, onakvá, neobchodně sä trímat? Jedni odvetia na to: „že áno;“ druhí že „nie,“ lebo, wraj, pre obsah literatúri, pre jej veliký reálny svet Češi prijali Němčinu, tak jako Europejci Francúžtinu — a preto že tam o faktickej mocňosti reči, pre samú jej formálnost, nemuože byt ani spomienky; tretí povedia do prosta, čo tam po reči, keď niet w nej veci; mnohí zasä, doverujúc sä dobrému duchu národnosti, pristanú i na samú reč, túto schranu duší velikých otcow svojích, lebo krom toho jsú nadětí vodou živou a pokrmom zdravým europejskej osvety a preto len pýtajú peknú nádobu rečnjú, aby ju výborným obsahom čím skuor naplnili. Už ale či tak, či onak, konečná rozhádka predca na to výnde, že keď positíwnost a faktičnost tá si je sama reč a nie vecenstvo (complexus rerum) literatúry, *usrozumict* sä

musia, medzi sebou to vyjednať, Češi so Slovákmi to smluwiť, či títo tiež tak ako onino na tú samú reč pristanú t. j. tolko povedať: „Slováci dávame Vám reč peknú, výbornú, grammaticky dovŕšenú, majte ju s nami; trebas i vecenstva, reálneho sveta, vedy atď. Vám s ňou hneď nedávame; ale majte len poshovenia, veď to bude všetko po nečase.“ Dobre; veleslávna Bratija česká! ale my chceme v Češtině, nie len Češtinu, ale aj Slaviančinu aj Europejčinu; či je vaše nárečia tymito živlami spuosobenuo? Čože Češi na to? Dosvedčiť musia. No ale kedyže sä to stalo? „ej nuž od roku 1820.“ Teda eště ani reč sama vo formálnosti svojej nebola dovŕšená? Prawda nie: veť čože znamenali té žaloby Nejedlého, Palkovičove na tú Polono-Russo-Serbomaniu? či nie to, že Češtinu tú starkú neborkú duchovia takí, ako Jungmann, Palacký, Hanka, Kolár na rebrík Slavianĉiny vyškripcuvali? Čo té okriky a špinty na to tak zlopovestnuo Novotárstvia? či nie to, že duchamocní osobníci s Europejským životom vedobným i občianskym soznámení, ostýchavú túto utúlenku do známosti wládkini Europejčině uvádzali? Bolo to práce a zláště keď slávostratenka táto česká tu slovenské, polské, ruské perličky na svoje hrdlo dostávala, tam svoje šplähy umyť, tu záděry vytrhnúť, tu všeliake prýště, pľuzgiere a výrastky poodrezúvať si dať musela. Sama Čeština, prawda, nejajkala, ona je hodná Slávy Dcéra, súca i tú i eště vätšú próbu Slaviančiny preniesť. To jajkali a bedákali takí strachošia, ako boli Nejedlý, Palkovič, nazdávawší sä, že keď sä jedno druhuo slaviansko slowce príme, jedna lebo druhá grammatická pravoslavenská forma do úžitku vezme, teda že Čeština konečně zakape. Práve ale to nás presvedčuje o tom, že ani formálnosť Češtiny nezostala, zostať nemohla nieaká

dogmatická nedotknutina, leš musela sä dať do miery slavianskej a europejskej natiahnuť.

„Veť dobre — povie kdo na to — ale pri formách ustálených Čeština predca zostáva — a to je všetkých obsahow a rozličností jednota — tej nám treba.“ — Tak? — teda predca len na to výnde, že grammatická formálnosť českej reči je tá faktická mocnosť, ten reálny svet jej! To je to = x, čo sme hlädali! Tu sme doma. Teraz otázku takto zvrtneme: „Či to stojí za to, či v pravde faktická mocnosť je to, aby Slováci pre českú grammatiku Slovenčinu svoju zahodili a obsah literatúry novej a života, nie do formy slovenskej ale českej reči vkladali? Aby sme si to náležitě zodvetiť mohli, nadložíme tú otázku: „Či táto formálnosť reči českej má tu násobnosť sama v sebe púvodně, či ju má aj v Slovenčině?“ Na to povieme, že v tejto a to síce tak, že keď sama k sebe chce prísť, ako slaviansko nárečia, musí sä do svojej predešlej násobnosti t. j. do slovenčiny wrátiť; *tam je formálnosti jej prawda.* Keď je tomu tak, ako to nikdo zapierať nemuože, teda Slovenčiny formálnosť je *prujšia,* je uprávněnějšia a to síce i pre sebä i pre samú Češtinu. — Podlä toho Slovák faktickú mocnosť a reálnosť v samej formálnosti Češtiny neuznáva, uznávať nemuože, prijať žiadnym záväzkom, leda svojho uvolenia opatrným domyslom, nemusí; ba konečně dobrým slavianským a slovenským svedomím ani nesmie. O to je moc! „nesmie, wraj.“ No veť my žiadnu živú dušu slovenskú, tým meněj českú nútiť nemuožeme; ale tým len naše povedomia, našu povinnosť a zaviazanosť slovenskú, ohlädom na to vystatěnuo právo Češtiny vyslovujeme. Ktorý Slovák si ju na tomto punktě nenájde a o svojej prepamätnej reči

sä nepresvedčí, my mu to žiadnym činom uzákoniť nechceme, za istuo majúc, že čo je vec len čistého slobodného domyslu, vtisnúť sä nikomu ani nedá, ani nemá. A ja týmto spuosobom som dovŕšil to, čím som začal t. j. tým, *že Slovákovi positíwny základ slovesnej reči je práve sama Slovenčina*, a to síce nie len ako je sama v sebe, ale aj ako je v Češtine.

II.

A potom kriwda by sä nám Slovákom robila, keby na nás niekdo stváral, že my positíwnosť Češtiny a faktickú mocnosť pre nás, trebas nie v grammatickej formálnosti, ale v obsahu slowníckom neuznávame. Práve to je faktičnosti tejto prwní dúkaz, že sä Slovenčina len tam začínať muože, kde obsah Češtiny je už takoj dovŕšený. Veť Slovenčině právom náleží všetkých nárečí slavianskych slownícky sklad; to je uspuosobenosť jej k tomu očividná, makavá. A Češtiny sklad, ako najbližšia pre nás hotovizeň — je už sám prebohatý; Jungmannova práca je dosť na celú Akademiu. Ale kdo že na svetě nám zabrániť muože, aby sme tam, ako do svojho vlastnieho hambáru neišli? Práve to nás tým mocnějšje k tomu pobúdza, aby sme tento utěšený sklad slovnícky, ktorý je všetkým právom nie len český ale slaviansky, a tak i náš, nenehali sä len hrdiť zúženými, vystrundženými formámi a končitinámi, na ktoré je postokýnaný; ale prisnážili ho na formy okrúhle, úplné, kaläbné slavoslovenské. Nech sä sláwna Bratija česká znepokojuvať neráči; my to milú našu a vzácnu Češtinu pod náš pokrow slovenský — ktorý je predca nie lecičo — tak včankáme a včačkáme, alebo nežiart hovoriac, vpravíme a wnesieme, že sä sama Bratija česká z tejto pastvory Geniusa sláwnej reči svojej srdečně niekedy bude radovať. Kolko je takých i v Čechách teraz, ktorí mocnějším duchom

Slavianstva vedení, živeradi by plnuo toto tělo českej našej uctěnky z góthických oných štipcow, klepcow a húžew oslobodiť a do staročeskej a slavianskej volnej rízy obliecť chceli, ale, wraj — nesmejú. Nesmejú? A kdo jim bráni? Hja — sama ona, jej kanonická positíwnosť a zakonaná vystatěnosť. My ale Slováci smieme, my chceme. Preto nech sä s namí radujú a k umyselstvu tomu všetko dobruo štěstia vinšujú. Koho by už táto sloboda Slovenčiny neväbila? kdo by jej z Čechow práve pre Češtinu svoju s dobrotive trpelivým slavianskym srdcom v ustrety nevyšiol? Český ľud — ak slovenským cestovateľom veriť muožeme — tú povesť má v podaní, že od Tatér do starého Bojohemu prišiol. Čo by mu Slovenčina z tých Tatér, ako dáwnovekej predešlosti jeho upomínka, vďačná nebola? Bude sä i v něj i v Češtině svojej vidieť, ako zdvojnásobněný; a wraj, tí ludia, čo sä tak vidia, šťastní a sláwni bývajú, zláště po vystátej dluhotrvanlivej nemoci. Možno že práve odkliata táto dušetmola (umbra animae) Tatrianska, z tajemstva tisícročnieho mlčania svoje slovo i pre Češtinu požehnanuo vynesie.

III.

Na to musíme dovetiť eště, že najistějšia positíwnosť jednoty slovesnej ako všadě, tak aj medzi Slovákmi a Čechmi je *samuo pochopenstvia či rozumenstvia človekovo.* Dokial na tomto základě sä nepostaví reč t. j. wlastně, hovoriaci človek, muože mať trebas jak veliký svet reálny, jak bohatý sklad slovnícky, trebas jakú vyrobenosť a dokonálosť mluwnícku — čo je z něj pre národ, pre osvetu a živuot jeho? Práve k našej veci hovorí Šafárik, že, wraj, „prostonárodnosť nezáleží podstatně a nevyhnutedlně w užíwání toho neb onoho obecné mluwě bližšího podřečí, nýbrž ve věcech, ponětích, myšlénkách a způsobu jich přednášení

čili *we slohu.*" Lebo keď v tom nezáleží, čo je len púha formálnosť reči a nárečí; ale vo veciach, myšlienkach t. j. v samom pochopenství človekovom; teda dokial rozum jeho na stupeň tento výnde, dotial si nárečnjú rozmanitosť zobyčajní a všetku rozličnosť sám v sebe naukou prekoná, tak že vzdělaný Slovák snadno Češtině, Čech ale Slovenčině rozumieť bude. Veť čo že by mu v tom tolkú prekážku robilo? či asnaď rozličnosť a odchodnosť forém? Práve nie i podlä svedectva Šafárikowho hovoriaceho, že Slovák tak dobre rozumie *duše, lidé, košile* akoli aj *duša, ľudia, košelä.* Keď tedy rozumenia, keď prostonárodnosť od formálnosti reči nie, ale od vecí a myšlienok závisí; či nenasleduje, že i v Slovenčině, keď budeme chcieť pospolitě t, j. srozumitelně písať, Češi, a v Češtině, keď budú čo prostosrozumného čítať, Slováci rozumieť budú? Ba naozaj, ak len oba budú chcieť. Keby Slovenčina odchodnějšia od Češtiny bola, jako je v skutku; tak by to prawda nestálo. Ale veť práve malú odchodnosť túto naši nesrozumenci tým vysvedčujú, že ju s Češtinou za jednu a túže reč pokladajú. Čo je v podstatě jedno, čo by to nemohlo v príbytnosti byť rozličnuo? keď ho v tej snadno nájdeme, v tejto ho veru nikda nestratíme. Inšie to je u Němcow, o ktorých uhádně povedal Pentarchista, že reč stratili. Hannoveranský, Meklenburský sedliak spisovnú Němčinu rozumie nie pre samý sloh a pre obsah vecí, ale preto, že na svojom domácom podreči nič nemajúc, musí sä do spisovnej reči čím skuor donuriť. Kdo to neurobil, muože tomu *Zschokke, Auerbach* a jiní ako chcejú prostonárodním slohom veci prednášať, nič nerozumie. Nie tak Slovák sä má k Češtině; v tejto je snadnějšia srozumnosť preto, že článkovitosť a ústrojnosť obúch nárečí je zachovaná, celá ne tak povytkynaná jako Němčina, ktorej na žive nieto nikde, ak nie vo

spisach a knihách, a w nauke lebo v obcove společenskej. Prirodzenstvo človeka Slaviana v každej rozlike a rozluke je nie žiadna kvárenina, kusatina; nie žiadna *vyhnatina ogrmáňska* — je *sljúka, slivka, slavka* t. j. ovocia celuo. *) German abstractného ideálneho svojho človeka s jeho rečou vpiera do prirodzenstva rozkrúchaného kryhovitého. To je sláwna práca, kdo vie ale či sä so všetkým podarí. Slavian ten isť musí, ide prirodzenstvom svojím k ideálnemu svojmu človeku a tento k němu — zapevno verím, že sä na pol cestě skorej sídu, ako na jednom lebo druhom konci tej cesty. A tak čožeby sä tedy aj Češi mali kániť pre positíwnu formálnosť reči: nájdu sä snadno v tom jednom, čo je pochopenia, rozúmenia — na čom predca len všetko záleží, lebo rozum a pochop je absolútna positíwnosť. „Ako Bog da i srěťa junačka" slovenský spis, keď bude za to stáť, nájde svojích čítateľow tak na Povltaví, ako český na Považí a Pohroní. — Nehovorte na to s úsmeškom, že takým činom Slováci iba zbytkujú, že je to daromnina márnej osoblivej nárečivosti, dve cesty robiť, jednu podlä druhej s velkým námahom, keď sä s menším jedna k jednému a tomuže cieľu muože urobiť, ba keď je už urobená. Veť my ani druhou nechceme isť, tou istou musíme, leda snaď s tým rozdielom, že Češi chcejú na koči pohodelně cielä duojsť, a my Slováci na voze rebrinovom *všetku našu čeliadku slovenskú* tam dotěruštiť. — Choďte, Páni Bratia, popredku, ďalej od cielä nepuojdete, veť Vás mi pomalý dohoníme. Lebo slávu Vašu Vám nezávidíme — veť je aj naša; a za nizkosť našu Vy sä hanbiť nemáte, lebo Vášho srdca — akže je v ňom láska slavianská — týkať sä musí. ——

---

*) Či nikdo nepomyslel na to, čo je to: ogrmáň, grman na sljuke, na sliwke? To je germanská rozkmásanosť, podlä mnoholičného ovocia slavianskeho. Šläkujte to.

Povedzte len, rodáčko, ako to bolo pri tej Drezdě, keď Vás proti tým dělám kommandiruvali? „Nuž ako že bolo, Ich Milosť; stojíme celým šaragom; proti nám tak obďalič bolo chopcovito; z tadial pálili Francúzi do nás, ako jasná strela; ale nás gule nedočahuvali. Naraz prifrní Vám firšt Lichteštaj (Lichtenstein) a začne hovoriť česky a napomínať pre Boha a Císara, aby sme té dělá dostali.“ Nuž a či ste rozumeli český, Miško? „Ej ba či je to otázka! nuž veť vary sa Češi nie Ťaliani alebo Němci, ale Slováci tak akoli i ja. Len veru — hovoril Miško ďalej — len veru my tu behom do ňo — huj tak Vám padali šuhajci, ako hrušky: Málo nás dobehlo k samým dělám — ale sme len pochlapsky pichali, klali a — dělá boli naše.“ Nuž, Miško, a či ste sä nebáli? „Hja báť nebať, keď je treba a rozkážu; sťadě človeku zomrieť, keď má dobruo svedomia.“ Ale, Miško, že Vy aj český viete?! No läläť je to zasä otázka? Či skuor mám vedieť té handrybandry, holberdóvy a Bohvie aké pajfúzi němčúrske, ako statočnú českú Slovenčinu?“ — —

Ej hlä to je hlas naších nemluwniatok: či by sä v tom i Slovenčiny i Češtiny jednoslovná chvála nedokonávala? Keď prostému slovenskému vojínovi Čeština z úst Velemoža českého muože heslovať na smrť hotovú; čo by nám, veci národněj doumně, vedome, chtive oddaným nemohli, nemali obe i Čeština i Slovenčina heslovať na život slávonárodní?! Tu sme doma — sme bratia — slunce radosti božej pre našu bratskú svornosť istě nám zasvieti; dajme pozor!

Ostatnie protivetné dúvody, akže sä nám ten poslední vywrátiť podarilo, nie sa tak zavážně, aby sme ích dlho ťažkali. Niektoré predca spomenieme:

28. VII.

PROTIVETA VII.

Že je to už len darmo — s českou spisownou rečou Slováci by mali viacej čítateľow, ako so slovenskou: sama slovesnosť w jednotě spisownej československej reči mala by vätšie obecenstvo. Lebo teraz, wraj, obecenstvo toto muože sä rátať na 8—9 millionow, nepočitujúc sem inokmenných slavianskych čtenárow; a toť má sä toto i tak nevelkuo obecenstvo rozpoliť tu na trimillionovuo slovenskuo, tam na pätmillionovuo českuo. Na čo je to? sily spojené puosobia; rozdrobené plasnú a hynú. Čože je, wraj, hollandská, švédska, dánska literatúra proti německej? to je číro troškárstvo proti velikému nesmírnemu bohactvu.

ODVETA.

Na to odpovieme už tým, čo sme vyššej povedalí, že my Slováci z našinstva českého nevypadáme, že Slovenčina tak Češtině, ako táto tej náleží. Slavianske nárečia písomné inakšje sä ponášajú jedno na druhuo, ako germánske reči. Lebo Slavienčina je najorganickejšia reč europejská — preto pri všetkej rozličnosti, nerozprtila sä tak, nepomiešala sem tam takrečeno chemicky, ale zachovala vo všetkej rozrastěnosti *súmernú v sebe spojitú organickú celkovitosť.* Keď Švéd po reči svojej Němca za jednorodáka svojho temer neuznáva; tu Slavian český Chorváta, Srba, Rusa a najbližšje Poliaka, jako svojho spolunárodowca nikda nezazná, zaznať nemuože, lebo sä v jeho reči vidí. Na tom staviame i tú pevnú náděju, že v obci literárnej slavianskej ani bylky sä nestratí, čímže meněj jedon lebo druhý pekný strom t. j. dobrá knižka. Keďby nám len práve o velikuo obecenstvo išlo, teda by nám, čo sä s literatúrou oberáme, bolo najlepšje sä na Ru-

štinu dať, na reč tú, ktorá istě má svoje pätdesiatmillionovuo obecenstvo, akže ináče z něho len tri milliony do slovesnosti niečo rozumejú. A že pri menšom obecenstve slovenská literatúra sä neudrží, že slovenský písať nestojí za to, lebo *ani niet obecenstva slovenského*, to my dobre vieme: ale kdeže bolo kedy akuo, dokial života, hnutia národnieho nestávalo? Abbé *Gregoire* (čítať Gregoár) v parlamentě francúzkom raz povedal, že po samú revoluciu 1789, ani tri milliony ľudu francúzkeho, francúzky t. j. tou rečou, ktorá je teraz povšechně v obehu, nehovorilo. A hľa keď literatúra, pravda životom velädějným nesená, len rástla; nebolo ináčej možno, leš i obecenstvo že sä zmáhalo a množilo. Rovnať síce Francúzom sä neideme; ale druhý nikdo sä nebude za nás rátať, ak sä my sami so sebou neporátame. — A v uprimnej sebevedomej práci ducha málo velmi málo ide na čísla — ide tam temer všetko na samý čin a vuoľu. — To čísluvania krem toho je len hasenia každej zápalistějšej iskry ducha. Smrť číta — ale duch množí. Dávid král, wraj, dal čítať národ a — Boh morom ho trestal.

A potom žiadna kmenová literatúra v Slávii nenie na svoj kmen obmedzená: nech vynikne výbornosťou, stane sä všeobecným majetkom. Kdo zná či Slovenčina táto naša, keď sa o 20, 30 rokow zláštnym duchom a značným svojstvom i krásoľudnou spuosobou vystatí, milšia niereku nám ale i kmenowcom našim nebude, ako ktorákolvek? Zaisťovať nechceme — ale máme, Boh vie, akuosi tušenia a náděju, zo ktorej si sami aspon doteraz, počeť dať nemuožeme. Lebo slovenský človek a duch je v prísnej škole, prebodnutý jednak šípom neslavy a hany, ale jednak i ostnom nezdolenej neustupnej túžby slavianskej. Boh nám

buď milostivý! ale je tak — to je naša dvojitá bolesť, ktorou skrytého tohoto nášho človeka každodenně kŕmime. Na nás pripadá všetko haněnia všetkých haněјúcich: na dno nízkosti našej oko svetských ľudí ani nedozre; a predca my v tejto zanorenosti, že noc najnocnějšia, těmnejšej, hviezdy naše jasně vidíme.

PROTIVETA VIII.

Že novoslovenskuo literárno počínania Slovákow jednak od Čechow odtrhne, odcudzí, a samých medzi sebou nesjednotí. To bude na dve strany len rozpad a osoblivá rozosoba; to bude slabosť a nerázlnosť. Toť, wraj, Slováci s akousi nenávistivou nevoľou sä od spisownej českej reči odděľujú: nezostane na tom, ale povstanú medzi nimi srditi Čechoborci, ktorí na všetko Českuo sä zhŕdať, ba špintať, všetkým čechomilovným Slovákom sä nezbedně priečiť a prekárať budú, tak že to do nenávisti a nepriaznictva prejde. Či to povedie ku cielu a ku slavianskej vzájomnosti? Diabol slavianskej rozmienky a roztŕžky má najostrejšie rohy a je najnáramnější na svetě.

ODVETA.

Dopustím, že nije každej duši možnuo sä ubrániť istému znechutěnjú a znevolenjú sä na vec, ktorú si pred tím za mnoho mal a teraz pre inšie náhledy života, rozlúčiť sä s ňou mieni. Prirodzenuo je srdcu ľudskému, aby protiwným citom prejatuo bolo, keď života jeho dúležitosť jedna sä z něho vyťahuje a druhá miesto něj osadzuje. Dokiaľ na modlu si ľudia nepľujú, dotial ju nezrútia. Už je to človek taký! To je prawda nespuosob, nečin a zláště tam, kde dúležitosť druhá bez prujšej by ani nastala nebola; to je v československej záležitosti číro nedorozumenia. Slovák má najmeněj príčiny pre Slovenčinu zanewrieť na

Čecha, ktorý na všecko rozkolníctvo písomnícko prostým svedomím láť *musí.* A že Slováci to nemile prijali, zlástě čo sa vo „Hlasiech" popovedúvalo; za zle ím to veru mať nikdo nebude, len asnad ten, čo sa nazdáva, že šamotiny, ktorých v tom hrnci tolko navrelo, sú čistá poliowka. Komu sä páči, nech sä nachlípe; my sä inšieho trímame. Ale čokolvek by to medzi nami zowrelo — veť sama veci podstata na tom nezáleží; a každý aj ten najrozhorlenějši, po prujšom uchvatu nevole, sä dovtípiť musí, že tu o inšie ide, ako o číro klámorenia a chámorenia jedneho proti druhému. Medzi tým ako vidíme, práve na čechistickej straně sä javí akási sebehrdá uštipačná nenávisť. Nehovorím o všetkých, ani len o mnohých, ale o niektorých. A čože je z toho? Leda všeobecná pohorška. Slovák si v tom neinak, leš obranně počínať muože; ale kdo sä doňho dá, vidz ten, čo si utřži. A že slovenskuo počínania naše, nesrozumenci naši nie už tak priečiť, ako skuor ignoruvať počínajú, to nás tým meněj mýliť muože. Nám je hlawně treba sebä samých *v povinnosti slovenskej neod- a nezaznávať.* A to nemuože nik len my sami — preto že nenašinci na to žiadneho meridla nemajú; lebo Slovák sä najprú vo svojom dome vidieť musí, aby sä druhým na ulici ukiazať mohol. Krem toho my los ignoruvania (t. j. los neznatnosti alebo neznakomosti) posial sme znášali a práve jako moment uvedomenia nášho upotrebili. Čo by nám i pyšnuo ignoruvania terajšie zúmyselnuo slúžiť k dobrému nemalo, keď nám onuo historickuo, na nás od vekow dopustěnuo k tomu poslúžilo? Má i slovenského človeka, jak predešlého tak terajšieho skrytosť svoju tajomstva slávu, ktorú keď nie my, ale naši potomci na vidom spravodlivejšieho sveta vysvietiť muožu. — A nad to sä my do plášťa slušných naších nárokow a nezaročeného práva nášho, žiadnou sebe-

volnou zdurou zakrúcať nechceme, ale tým dobrým svedomím, že všetku slavianskeho novoživelstva a noživotenstva vec a každú sebä menšú záležitosť jeho, s pokornou radosťou prijímať a vedľä miery najvyššej, akou nám len od Boha nameranuo je, slovom i skutkom napomáhať chceme, dobre vediac, že na mocných a slávnych na svetě všetko nezáleží, ale že každá slávorodnia záležitosť na pewného verného srdca čistotě sä ustáľuje. Vie Boh všemúdry pre koho sä tomu, čo je *Dobruo*, zdužiť a stúžiť dáva; a nech jedon jediný medzi tisícimi dúležitú vec prawdy do srdca neprímc, ostatní všeci, bárs by sä za dobruo jak pechorili, nekonajúc to čistým uprimným srdcom, konajú a vykonajú zasä len na veci nový úpadok a domu skoro dostaveného zrúcania. Slovák nemá žiadnych nárokow kmenových — on jedinú a mocnú túžbu slávonárodnieho a slávoľudského t. j. slavianskeho života na číro dno srdca svojho, so všetkými nádějámi a úmyslý klásť muože; a keď si čo osobuje, teda si osobuje bratinstvo všetkých Vás, o mnohoľudní slávni kmenovci Slávy! — osobuje si pre Vás samých a pre svoje istuo velikuo v trápnom bytu svojom doterajšom potěšenia. Čo by sä kdo mal s takým vadiť? čo preto, že sä k jedinému svojmu dědictvu, aspon ku tej nevinnej reči priznáva, nesnadniť? On i so svojou Slovenčinou trstinu nalomenú nedolomí, knuot tlejúci nedohasí. On si v tom chce a v istom ohläde aj chcieť musí, svojho, dosial v hlbinách rodenstva skrytého človeka sám sebe — a keď možno i Vám — vysvietiť, aby svojích túžob všeslavianskych aspon vo svojom malosvetě slovenskom, milý odblesk, nikomu nezávadný, jemu samému žive potrebný, vidieť mohol.

PROTIVETA IX.

A že Slováci medzi sebou o spuosob Slovenčiny sä nesnesú, že rozkoly grammatické, pravopisné medzi nimi povstanú a práve pre samú svoju jednotu v jednotě s Čechmi zostávať majú:

ODVETA.

Na to sa dá odvetiť prosto, že dom náš predca len my do poriadku priviesť musíme. Niet medzi nami takých svojej učenosti osobliwcow, aby čo lepšiemu prujšiemu náhľadu sä nepodali. U nás je viacej citu a dobrej vuole, ktorá sä pod rozumenú dokiazanosť rada skloní, lebo si žiada len svoj blahočin a dobroděj vo spuosobe najbližšej, trebas nie dokonálej. A v tom jednom, čoho sä predca všeci držíme, muožu zniknúť aj dotázky aj rozmyseltva všeliake: ďaleko to nemuože ísť, nepuojde, lebo samej tej veci jednej *závažitosť* nedá nám od centrum ďaleko sä odchyľovať.

A potom čo by sä to bál tolko človek tých dotázok a hádok grammatických! kysnúť a búriť sä to musí, dokial sä neočistí, nesadne. Každá vec dúležitá w národu má sama v sebe tú moc príťazlivú, že bludičným domyslom nedá sä z pravej cesty skäruvať. A mimo to Slavianština je nie ako Frančina lebo Angličina, žeby sä len ako púhy nástroj mluvy a myšlienky, ako nieaký materiál hradskový potrebuvať dala: ona je *organická živostrojná postava*, ktorá sama zo sebä je vyrástnutá, po údach, po článkach vystatěná; ona je *osobena slavianska živá*, ktorá do vnútroby svojej na prujší mechanický pohled si nazrieť nedá. Musíme zawretosť jej hneď s *ypsilonom*, hneď s *jery*, hneď s *ă*, hneď s *ĕ:* hneď s *kyrillicou*, hneď s *latinou* otvárať a odhaľuvať. Jestli o ktorej reči sä muože

povedat, že je *človek a tak národ*, teda o Slavianćině, ktorú nie len ľudia hovoria, ale ktorá takrečeno sama sä tiež hovorí. Čože by sme tedy za zluo mali, keď naraz jednako sä s ňou oboznámiť nemuožeme, týmto i tým kljúčom ju otvoriť probujúc? veť predca konečně len jednu jednakú spuosobu jej mať si žiadame a istě mať budeme.

19.

PROTIVETY X. XI. XII. XIII. XIV.

I toto konečně má Slovákow ponúkať, wraj, aby vo spisovnej reči s Čechmi wjedno trímali, že Slováci

1) *pre svoju*, lebo verejný hlas vo vlasti jejich a krajině má cudzia reč maďarská, *občiansku neduostatnosť a úplnú neplatnosť;* 2) *pre svoju*, v horách súce od iných národow odstavení a odmedzení, *takoj odosvetnosť a odľudnosť, w jejích takom zemepisnom položení;* 3) *pre svoju*, lebo niet medzi nimi priemyslu a obchodu vyššieho, *nemajetnosť*, alebo, salva venia, *chudobu;* 4) *pre svoju*, lebo nemajú svojích národních škuol, *nevycvičenosť*, *nevzdělanosť*, alebo, salvo honore, *surovosť a hlúposť;* 5) *pre svoju*, lebo nemajú centrálneho Mesta, *nespojenosť a slovom číru túto meravú sedliačinu a děděinčinu* — v tak nesnadných, nepremožemných okolnostiach sä nachoďia, v akých nemožno ani len pomyslieť aby sä domáca, kmenová, národnia literatúra zmohla. Na čo to len tedy v tak zlom stave sä pechoriť? to je naprosto daromnuo parchoněnia. Čože, wraj, vyviedli *Sotáci*, ktorý už od děvätdesiat rokow vo svojom domácom nárečí písať začali? Tých niekolko nábožných knižiek, čo vydali, ostatní Slováci ani len po meně a chýre neznaju. Ba čo aj *Bernolák* a jeho nasledowníci, mužia ináčej učení pilní a vytrvalí, vyviedli? Už, wraj, od pätdesiat rokow a vyše na uslovesnění jedneho nárečia sloven-

ského (tam okolo Trnavy) pracujú a to s najvätším namáhaním robia — a čo je z toho? Veť, wraj, dobre — čo dosial, zláště básnický vyviedli, tomu česť a chvála; ale to je nie eště literatúra; a keby v obecnom spisownom jazyku boli to písali, toby lepšje, širšje, duoraznějšje bolo nie len na Čechow a Moravanow ale i na samých Slovákow puosobilo. „Pročež — nemuožem sä zdržať slovmi Šafárikovými by nedokončil — kde nabytí nové, buď lepší, buď aspoň stejně dobré majetnosti v nejistotě a v pochybnosti vězí, tam opatrnost, bez níž i sama maudrost slepá jest, radí nespauštěti se pro některá nahodilá, při dobré vůli, snaze a vytrvalosti brzo přemožitedlná nepohodlí, starého, společným úsilím otcůw nabytého, w rozmanitých času kolejích a prewratech prácně dochowaného, k žiwení a šlechtění wšech nás postačitelného dědictwí.“

ODVETY.

1.

Pomer a ponáška (relatio) Slovákow k iným národom v krajině, ale zláště k Maďarom, náš od Slovenčiny práve neodvádza, ale skuor mocně k něj zaväzuje a ponúka. Prawda síce je to, že u týchto národow, všetko to, čo sä slovenských záležitostí týkalo a týka, na neslýchanú pohrdu, na nevídaný zanovitý odpor, na neľudskú nekresťanskú nenávisť sä potkýna; prawda je to, že čo táto tichá okúňavá postava slovenského budiaceho sä života len od rokow desať vytrpela, toho meno je *tisícerá hanoba, neľudská potupa, ukrutná urážka.* Ale kdože je tomu na príčině, ak nie Slovák sám? *Nemá Turaka bez poturicu* t.j. nieto Ťurka bez poťurčenca, hovorí Srb; tak my Slováci v prawdě si na žiaľ náš vyznať musíme, že niet Maďaromana bez pomaďarenca t. j. bez Slováka, čo nevídanou, ostudnou zradou svojho rodu, svojej reči

a všetkej národněj a tak práve ľudskej povinnosti sä odrieka. Púvodčitý, kmenový Maďar si je svojej veci národněj tak istý, lebo nezwratně verný, že si v hlbině srdca svojho, takýchto slovenského rodu a púvodu maďarošialených ozembuchow a brydošow hudlivo zošklivil. Lebo kdo sebä, svoj rod, svoj púvod tak brydí, čože na tom bude pekného? O hanba, tisíc a tisícraz hanba takým ohavám nešťastného národu nášho, ohavám, ktoré práve tak robia, jako isté zvieratá, čo keď sä zo svojho válova nažrali, obrátiac sä zadkom, do toho samého válova sä vynečistia! Áno prawda je, že nám títo takíto ľudia; alebo skorej neľudia té najzákonnějšie cesty národních naších úmyslow paromský zabolvanili: lebo to sa tí, čo keď sä dúvodom protiviť a svoju králku previesť nemuožu; teda tu statočným ľuďom do očí napľujú, tam sä ím práve na chodník vynekljúdia — kdožeby s takými chcel niečo vážneho spravodlivého vyjednávať? Chceli sme mať ústaw v Prešporku slovenský; liptowský Seniorát ponukol na to každoroční úrok od pättisíc zlatých — či sme mohli niečo vykonať? Prešporskej cirkve konvent Liptowskému Seniorátu na prípis, od nášho výborného *Platthy Gábora* znamenitě duokladně vyrobený, ani len neodpovedal. Chceli sme mať ústaw v Levoči — ponukli sme Professora, ktorý sä na to zavzal s podivuhodnou säobetuvanosťou, čo by aj v pekle účasť bola vylúdila; — či nám povolili? Prosili sme o katedru slovenskú na Universitě Peštianskej; či nám milostivú vuoľu najvyššej Wlády krajinskej neodwrátili? Vyhlásili nás pod zrokom panslavismu za zradcow wlasti našej, vykričali w Maďarských novinách, na stoličných schuodzkach za nebezpečných, neverných; — my sme dúkazy toho žiadali, ale títo klebetní pomluvači do dneška sa nám ích dlžni — a zostanú pod pokutou infámnosti navždy. A čo by toho bo-

lo, keby ho tu chcel všetko vyrátať — to je dlhý register slovenskej ukrivděnosti, to je hriech na Uhriech, ktorého pokuta je už v Polskej. Srdce každého rodomilowného Slováka musí špieť a krvaviť, keď si na to pomyslí.

Ale veru všetkej tej neresti nárez najvätší príde na rováš odrodilcom slovenským. Tí sú naša kliatba! Lebo nech dnes nebude jedneho odrodilca medzi nami Slovákmi, zajtra sme národně si všeci doma. Ale teraz ex Te perditio Tua o Izrael! tu l' as voulu dandy! Nože ale dobre považme, čiby žúrlivosť týchto ľuďí bola tolká bývala, keby sä bola na niečom, na jakom takom úkaze života slovenského, čo len trebas v tom pisomníctve zastaviť mala? Pochybujem. Zastaviť ale sä nemohla, keď nebolo nič takého, v čom by vystavenú wlastnieho nášho ducha vuoľu boli vidieť mohli ľudia tí, ktorí neuveria, dokým neuvidia. Neprítomný si bol Slovák sam sebe; a na neprítomného lähko sä dá brýzgať a špintať. A už veru skorej len Slovenčina Slováka sprítomní, a do nějakej figúry postaví, ako Čeština, keď nie indě, aspon doma, kde predca len má najviacej platiť, jakož vo svojom.

Ani na to netreba zabudnúť, že naši slovenskí Maďari a Němci, nie sa napospol od Slovenčizny tak odvrátění, aby jich znamenitější úkaz zo života nášho k akej takej účasti, čo len zvedaveckej, nehnul. Jedno to, že zemianstvo slovenskuo vyššie i nižšie — trebars ako pre jednotu jednorečnú v krajinských vecach z občianských príčin za Maďarčinu stojí — ale Slovenčinu svoju si ono má doma, vo spoločenskom živote a užíva ju. Medzitým akžeby kedy tedy naši Páni niečeho slovenskonárodnieho sä chytili, prosím Vás,

v ktorej reči že to skuor počnú, v Češtiněli? či vo Slovenčině? Verú trebars k pr. Liptowská Šlechta je vo svojích hlavnějších rodinách, ako sa *Szentiváňowci, Pongrácowci, Podturňajowci, Smrečáňowci, Bánowci,* korenitým svojim púvodom česká; zaujmúc sä o svoj ľud a národ, v tom by len slovenský si počínala. Ba keby slovenskí kňazia len pred pätděsiati, šesťděsiati rokmi boli sä tak, jako to im bez otázky náleží, o vzdělania reči národněj posnážili a jakú takú literatúru založili; pochybujem, aby kedy vo slovenských naších stoliciach bol Maďarismus vrchovál. No chwala Bohu, že sä upamätúvame! ide to pomalý a puojde skorej. Ale ako muože isť, pre živého Boha Vás prosím, Páni Čechisté! ako puojde — v Čestině? von koncom nie — veť práve tak neišlo dosiaľ. Verte mi, Páni, že my so Slovenčinou skuor ku Češtině prídeme, ako s Češtinou ku Češtině. Uvidíte.

2.

Ďalej, že my Slováci našími horámi od sveta odstavení sme — to je prawda; a každá Stolica jednou dolinou sa tiahnucia je malý svietik, je *vidiek*, ostatnie všetko je *záhoria, záhorci.* Ale nevadí nám to tak velmi. A potom hory terajšiemu duchu spolkownosti ľudskej veru viacej žiadne prekážky nekladú. Keď príde čas, najde ho dobrý duch aj medzi vyššími horámi, ako sa naše Krepáky a Tatry, Beskydy a Horby. Síc ináč neviem, ako vo Švajciarsku tak samostatný živuot i občianský i literárny sä zveľadiť mohol? Za to veru nie práve len, že Švajciari tam s Francúzi, tu s Němci wjednotě spisowného jazyka stoja; to by najviacej na obchod knihkupecký bolo pribúdalo. Hoj nech sä len rozvieti a rozsvietí táto duša národnia v týchto Tatrách naších, i do ních sä bude hrnúť europejská vedoslawná, peňazomajetná, vidochtivá čeliad-

ka! Ale teraz Bohu sä žiať, čo by šli slávni cudzinci k nám vidieť? Naš hrozný nerad a nesklad společenský? To veru. Za to sä my hanbime sami, nie aby sme sä eště cudzinstva vzdělaného posmechu vystavovali. Lebo darmo je to; v krásnej prírodě je predca najkrajší človek, keď je či v obci, či doma poriadny, slobodný, samostatný. Keď šä radi čudujeme na pekné kraje, radšej eště dívame sä na mraw a živuot, na duostoj a velebu hodných statočných ľudí. Veť obraz božej slávy istě na človeku najzračitějšje vidíme.

A potom horalstvo je životistý živol človečenstva. Ja myslím, že práve medzi horámi — ak len obyvatelia nie sa nieakí *kretinsko-alpejskí nedoľudia* — všeliakého zrastu, stvaru a tovaru rozmanitosť púvodnia je doma; a to nie len v tělesnom ale i v duchowňom smysle rozumejúc. Povedal bych, že keď pán Boh ohňa chce vykresať z gule tejto zemskej; najskorej na žulovasté hory začrajchne. Zo huor vyzeráva každý lepší človečenský túžobník svoju pomoc a posilu, lebo už podľa Písma, odtial ona príchodí. Nemienim ja tu vystaviť horožitelského Slováka, čo nieakého zosobněného tajomníka zláštněj svetoducha vuole. (To inde patrí.) Ale to istiť muožem, že i on horesämajúcnosť zláštnu práve medzi horámi svojími získať dobudnúť si je určený. Zle by bolo, aby sä z horskej tejto rúdy jarcovitej nič vyškvariť nedalo, alebo zanedbalo. Pán Boh uchovaj! A keď z něj dobrý duch, *Nedožerianského, Jasenského, Béla, Krmana, Masníka, Pilárika, Doležala, Severíniho, Hruškovica, Plachyho, Hrdličku, Bernoláka, Bajzu, Fandlyho, Tablica, Rožnayho, Palkovičow, Rudnayho, Kolára, Holčeho, Šafárika, Chalupku, Seberíniho, Jozefyho, Kuzmányho, Peténího, Hlaváčka, Rajsa, Melcera* a sto jiných, čo sä znali neznali k nám, z rúdy tej vyrýdzil; veríme v Boha, že i viacej

ich, zláště v slovenskej peci, z materialu i slovenského i českého i slavianskeho vystavenej t. j. *vo Slovenčině* štastně a podareně, roztopí, vypáli a uleje. Ba kde sä to len vzali tí naši drahí sláwnici *Šafárik* a *Kolár*, tu z týchto huor naších? ta z týchto huor jeden tam do Novosadu k Srbom, do staroslávnej Prahy k Čechom, druhý tam do Peště ku všekmenowcom Slávy vyjdúce zo zástavami Slavianstwa, s krížom prawdy svatej národněj! Z týchto huor?! Čiže z Nazaréta nič výborného? Ej, ej! Ako keby slavianske a tak i slovenské neboli aj hory, aj nesmírne roviny!

„Všecko máme, wěřte moji drazí
Spoluwlastenci a přátelé!
To, co mezi velké dospělé
V člověčenstvě národy nás sází;
Zem i moře pod námi se plazí,
Zlato, stříbro, ruky umělé,
Řeč i zpěvy máme veselé,
Svornosť jen a osvěta nám schází!
Dejte nám tú, s duchem všeslavosti,
A ai národ máte viděti
Jaký nebyl ještě w minulosti;
W prostředku se mezi Řekem, Britem,
Naše jméno bude blyštěti
Na sklepení světa hvězdokrytém.“
Kolár, Slávy Dcera.

3.

Potom, „že Slováci niesa majetníci žiadni, aby medzi nimi bohatstvo literatúre slúžilo.“

„Že niesa majetní! —— prawda; alebo, prostějšje povedanuo, *sú chudobní.* Povedzme si len úprimně, veť, wraj, šidlo z wreca, smilná žena v dome a chu-

doba hneď sä na očividomia vykoľú. Lebo, čože, wraj, Páni, čo majú niečo, tí sä o nič slovenskonárodnieho neobzrú; potom meštan z remesla svojho, preto že remeslá neidú, nazbyt mať nemuože; a sedliak, ten keď porcie a dáwky zaplatí, len by mal na pálenku. Kdože Vám bude kupovať Vaše knihy? Sami kňazia všetko nevystačia? a ba kolko je tých kňazow, čo by sä o slovenské veci zaujimali — rari natantes in gurgite vasto. —— A Rektoria? o Bože! tantum haberent pro pane. Či to neznamená po pyrtiach pšenicu chcieť rozosievať? Či je nie lepšje zostávať w jednotě slovesnej s Čechmi, ktorí majú istých svojích odberateľow, alebo takrečeně svojích zástupníkow? s Čechmi, ktorí majú priemysel, obchod, peniaze, Prahu a teraz už aj Panstvo — slávne Stavy České, pred tím tiež tak odrodilstvuvawšie, ako dosial slovenské.“

Tak je, tak — všetko dopúšťam, ale naproti odviecam, že i Slováci sa nie asnad Pečeriaci a Troglodýte, aby mimo potrieb tělesných, na nič inšieho na svetě zúbožiť nemohli. To je nespravodliwuo zaznatia nášho národu. Veť u Slovákow každý čo poriadnější dom meštiansky, sedliacky má svoju kasničku s knižkámi. A už len takých pri všetkej našej ináče neresti veru drahně sä nájde. A u kňaza, rektora temer každého je aká taká zbierka kníh, prawda v cudzích rečiach; nuž — veť ani inakších nie, aspon málo slovenských — lebo ich viacej dosial nebolo. Píšte len, Páni, ktorí máte na to dary a povolania, dobré knižky — skoro uvidíte, že sä aj slovenské budú zbierať do knihowních kasní. Doteraz ani Palkovičove „Dva buchy a tri šuchy“ ani Kolárove „Rozpravy“ neprinálebo želi do knižnice ľudu, lebo té sa mu prinízko, této privysoko. A ostatně máme veru málo alebo nič slovenských alebo i českých spisow pre národnú verej-

nosť. Akože tedy mohlo sä čo kúpiť a predať? To je velká teda daromnina hovoriť o tom, či nám knihy slovenské budú mať nemať odbyt, keď ani ešte jich niet. Vinovatý človek, čo žiada, by mu ľudia spisy jeho kupovali, keď práve pre ních, pre jejich rozumenstvia nepíše. Ten a taký najviac sebe samému zadosť urobí, vidiac že jeho hútaniny a písaniny tlačom na svetlo z kúta domáceho vyšli. Keď stoja sami v sebe niečo — dobre, príde aj ím čas; pakli nič, teda budú na bryndzu.

A potom čida literatúra a písomníctvo len od majetnosti a bohatstva závisí! Strany literatúry si naposspol každý tak ráči, ako mu stačí: peniaz vyše potreby z ruky boháča, ide vo svetě na inšie veci, ako sa dobré, prawdivé spisy. A neprawdivé, čertowské, plúhavé romány a rozpráwky, po ktorých chlipný svět baží — nie sa literatúra, *písemstvo*. A že boháč muože už len skuor desať, dvadcať kníh kúpiť, ako chudobnější jednu — to dopustím; ale pri tom upomínam, že boháča na mnohé veci sa chudobní. Povedal bych veru, že aj písomnícky svet na chudobe stojí. Veť sä tu nerozumie chudoba irského bedára lebo slovenského psotára, lebo práve parízkeho proletárskeho uličníka: ale tá strednieho stavu, čo zo zlatého groš grajciar predca len i na písemstvo zúbožiť muože.

A napokon Literatúra nie je sama pre sebä, ale pre ľudí: či by si títo ľudia nenašli spuosob medzi sebou, aby knižky lebo za malý peniaz, lebo práve darmo sä rozširuvali? Od čoho že sa spolky, jednoty, Matice? Veť to je našej nemajetnosti náhradná slúbnosť, že literatúra slovenská musí sä voľ nevoľ do života tisnúť; musí byť skutočně *žobravým Homérom*, aby svoju Iliadu žačala i dokonala. My Slováci ne-

množeme nikdá prestať ľud náš k účasti čítatelskej a slovesníckej povolávať; a tým predca sä čoho toho doklopeme i pre život i pre osvetu, skuor asnad ako tí, čo spisujú knihy v rečiach bežných, spisowných, rozšírených a sláwnych — ano spisujú, ale pre koho? pre ľudí? — ach ba veru najviac len pre bibliotéky, súc pre celonárodnie, povšeľudskuo, vuokolituo a zásažituo (začiahlivuo: penetrans, permeans) hnutia a zveľadenia stratění. Veru kdo chce nie len knihowně ale aj hlavy písomníctvom naplniť, ten tak nech si počína, jako aj Češi s Maticou. Tak sä zakladá národnia osveta — a to síce nie *románova*, leš bohočlovečenská. Kolko je múdrych Němcow a Francúzow, ktorí pre nekonečnú zgärbovitosť velikých literatúr svojích, pre to nerestnuo hnojisko nesčíselných spisow diabolských, žiadajú si teraz od Abecedy literatúrnej počiať — keby mohli! Čoby sme sä my uspokojiť nemohli, keď to práve musíme!

A na posledok si ani to nezatajíme, že keďby sme slovesnosť nie na mocnú vuoľu a živú túžbu vzdělanosti, ale na bohatstvo a peniaze opierať chceli; teda by nám v tom český spisowný jazyk na úplnú pomoc a dostač byť nemohol. Český národ je málo čo väčší, ako slovenský — boháči jeho, tí čo by slovesnosť lepšje napomáhať mohli a chceli, nebudú pribúdať rok z roka z 20- lebo 30millionovej anglickej, zo 40millionovej německej a z 50-millionovej ruskej verejnosti. Čože je teda radno v takom položení ako to, aby keď nemuožeme výnst na celok, sme sä na dobrú aspon polovicu zusilovali; keď w jednotě spisowného jazyka českého nemuožeme prináležať k jednej europejskej Velemocnosti, aby sme aspon sami k sebe pekně a dobre prináležali. Lebo kdo bude čo platiť inde, keď je sám u sebä ničím? A Slováci čida nemuožu byť celok doma uplný — trebas

vo Slavianstve malý a v človečenstve eště menší. Dobrý duch je i w maličkosti veliký; nech len je *on* skutočně; síc ináč každá velikosť je maličkosť. Kdo chce mať bohatstvom, priemyslom, obchodníctvom napomáhanú, zvelebenú literatúru; — nech ide, keď je Sloven, k Rusom, keď Roman, k Francúzom, keď German, ku Němcom. Tam jesú literatúry slávně — ale či powšeľudské, prostonárodnie, či majetok nižších vrstéw ľudstva? — to je iná otázka.

4.

„Že potomně Slováci mesta centrálneho nemajú, ktoruo by všetky rozdrobené údy spisowníctva spojuvalo, ako k pr. v Čechách je *Praha*, v Uhriech *Pešť.*“

Tak je — ale ja neviem, žeby sä literatúra práve na jedno mesto utisnúť musela. Že tu i tam sa tak stalo, ba že bez hlawních miest wlastně v boji a pokoji nič důležitějšieho u národow nepovstalo — je vec historicky zkúsená. Ale aj to zaznať nesmieme, že hlawnie takéto mestá — bárs ích sám *Herder stálymí tábormi* vzdělanstvia a osvety menuje,*) sú aj hrozné potvory, upiori (vampyri), ľudí a národ tělesně i duchovně cicajúci. *Či by niekde na zemskom bytovisku tomto, aj mimo takých miest, v loně života velkomeským démonstvím neprehnatého, či by v niektorom národě, na prsach matky prírody sen života večného snejúcom, nemalo, nedalo sä vo slovesnosti, v umenstve niečo zláštneho vystaviť?* Samuo to by už bol ducha ľudského úkol ako nový, tak utěšený, důstojný.

*) Ale inde ich nazýva ten istý Herder: „Abgründe für die Lebenskräfte der Menschheit,“ t. j. priepasti pre životnie sily človečenstva.

A čo aj to z tých miest — keď sä v ních literatúry viheň a kuzeň, a to zláště len w ních ustáli, čo z ních vychádza? To nesie potom farbu života mračnú, ktorá kam diaľ tým viac zo svetla svedomia, cnosti a mrawnosti tratí. To už potom literatúra stáva sä slúžkou nie ľudského, ale velkomeštianského života, jeho šialby a mamu, jeho nenasycenej márnosti, jeho paskudných ohawných hriechow. Spojiť sä muožeme aj inakšje, nie len kroz centrálno mesto. A hory doly sä nesídu, ale človek s človekom sä síde. My tu po týchto naších mestečkách a dědinách, prawda, nemuožeme besedy mať tak výborńícke, ako v Prahe; ale sme prinúcení a teraz už i vďační tomu, besedovať s tymi, ktorým je to potrebnějšie, ako nám. A keď jeden k druhému ďalšie cesty konať musíme, aby sme si myšlienky slovom zamenili; to nás tým vätšmi spojuje s ním, s kým predca najradšej spojení sme — s Bohom, v krásu a hrúzu kraja sä obliekajúcom — a s ľudom naším, všetku našu náwku a snahu i potrebujúcim i zasluhujúcim. Bodaj by šťastnějšie potomstvo naše schuodzkovým a návštěwným životom takým spojilo celuo Slovensko w jedno mesto, ktorého centrum by všade vo Slovenstve a kráža vo Slavianstve bola!

5.

Ostatně „že škuol národních nemáme“ to je tak. Pri tom nechceme ukazovať na to, že tých ani Češi nemajú; lebo čo nám je z toho, keď si svoje neresti jedon druhému na oči hádžeme? Ale mienime na to sä len upozorniť, že bárs i puosobenia na národňjú slovesnosť školám národním odoznávať nesmieme, ale že z cela za tak neobchodné náčiny literatúry jich nepokladáme; aspon vo spuosobe tom, akým sä zakladajú, a jakým stoja i konajú, pokladať naozaj nemuo-

žeme. Nerozumiem ja tu školy nižšie, dědinské, lebo meštianske vecnice (realky); té aj my muožeme mať, ba v skutku máme, len by sme ich národně upotrebiť veděli: ale ja rozumiem školy vyššie, humanitné, lebo filosofické — a o týchto mienim, že jich vo svojom spuosobe, tak ako sa, dobre nemať muožeme. Čo pre Boha je to za priekor všetkému lepšiemu životu toto školskuo u nás človeka k životu pripravovania! Nie že by som chcel niečo zatracovať, čo samo v sebe je len poriadok náčinow školských, za jaké dosial nikdo u nás nemuože! Ale — nože považme, že je to všeobecná v Europe žaloba, že škola eště všahdy je nezažitý živol organismu života národnieho; že trebas na jak výborných námerách životních škola pracuje, málo predca sä jej podarí do života pripraviť to tak, ako to sám ten živuot skutočně požaduje. Čo to znamená, keď nie to, že život národní, občiansky a slovesný nemusí všetko len od školy nárokuvať, ale že má sám do svojho záhrudnia siahať, aby odtial nástrojom, vo škole len opísaným, ani nie daným, sebeslawné, prawdivé, trvanlivé poklady vynášal. My Slováci aspon to skúsenuo máme, že všetky naše národnie domysly, všetko lepšieho nášho človeka prejatia, že tú prvú lúču (papršlek) novostvorného svetla vo vedomí našom, len životnej skutočnosti čo priwlastniť máme. S tohoto všahdy zeleného stromu sme ovocia to odtrhli, alebo práve samuo nám už na hlavy padalo. Ja nepoviem, že čo život nám dal, to škola národnia by zveľadiť a ušlechtiť nemohla. Ale keď je to doteraz u nás ani nie možno, ani v istom smyslu nie radno; nájde si sám život spuosob, toto svoje novostvorenstvo slovenskuo, maluo sice, ale dúžo, na pevnom, na širšom ešte, ako škola muože dať, základě upodstatiť, mocným, všestranným rozvitom uduostojiť a na živom srdci národu na všahdy uduokladniť

a ustáliť. Ta sä na prapole života! on má tisíc poluoh a úkolow; škola len jednu t. j. nauku — aspon dosial je tak u nás. Už by veru aj bol čas v niektorom kútě sveta nášho dokiazať, že tá školskej chovy nezáživa drastickým liekom samého života vyhnaná byť musí; že školy vyššie, učené, keď všetku novú i starú veleučenosť vykrámili, aspon s abecedou; keď nie s knihou skutočného života začiať musia.

20. VII.

DUODAVOK.

OHLASY NA HLASY CESKÉ. *)

1846. 1ho Srpna.

Aby sme sä upozornili jako a na čom stojíme, nebude, myslím, od veci, keď na predok isté roz- a domysly pošleme. Nestane to sä preto, aby adaj slobodného súvietěnia (discussie) sebestatnosť a premyslená sebestač zúžená a zaviazaná bola; ale preto len, aby sme si snadnějšje zavziať mohli spoločnú námeru, ku žiadanému cielu jednoty vedúcu. A potom i na to zabudnúť netreba, že o mnohých, čo by o vec našu stáť i mohli i mali, tu lahostajná, tam odcudzená, inde práve celkom sprotivená mysel zastavuje sä na maličkostiach, štibre a šťurká na omrvinách, všecko len preto, že niet u něj alebo o veci jasnějšieho pochopenia, alebo v každých takýchto príčinách potrebného dorozumenia, alebo w rozdielnych domienkach ľudského pozhovenia. Neide nám tu o takých, čo nie sa ni

*) Známa je knižka oná vyšlá r. 1846 v Prahe nákladom Matice českej. Surmy narobila dosť velkej a zláště pre Kollárow spuosob, nímže sä proti Štúrovi a Slovenčině ozval. Nie tak proti Hlasom tým, ako snad na ně poslal pisatel tohoto sočinok (článok) tento Redakcii Novín Slovenských do Orla Tatránskeho a síce aj tou dobrou námerou, aby sä vec, vo verejnom orgáně tom popreviecala a popreráčala (disculuvala a deliberuvala). Redakcia medzitým to neuverejnila: lebo, wraj, sočinok ten sä jej viděl primerčivý — a primeria, wraj, nemuože byť prú, ako vojna a bitva nebola. No pre mňa nedbám — ja si pomyslel že „servata valebunt“ a teraz mám štěstia, touto maličkosťou sä osobně zavďačiť ak je čo k čomu.

za to, ni za ono; takí zaslúžia už podľa Solonowho zákona, trest; lebo vo veciach obecnosti nič nieto horšieho, ako je takuo nedbanlivuo, do sebä voslimáčenuo ničigárstvo: ale slovo naše týka sä tých, čo sa už duchom, lebo na jednu, lebo na druhú stranu nahnutí. Dobrá vuoľa najde poľa; zlú vuoľu dobrá hatí: ale nedbalstvo je ohava bez hlavy a bez nuoh i bez rúk a prsú; číry trupel a těrbúch.

Ja som síce presvedčený, lebo zo skúsenosti to znám, aspon tu v okoliciach mojích, že „České Hlasy“ nie len že ničoho za predmet svoj nevypuosobili, ale práve naopak, jedno druhuo mlčanlivuo srdce, neslýchaným od nášho Kolára nečakaným klámorením a chámorením rozčujnili a rozobrali, preto že krú nie voda, a tuná sä to predca len našej wlastnej krvi dotýka. Medzitým na otvorenú postať našej narodněj lásky aj takuoto semä padá, to síce nie nadarmo; lebo na tej roli, ako na novonive, všetko zíde; a skoro by sme isťiť mohli, že keď sä stoklas zaseje, v dobrý rok z něj žito narastie. Aj semä ohurného harušenia kolárowského, bárs i ťažko na srdce naše padlo, lebo je stoklasnuo či *stokliatnuo* — padlo predca ta, i bohdá žítkom zíde.

Ale jesú tam i také hlasy, ktoré do prosta na Slovenskú povolnú dobrotu dorážajú. Dobrotky sä, wraj, dáme skorej viesť, ako zlotky nahnúť, to platí zláště o slavianskej tvrdohlavosti. Preto nemyslím, aby hlas zo srdca Šafárikowho vyšlý, na prázno pusto sä od našich srdcí odraziť mal. Veť je to ten istý *Šafárik*, to je ten milo- a blahoduch slovenský, on je to ten istý pravoslawný milotichý wrúcnik, čo stárež i mládež našu, mocou slavianskej dobroty zaujal, a na vždy zajímať bude. Nebolo by to po naský, jestli že

by sme z tej srdečnosti jeho nič si nerobiť alebo mohli, alebo práve na silu chceli. Nie; ako slovenského muža, ťažkú próbu Slavianstva sláwně vystáwšeho, muža, ktorý nášmu kmenu, w jeho nešvárnosti vätšej ozdoby, vo žialäch našich vätšej potěchy, vo smrti našej vätšieho ospravodlivenia života vyzískal, nieželi by sme my jemu za to na veky, či odovďačit, či odnevďačiť sä mohli — muža toho, reku, hlas počuť, bars i počínaniu nášmu na priek sä ozýva, za svätú povinnosť si pokladáme. Aj druhých českých mužow, *Jungmanna*, *Palackého* hlasy vážne na lähko brať, nie nám je, ani nám nemuože byť s úmyslom, jináčej by sme sami sebä zneväžili. Veť či by už bola tak priepastná tá vykričaná *slavianska nesvornosť* a zláště v týchto časiech novokriesnutia nášho, že by do něj, ako do mora, každá bratskej lásky mienka len tak na mizinu odkvapla! Pán Boh uchovaj! Na súdu božom všetko bude odpustěnuo, ale nemilosť a neláska bez milosti bude zatratěná. Preto práve by sme si zle radili, keby sme na priatelskej a bratskej lásky hlasy nedbali, lebo nedbanlivosť na dobruo, je též nemilosť a neláska. Na púť vlastný my Slováci sä teraz vydávame; na vandrowku do tohoto sveta vzdělanosti a osvety europejskej, s naším wlastným pasom výnsť chceme: pochybujem, aby sä nám dobre vodilo, akže by sme s údělnými bratmi našími pekně sä nerozlúčili.

Nemýlim sä teda, keď poviem, že „Hlasy“ oné nájdu svojho spuosobu ohlasy natolko, nakolko sä to česko-slovenskej sympathie a nerozjemného úväzku so slavianskym národom Čechow, týkať musí. A tu keď všetko dobre považime; tedy prostým nárokom na bratskú trpelivosť, ktorú od Čechow žiadať predca len právo máme, prostým, reku, nárokom tým úprimně povieme: „*prawdu máte, sláwna bratija česká, ale kraj-*

šia naša, niežli vaša: alebo inakšje: *Vy tak myslíte — aj my, keď sä medzi Vás postawíme; ale postawte sä Vy medzi nás, budete tak chcieť a robiť, jako my chcieť a robiť musíme.* Všaký na svojej stati domnieva sä mať prawdu, hotowý Archimedes zo stati svojho punktu celý svet svoj zodvihnúť: bez pochyby na tom len záleží, aby sä v treťom čomsi sjednotili a sústatili; čo ale na dorozumení záleží. Tohoto sä docieliť je ovšem naša obapolná povinnosť. A na to by sme aspon my Slováci velmi mnoho naslovotiť mohli. Ale, Boh vidí našu straniva toho zlopoloženosť, že naše osoby eště hovoriť nemuožu, trebas jak mnoho ináče by sä narečnili; nemuožu hovoriť preto, že ích nikdo nevidí, nepočuje, niesúce ještě v postawnosti života zaslúženého: čo naproti tomu odpor nám vedú zo strany českej, osoby a osobenstvá skutočné, činorodné, s českým i slavianskym životom údobně srástnuté. Čo by Šafárik, Jungman, Palacký, Kolár jak málo boli povedali, teda to málo mnoho platí, pretože jejích osoby hovoria — a čo této povedujú, toho je veru v českom i slavianskom životě mnoho. Tak asi ako *Herder* povedal o *Lessingovi*, že ho počuť rečniť, čo len syllabámi niečo napovie;*) i naši velezaslúžení mužovia hovoria svojími nevelkými článkamí tolko, že my úbohí proti nim knihámi nevystačíme. „Oni povedali“ a „prawda sú oni“ — to tak bolo všahdy, aj bude neviem dokiaľ. Zle či dobre tak — o to hádať sä neidem — lebo i to prináleží k pestúnstvu človectva; a pestúnkowať sä ľudia na svetě ještě dluho budú. My to dobre vieme, že mužom tolkej, tak životnej našej skutočnosti, akí sa tam v „Hlasiech“ hovoriaci korifeovia naši, ba celý slawný výbor muzejní — tým sä len skutkom najlepšje odpovedať muože. Lebo teraz

*) Man hört Lessing reden, wenn er auch nur Sylben hervorbringt.

čokolwek by sme na to dali za odpoveď, to všetko by ani po micre našej dobrej vuole, ani po náhlädu mužow slovutných, ani po verejnej mienke nebolo. Keby sme ím mohli živým očividným skutkom to preukiazať, že my sebevolně a nepremyslenĕ veru nerobíme čo robíme; keby sme jím na dlaň, ako sä hovorí, dušu tohoto nášho počínania položili: teda by azda ni z jejích strany tolkého obávania, ni z našej tolkého vo veci slušnej a dobrej váhania nebolo. Ale povedzme teraz čokolvek, ospravedlivujme sä jakoveť; pochybujem, aby to len akotak, tam pre ustálené praktičné *náhlädy* oných mužow, tuto pre rozjatrené *bolecity* nášho Kolára postačilo. Predca, že i slovo v istom smyslu je skutok; teda dáme, čo máme: bodajby sme o krátky čas i skutkom, vživotěným to slovom, spoločnej našej i bratow naších českých radosti a náději poslúžiť mohli! Pre tú príčinu teraz keď som si zavzal o pravopisu slovenskom niečo tu prehovoriť, prípravně rozpoviem svoje myšlienky, city, ktoré vo mně čítania „Hlasow“ zbudilo.

1.

Chválno je to i pre nás i pre Čechow, že v záležitosti spisownej reči, mužia literatúry vystúpili, a to síce tí vážni duostatníci, s jejíchž postavámi česká literatúra je hlawně predstavená. Áno i to nám i jim milo zadosťčiní, že sám slávny sbor muzejní pro reč a literatúru českú, vydania sobraných hlasow úradně prejal. Dá sä z toho poznať, že počínania naše, trebas ono by sä jednému druhému neznačitým vidělo, predca duohlädnějších mužow úvahu a takoj úradnú dotázku zasluhuje. — Nemyslím aby mladšie českuo Literátorstvo si z nášho rozkolníctva niečo robilo; lebo „což pak, vzdyť my Slováků nepotřebujeme“ hovorievali mladší už pred desiatimi rokmi. A

od toho času český lew hodně zdužel a hodné pazúry dostal. Preto ako sme to už vtedy cítili a povedali, tak aj teraz cítime a hovoríme, že áno, Češi nás Slovákow nepotrebujú, bez nás byť muožu. Veť kdo za osem sto rokow sám o sebe obstávať mohel, muože i za tisíc. Češi nepotrebujú len samých sebä a nájdu sä v sebe i v Slavianstve. S mladším teda Literátorstvom českým boli sme už od viacej rokow rozdělení. A trebas my Slováci nikdá nepovieme, že Čechow nám netreba (lebo to je nie prawda; všetko sä v Slavianstve potrebuje a darmo ani wlasa nestáva, nepadá): predca i z toho sä domýšläť muožeme, že odstúpenia naše od písomnej reči českej, národu českému a literatúre jeho tolko je, ako lanský sňah na Kriváni. Máme si tedy na starostlivosť otcowskú a bratskú to vykladať, že sä vzácno Staršínstvo k nám ohlasuje. A veť naozaj, o ních neide, ale o nás; oni už pewně stoja na základu velkej predešlosti, pre velikú budúcnosť. Ba kdoby ver mohol zwrátiť sláwnu tú postavu českú, všetky próby života preniesowšiu? ona je historický zázrak; na nebezpečnom kraji Slavianstva držobnou svojou silou sláva i odiva Slavianskeho rodu. Ale my tu v týchto Tatránskych dolinách, čože vykonáme? bez toho svetla slávy a jistoty historickej kam zájdeme? Obkľúčení, ba prekrížlení zivlamí jinorodními „bez hlawního, rozptýlené audy poněkud spojujícího mesta, jsauce w nízkém stavu, bez vyššího průmyslu a tudíž materialného blahobytu“ ako *Šafárik* na straně 86 „Hlasow“ hovorí, či pri zniku našom hneď nezanikneme? Lebo, kdeže sa, wraj, naše školy? kde vyššie Stavy a Rady, čo by sä za vec zaujali? kde jedno, druhuo, tretie až do devätdesiateho deviateho? bez čoho na samostatnú literatúru ani myslieť sä nedá. — Všetky takéto rozmysly a rozvahy vážni tí mužovia nám prednášajú, žiadnym inakším mieněním len ta-

kým, akuo s nami sami tí mužovia, na predku nášho literárneho života postavení, najlepšie mat muožu. Preto veru by sä aj za zle malo a to slušně malo každému Slovákovi, ktorýby sä na jejích rečiach urážal, rozumiem na rečiach *Jungmanových*, *Palackého*, *Šafárikových* a naších duostojníkow *Jozefyho* a *Seberíniho*. A ja prosím všetkých naších, či sú starší, či sú wrstowníci, či sú mladší, ako to i za prawdu i za mrawnú potrebu docela uznávam, aby myšlienkam a slovám takým neišli v ustrety akosi na zatatú a zanovitú protiveň, ale tak jako na priatelskuo dorozumenia s tymi, čo o veci náležitě súdit muožu, súdit musia.

A čo sä nášho, áno pri všetkej rozhorčenosti jeho, vždy nášho milého, presláveného *Kolára* dotýka — ha, bratia, vet sme my búrku, od skutočných naších nepriatelow na nás vyhromenú, preniesli a prenesieme ještě desat razí vätšú; čo žeby sme ju od svojho preniest nemohli? Prawda, že to bolí; ale lepší od svojho *buch*, niežli od cudzieho *šuch*. Nechcel bych síce vyhovárat všetky té reči, ktoré prúdom citu schvátěné, Kolár na pewný breh verejnosti povyhadzuval: povedal bych že sa to len peny nesmírneho mora zbúrenej lásky jeho slavianskej. Ale upozornit musím i sebä i jiných na tú postat, ktorú veleduchý náš Kolár vedie. Na stratěnej wartě slavianskej od tolko rokow stát, keď celý tábor temer len spal a spal; kde ledvá že tu i tu v tábore niečo sä pohlo; srdce svoje do českej urny (Slováci ani len tej nemajú) vylievat, čo zúkol vúkol tatránska duší skalnatost dražala;*) tak usilowně žiadanú potrebnú jednotu medzi tymito slovenskými rozídencí, na svetlo života skutočného vymáhat, dočím zo všetkých strán rozdrobenuo žimor-

*) dražím dražät — asi to německuo starren.

stvo ho len obtáčalo: ej veru, kdo toto a tomuto podobnuo všetko, s celou postavou Kolárovou, cez rozum a srdce svoje prevedie, tomu

I když laje, ještě býva milý
Onen vyšších letů svěcenec,
Jenž si skutky svými na věnec
Vije každý kvítek ušlechtilý.

Diwno síce nám je to mnohým, že Kolár a práve Kolár takým činom svoje srdce si vyprúdil; lebo nečudovali by sme sä, keby to nieaký Hawlíček bol učinil. Veť „ignoti nulla cupido“ a „ars non habet osorem, nisi ignorantem.“ Ale Kolár! čo wlastně prvý reč svojho rodu slovenského voslavianstvil, perlu túto zahoděnú na trún srdca svojho pozdvihnul — že to Kolár pohovoriť, sám sebä tak podtínať, túto sebeprotivu na odiw sveta vystaviť mohol, to mnohým jednak je na nepochopenia, jednak veru i na nespravodlivuo podozrenia to, jako keby to Kolár zo spriečenej ctižiadosti bol urobil. Lebo, wraj, čo niekedy Caesar povedal Pompejusovi, to i tu platí: „plures adorant solem orientem, quam occidentem.“*) Ale ja tak nemyslím — lebo viem, že Kolárovi neide, nemuože isť o márnu česť medzi nami. A čo by to aj bola za česť Prorokovi, keď na rozkaz boží mrtwých kriesi? On tým byť, čo je; to robiť, čo si zavzal, musí, preto že je to božia a jeho vuoľa, za ktorú on má sám v sebe chválu a česť neuvädnú. Ach — naše kolo je nie olympickuo kolo, kdeby šlo zo slávy na slávu: medzi nami byť slawným a česť mať, znamená neresť svetskej neslavy znášať. Ale z inšieho žriedla ide tento náramný prúd vody, alebo, keď sä komu tak vidí,

*) Viacej ľudí vzýva slunce vychádzajúce, ako zapadujúce.

prúd lúhu. Kolárovi je žive na mysli staw a položenia Slovákow. V Čechách od wrchu do spodku všetko je už prejdenuo novým živlom života národnieho: a kdo sä tam národně nehýba, tedy sä musí triasť ako zdochnutá žaba od galvanismu — čiže, ak sä tak Němcom vidí, trebas aj od panslavistického strachu. Tam sú Stavy a Rady,*) čestianstvo (honorace) a meštianstvo, priemyselníctvo a bohactvo, obchod a duochod, obcova (Umgang) a výchova, ústavy a výstavy, umeny a zámeny, chrámy a krámy, slovom učiněná nádoba ducha, pevná podstava živej podoby národněj. A u nás Slovákow prirownávajúc k tomu, *strašnuo nič, pustuo tohuvabohú.***) Mieni tedy Kolár, že v Čechách, kde je on veru „pars magna“ w literatúre českej, je pre Slovákow i najbližšia i najprímerněјšia prirodzená *slavospása.* „Život Slovákůw jest bezhistorický — hovorí on na str. Hlasow 107 — vyjma některé stíny, otupná práznosť a ducha usmrcující pustota panuje w jejich minulosti. Čí vinnau? wlastní čili osudu? To zde vše jedno. Patříli Slovák dolu aneb za sebe, nikoho nevidí, pozdvihneli wzhůru oko, aneb wůkol sebe, tu je od Libušina saudu až po .... všetko jeho.“ Akože tedy nemá s tou najostrejšou náramnosťou proti tomu vystupovať, čo za odpadnutia od wlastnieho svojho života a vyprázněnia obsahu jeho pokladá? Muselo by jeho srdce struchnatieť už bolo, keby najnovejší tento rozpadok náš, so všetkými následky čiernej života neslavy, nebolo pocítilo. Lebo už len to tajiť nemuožeme, že keď sami o sebe sä postavíme; vedlä svetsko-historickej miery, málo alebo nič svojho v istinách Slavianstva nájdeme. A teraz, čo sme sä počali s Čechmi w jednakú a w jednu *movenitosť* (mo-

*) Či ozaj? ale tak počujeme — veť je už čas.

**) Židowskuo slovo a znamená prázno a pusto.

mentositas) života wnášať a vožívať; máme spoločně vyrúbenú maticu zasä rozkálať a nemilobohu roztrepať? Či to Kolár, zo svojho stanoviska vec považujúc, nemusí mať, keď nie za šialenstvo, aspon za veleslovutnú slavianskú lähkomyselnosť? Tak je veru. Hlädiacemu takým začaděným bárs aj priezračným sklom na nás a na naše veci, všetko sä čierno ukazovať musí. A tak tedy kdokolvek „Hlasy“ čítaš, takto, myslím, veci rozumej, a budeš vedieť uvážiť i priatelskú vážnu reč Šafárikowskú i zádrapnú ale predca vždy dobromienivú Kolárowskú. Starý *Spinoza* kdesi povedal „že sä na ničom urážať nebudeme, čo by to čo bolo, keď mu vyrozumieme.“ Tu sä mi práve tak vidí byť; s tým ale doložením, aby keď my mužow našich rozumieť sä usilujeme, aj oni nám vyrozumieť si nesťažovali. Lebo to už len za dobruo mať nemuožeme, že naši starší niektorí na všetko čokolvek je vo Slovenčině písanuo, ani len pozrieť nechcejú, preto že sä jim to, wraj, ošklivî, by do podávenia! Och, och! to je reč! svedčno-li to, Bože muoj! kdože to kedy slýchal, aby si človek hudil a hnusil jednu druhú reč, zo ktorej tak nemuože človek, ako práve zo svojho človectva. Antipathia taká je číry nerozum, kúska dúvodu nemajúci, leda v srdci vriacu a kypiacu nechuť a zlosť, ktorú bár by každý taký haläbalský protiwník vydávil. Ohawné slová novozelandských, austrálskych, amerikánskych divochow učia sä, vo svojich knihách citujú filologovia;*) či by sme sä jim v oči nevysmiali, keby nám povedali, že sä jim to hnusí? Čímže tedy viacej bude to platiť o slavianskom filologovi, jaký je Kolár. A tak za to mám, aby sä náramné reči Ko-

*) Ku p. Kolár w „Rozpravách“ cituje mená kniežat amerikánskych na str. 4. „Madvagkunagizhigvaab, Oshauguseodähvagqva, Pikvankvotoansekäh, Obnyshaunoquotoqva, Oguhbähannuhqvotväahbi. — Či je to krajšie, ako slovenskuo, čo si tak hudí?

lárove ani tak hore nebrali: lebo zo všetkého toho vyzerá, že reči té pre naozajstnosť sú priľahké, pre žart priťažké, teda v žiadnom ohľädě na svojom miestě niesúce, len na samé sebä stoknuté, sebä samé škripcujúce.

23. VII.

2.

Ak sme takto „Hlasom" dobre vyrozumeli; musíme sä posnážiť, aby sme sä i my tým Pánom vysvetlili. Obšírně tu niečo prednášať nemienim, pripomenúc len to, čo najbližšje samé oné reči jejich zo srdca nášho vyberajú.

Všetko tu na to vychodí a svojím do- a odvoděním ide: „Češi a Slováci, jako dve ratolesti jedněho konára, boli hen už odo štýrstorokow jedno literatúrou: prečo by i ďalej nemali byť? Celok, sám v sebe už nevelký, rozkusovať, je počínania škodlivuo. Česká reč i slovenská sú len jednej nárečia, s tým rozdielom, že Čeština má historickuo positívno právo, čeho Slovenčina nemá, preto že jej niet ani v historii ani v literatúre." A tak *jednota* a zasä *jednota* je heslo každého, čo medzi Slovákmi za Češtinu stojí. Keď teraz my Slováci na to povieme: že rušiť jednotu my ani nechceme, ani, čo by sme aj chceli, nemuožeme a síce pre nič inšie len práve pre jednoty tejto ducha, nímže a *ním samým* veru na Slovenčinu sa priamime, a bez něhož ináčej by sme ani kroka od Češtiny boli neurobili; teda takto a toto hovoriacim sotvá nám kdo z odpornej stránky uverí. A predca je tomu tak. Lebo ja to do prosta nienim (nego), že by sme pre samú reč spisownú, boli niekedy s Čechmi jedno bývali. Princip jednoty našej s Čechmi *historicky horevzatý* bol celkom inší, a síce *náboženský*. A teraz istě zasä je inší, ako *jednonárečni* — je *národni* a *človečenský*

alebo jedným slovom, *slavianský*. Reč ako reč, trebas je forma ducha ľudského a národnieho, bez tohoto ducha, nikdá kmeny národu jedneho rozdielne nesjednotí. I naša jednota s českým kmenom, keby od Češtiny závisela, nuž by Slovákom ani na um bolo neprišlo na wlastnú svoju postať sa obozrieť. Ale práve tento duch vyššej a istějšej jednoty k tomu nás mocně vedie, *abysme vuokol (sphæram) života s Čechmi jednonárodnieho doplnili.* — —

Trápna je to, prawda, myšlienka i pre Čechow bratsky nám oddaných i pre Slovákow, na onú jednotu ako na palladium národnosti svojej dotušujúcich, tá myšlienka toť: „že sä, wraj, trháme.“ Kdo že sä trhá? kdo že chce zo strediska jednoty slavianskej sä vyhodiť? zo stredu onėho, v ktorom samom, a len v ňom i Češi aj my s nimi obstáť muožeme? My sme to ani jedným pomyslením nechceli, chcieť nikdá nebudeme. Lebo ani menom ani prujším akým takým života hnutím Slováci by sme neboli. Skuor by to platilo o tých, medzi nimiž mohla živá duša čo len jedna jediná povstať, ktorá to verejně vykrikovať a rozpisovať sä nehájila — to (ó počujte našinci!) to, že Slavianom byť nenie žiadna česť, ale Čechom byť že je áno česť! *) Ó kdo je nie nadchnutý duchom vyššej jednoty Slavianskej, ten muože hovoriť a písať trebas v protoplastickej reči slavianskej, z času predbábelského prosto datuvanej, ale w jednotě slavianskej predca žiť a konať nebude. Neznám čo by naších drahých mužow od tej trápnej myšlienky oslobodiť mohlo! Eště by som sä im opovážil radiť najlepšje, len aby aspon *filologickú trpelivosť* mali. Lebo darmo je, už nárečia sa tu a medzi nimi aj slovenskuo; my sme si ho nestvorili, a že ono nie len nám ale i jim, ako filolo-

*) P. Hawliček v Prahe je ten jasnovid.

gom a literátorom slavianskym náleží, právom sä o ních nazdávame.

Že, potom, nárečia slovenskuo a českuo sú *jedna reč*, to je aspon u mňa prawdou, čokolvek dotázok by sä proti tomu nadstavilo; ba v istom ohlädě obe této nárečia jedným *nárečím slovänským* či *horňoslovenským*, *preddunajským* nazvať muožeme. Ale práve preto že sú tak si blízko a predca tak behom a úžitkom času zostali si odlíčno: nemyslím aby pre kus historie a kúštěk literatúry, zo spoločného práva u nás na Slovensku sä vytískať mali. Lebo zo svojej wlastnej plnosti obe všecko majú; Čeština *triumf a slávu historicko-literárnu*, pre ktorú za osemsto rokow sä namáhajúc, hodně sä pochrámala; Slovenčina pak má i sama sebä i Češtinu — a istú ľúbež tatránskej i slavianskej sviežoty, ktorá že nám krajšje vonia niežli Čeština — ej kdo z toho muože, vary, ani my sami? Nech nič nerečiem, že tu na zájom náš dopadá i radostnosť oná, ktorú človek cítiť musí, keď z toho sä niečo ku postave života skriesi a zdvihne, na čo povedá „*to je našeľ*, ozajstná, milá našeľ.“ A keby nás to poznatia nebolo prejalo, že v skutku Slovenčina u Slovákow vätšie práwo má že Čeština; teda vec bezo všetkého takrečěno titulu a firmy počínať a len domatroškárskym upriekom nastavovať, znamenalo by na hlave chodiť. Ale museliby Češi pamiatky staročeského jazyka lebo celkom lahostajně považuvať, lebo tak len antiquársky s nimi sä oberať, ako to Němci so svojími robia; jestližeby onino Slovenčinu za nič nechcieť mali. No dobre to vieme, že *Libušin súd, králodvorský rukopis* atď. sú pre Čechow nie len antiquárska pamätina, leš i pre najnovejšie datum jejích slávonárodnieho sevedomia *veliký puosoblivý faktor*. A kdože sä prosím dúverněјšje srdečnějšje pritúliť muože ku týmto staroslawným prediwně životu te-

rajšiemu zachráněným pamiatkam, Čeština či Slovenčina? Že táto skuor, ako tá, že sä táto v ních lepšje vidí, ako tá, o tom všetko českuo literátorstvo svedectvuje. Preto myslím, že pre samých Čechow Slovenčina má svoje právo, nie len asnaď ako pre vedomcow filologických a spisovatelských, ale ako pre spolníkow a účastníkow najbližšej si života národnieho movenitosti a nikdy nezaznatnej *) súrodnosti. Ináčej museliby té pamiatky alebo inakšou rečou sä ponášať, alebo počnúc od *Lumíra* až do *Husa* celkom zabudnuté, zničené byť; aby Čeština sama vo svojom srdci prúd Slovenčiny necítila.

Potom to hovoriť, že „trebas Staročeština je bližšje ku Slovenčině ako Novočeština, ba že s ňou jedna, ale že terajším požiadawkom života nášho to viacej už nenáleží, a že teraz už na tom positíwnom historickom základě sä ďalej stavät má, v tom spuosobe reči, aký je v literatúre uprávněny“ — kdo takto hovorí, ten len Slovákom nasýpa. Veť práve my Slováci na tom základě chceme stavät, na ktorom i Češi, len s tým rozdielom, že oni chcú to robit *ako sami na svojom,* a my ako spolu s nimi *na našom spoločnom.* A v ohlädě tomto má reč slovenská so staročeskou vätšie právo, ako literatúra novočeská, ktorá takoj sä len včera začala. Že ale terajšia Čeština inakší trochu oděw má, ako Staročeština; kdo nám to preukiaže, že preto a práve len preto Slovenčina si svoje právo zadala a zaročila, keď ho má neodozrečenuo v samej Staročeštině? Aniže predca i samého toho spuosobu spisownej Novočeštiny sä odtajiť chceme. Veť kdo sä odtají dětí svojích, keď sa také, jako čo by mu z oka vypadli? Ja myslím, že keby sä

*) Asi to německuo: unverkennbar.

Slováci od literatúry českej odštiepiť chceli, teda sami od svojho človeka t. j. od slovenčiny a jej životného dejinného behu, v podobe historického človeka českého, by sä odroniť museli. Všetkým právom sä my a Češi postavujeme na jednom reči základu a stojíme w jednom centrum predešlosti, len s tým rozdielom, že Češi sä do krážiny (obvodu, periferii) historického života hnuli a Slováci nie — zostawše v samom prvotnom stredu trčať. Čože prirodzenějšje nasleduje, ako to, aby do svojho strediska i Češtinu z onej krážiny si vtiahli a prisnážiac ju na pravoslovenskú spuosobu Slovenčiny, zaviedli si svoje kolo zo spoločného centrum, a vykonali náčinom tak sostavenej písomnej reči nie len svojej ale oprawdovej československej, to, čo vykonať povinovactvom i svojim tukrajinským i tam všeslavianskym vykonať muožu, ak len konať chcieť budú. Kde my tu muožeme sä s Čechmi rozpoliť, keď so svojou Slovenčinou ani kroka zo stredu neurobíme, leš by sme sä do českej peripherii hnúť nemuseli? Inakšje byť nemuože, len tak, že pre samú Slovenčinu našu, Češtinu so všetkými jej predešlými i terajšími výžitkami neobchodně chcieť musíme! Veť sä to dosvedčilo hneď práve toť, čo sme kolko tolko začali slovensky písať, lebo sä nám na oči vyhadzuje, že, wraj, český len vo formách slovenských píšeme. No, hläďže, ako že máme inakšje? Či azda tak jako mnozí Češi českými síce slovami, ale predca po německý píšu?*) Studium a nauka sama Slovenčiny prawdivá, nedá sä bezo studium nárečí druhých ani myslieť, čím že meněj bez nárečia českého? A že Slováci svoju reč

*) Čelakovský: Literatúra v Čechách.

Německy píši někteří,
A ti tu duchem staročeským znovy,
Německy opět jini — kdož to uveří!
Leč bohužel — českými slovy.

na kánoně Češtiny sprobúvať musia, jako to aj „Grammatica Štúrova“ svedčí; teda nemožno je, aby Slováci studium reči a literatúry českej za nevyhnutně potrebnuo nemali. Bodaj by len ten rozdiel nebol medzi nami a Čechmi, že my pre samú Slovenčinu budeme česky *musieť*, oni ale pre svoju Češtinu slovensky vedieť *nebudú chcieť*. Lebo, prawda, jim na nás nemnoho záleží — dobre, teda nám bude záležieť na ních — leš čože kdo muože mať nám za zle, že aspon sami *na sebe* si záležať dať mienime? oni len z milosrdenstva slavianskej lásky nám Češtinu dávajú — lebo, wraj, keď tú nemáme, teda nič nemáme: dobre, my dar prímeme, ale k daru tomu i svoje málo nadobudnúť a pridať či nemuožeme, ba či práve sä nepovinnujeme? komu zlatý darujú, daromník je, keď si ním aspon grajciar nenadobudne, keď mu ho na zisk a nádobudu darovali. A preto jestliže vec nestranně povážime, najde sä, že nie my, ale iní kdosi jednotu československú ruší. O nás niet žiadneho strachu, my chtiac nechtiac s českou literatúrou v životnom spojení zostávať musíme. Ale skorej tí, čo tak jednu reč našu, všetkých trích vetví českej, morawskej a slovenskej na Prokrustesovu postel *) králicko-biblickými formámi vyškripcovať chcejú, tí nech sami nahliadnu, či jednostranně hnaným úsilím svojím podstatnějšú obsažitosť spoločnej reči našej nezahadzujú, a tak práve od úplného celkovitého celku sä neodštěpujú?

Nechcem tu ďalej pripomínať, ako sä Slovenčina na ostatnie nárečia slavianske ponáša. Predbežně len to poviem, že keď chce Čeština próbu slavianskosti vydržať a do všezboru slavienčiny vstúpiť, neomylně

*) Prokrustes bol jeden človek násilný, ktorí ľudí lapal a na postel svoju ich ukladajúc, krátil alebo dlúžil tělo jejich podlä miery postele.

musí svoju staršú sestru, alebo keď sä komu tak vidí, matku ta popredku poslať, podlä slovenského porekadla: „po staršom do mlýna.“ Že to sami literátovia českí uznávajú, dúkazom nám je toho, že aj oni voľ nevoľ s nami trímať musia. Či ale nebude pre ních samých dobre, keď ím na polcesty v ústrety puojdeme? Aspon ja, nakolko som sä po nárečiach slovenských poobzeral, čo priam w náwke tej som len eště na učenstve, nenachodím srdcu žilovú slavianskosti češtiny, nikde tak, ako vo Slovenčině. Však prawda každuo nárečia vypadlo z oka Slavianšiny, každuo sä na ňu ponáša, a ťažko je tu nájsť minimum lebo maximum ponášky tejto; ale keď je nje zúmyselně slepý človek, z pamiatok staročeskej reči snadno sä o tom dovidomí. Slovom zo ktorejkolvek strany vec obozrieme, presvedčujeme sä, že my Slováci nie že by sme sä z jednoty československej vymkýnali, ale sä k jej centrum, k jej svetlu a slncu pomkynáme.

3.

O slovutnom *Kolárovi* nedá sä povedať, žeby on povolania Slovenčiny neuznával. Veť by z nás ináčej sotva kdo bol na to prišiol. Lebo vieme, že wlastně on sám stál na postati slovenskej; a bez ujmy oprawdovým zásluhám buď rečenuo, že Palkovičove „dva buchy a tri šuchy“ a jedno druhuo, čo sä na Slovenčinu ponášalo, nemuože sä mať za žjadno zjavenia ducha i života slovenského. Desať *Palkovičow*, desať *Tablicow* nech žijú a píšu tak, ako tí dvaja w jednej dobe písali, ač mnoho dobrého urobia, ale puls života slovenského nenamakajú. Len Kolár v ohlädě tom *epochu robí;* jeho mysli a vuole tok je podstatně slovenský, bárs i vo formách češtiny. W ňom a skrze něho stalo sä skutočnuo *zosobněnia slavjanského Slováka a slovenského Slaviana.* Nech by chorvátsky bol

písal Kolár, bolo by to predca *po slovenský* býwalo. Na ňom sä prekrásně zistilo to francúzko slovo Buffonovo, do porekadla vošluo: le styl, c' est l' homme t. j. sloh je člověk; alebo to naše starodáwno: *„aký človek, taká reč.“* Človek Slovák, a básnický prorocký vidomec, aký je večitým uznaniem Kolár, česky písajúc, predca len po slovensky píše. Nepovedzte na to „teda píšte česky a budete predca Slováci;“ lebo vám na to odpovieme, že práve tá moc a odušenosť, jakou Kolár sä medzi nami vystatil, i Slovenčinu hore zdvihla. Keby Kolára nie, sotvá by čo bolo dosial v Slovenčině sä počínalo, a buď i dobrý *Čaplovič* tisíc sväzočkow svojích „slovenských veršow,“ alebo *Tablic* „svojích veršowcow“ vydajú. Lebo čože je to inšie, ako samý genius Kolárow, ktorý děj tvorenstvia svojho začal i v istom ohledě dokonal: a teraz keď jeho *dieťa* pustí sä do behu a letu tak jako u Götheho Fausta onen *Euphorion*, darmo je teraz läkať sä a vzdychať, že na zlomhlaw si počína. Po spravedlivosti sä i nám, čo sme Kolárovi učeníci v tom, nemuože nič porokuvať, len najviac to povedať: „vy ľudkovia ste opovážliví, ale tak je každý kdo sä z toho ducha narodil.“ A preto, ako som aj prú spomenul, Kolárovi neide tak o samú Češtinu, ako práve o položenia Slovákow, tak že na ten nemožný prípad, keby Češi prijali Slovenčinu našu za reč spisownú, on čoby eště ráz tolká bola česká slovesnosť, prvý by svoj chválospew na Slovenčinu začal. Ale takto, ako naše veci stoja, v tomto našom za jakuo ho on má bedárstve, v tejto pustotě našej, zakladať si nič, sľubovať z něj nič si nemuože. Škoda toho Phaëtona, čo tým pableskom mišlienky, naše národnie slunce viesť začal:

Nač by srdce proto k wlasti chladlo,
Nač se pohřížilo v trúchlotu,
Že sme našli práznau pustotu,
Kterau žádné netklo ještě rádlo?
Wítězstwí to nechci, jenž by padlo
Z nebe dolů na zem bez potu,
Volím chudau směs a mrákotu,
Aby svět byl, kde nic před tím wládlo.
Arci, že jdau jiní cestau hladší,
Těžce my a pozdě za nimi,
Tím sme ale a náš národ mladší;
My co jiní dokázali známe,
Než to skryto přede jinými,
Co my w knize lidstva býti máme.

Nech nikdo nepovie, že v básni sä to dá povedať, ale že v skutočnom životě je inakšje; lebo to je tá rationalistická anatomia ducha, ktorá všetku ideálnosť života doterajšieho človečenstva vypytvala. Veď *každý lepší život je ustavičná báseň;* a kdo chce byť viac, ako číry švec, t. j. kdo chce byť vyše časnej potreby človekom vedomým pravoživým, musí byť meněj viacej:

Hans Sachs Schuh-
macher und Poët dazu. *)

Že my Slováci ništ nemáme, to je tak. Češi, tí jako jejích Žižka eště i po smrti strašní a sláwni boli. A že pri Češtině zostávajúc, i väčší úděl by sme na českej sláve predešlej i budúcej mali, to sä nám též prawda byť vidí. Ale že nám tým všetkym je nic spomoženuo, to je na vidně. Lebo my národňjú česť

*) Hans Sachs (od 1494 — 1576) bol švec a básnik německý w Norimbergu. Hore doloženými dvuma veršami sä podpisúval.

a slávu nikde inde nehlädáme, ani hlädať nechceme, *len v samom bohaludskom duchu a jeho životě.* Tomuto duchu ani sláva zemská ani neslava, ani bohatstvo, ani chudoba: keď raz príde k sebe a nájde sä, teda je všetko jeho; v pustotě sä osadí a všetko zaludnatí, v práznotě si žaľúbi a všetko radostnými postavámi naplní; k ničejúcemu národu sä skloní a navždy ho v jestotě postanoví. A to je *duch kresťanský,* v ktorom niet nič obecného, nič zahoděného, čo chce a má byť ľudskuo a bozskuo spolu. Pokolenia toto a zláště, čo nad človectvom vudcowstvuje, na ducha tohoto viacej už neverí, preto ho ani nemá Ale Boh nám buď milostivý, oněmejme Slováci na večné veky smrti nemotou, nežli abychom bez něho len krok do života osvety a vzdělanosti svetskej europejskej urobiť mali! Bez něho ja, Bože odpusť, nežiadam živej duši slovenskej ani mak života viac, ako má jedlä na stráni tatránskej, zotni ju, rozkálaj, spáľ — dobre, muožeš, lebo to sä stane na prietvor v kraji bytností: tak právě prestaň byť Slovák, amen, poručena Bohu, prestaň a nebuď ani to čo je, bez ducha a života bohoľudského! Áno, áno: lebo to je tá nešťastná správa rozumu ľudského, ktorá eště vždy len v istej aristokratickej velädě a velebe, slávu a dústojenstvo ľudskuo vidí. To je vždy eště len ten *grécko-rimanský starý Adam,* — čo len sebä a svoju slávu chce a vidí a ktorému je ostatnie všetko len *háveď, čerň, otrok, chám, sprostač,* číro barbarstvo: to je *gothickuo titanstvo,* čo všetko len do špicu ženie, nechcejúc sä blahovolně klenúť nad celou postavou života čistoľudského. Ozaj nedivu na svetě, že v Europe aristokratia ducha nastáva — kdo zná či nie horšia, jako tá predošla. Literatúry europejské sa práve číre aristokratie takéto, ktoré, ač mnoho dobrého vykonali, ó ale nekonečně viacej zlého, lebo zavalili na úbohuo neliterárno člo-

vectvo kliatbu nevedomstva, obecnosti a povšedniarstva, na ktoruo europejskí aristokrate ducha z výšin olympických pyšnějšje, ako všeckých dvanásť hlawních pohanských boztuow, pozerajú. My Slováci mieniac osvetu a vzdělanosť slovesnú w národě našom založiť, hluboko sme presvedčení a uvolení nikdy duchu tomu neslúžiť: lebo naša viera je, *„že ducha bohaludského je všetka plnosť, jeho všetka wysokosť i nízkosť.“* Slovenskuo nárečia i s národom naším hluboko, prawda, stoja pod oným olympom literatúry každej, ba i samej českej: hja — ale aj má velké príčiny neveriť na týchto Bohow — ale čiahnuť do svojho srdca a to si úprimně vysloviť „ak ste z Boha, teda ste naší; ak nie, čo nás do vás? nechceme vás.“ No a prosím ako to urobí najlepšje, ak nie wlastným svojerečným slovom čili Slovenčinou? Už Čeština v ohläde tom má svoje slovo, už si ho vyniesla, puojde s ním a za ním: na ktoruo ale slovo my Slováci vonkoncom pristať nemuožeme. Ono života nášho nádobou byť nemuože — lebo je na český život prisnáženuo. Ono náleží nám ako naše druhuo, lež nie ako naše prvuo; nie *z osobnosti* ale *k osobnosti* našej. Ináčej ak má českuo slovo požriet slovo Slovenčiny a to síce pre nič inšie, len pre samú velebu a velädu českej literatúry; teda potisícročnie zachovania slova slovenského je providenstva božieho nesmysel a nečin, ktorý hocaký rozúmok ľudský haniť a vysmiať muože; všetko stávania Slovákow je poruha vuoli božej a číra ostuda vo slavianskom pokolení: teda, keď je tak, Slovák nemajúci svojho slova slovesného a nechcějúci ho, lepším právom sä k europejským lebo inonárodním, lebo slavianskym slovesnostiam, vätším od českej pripojiť muože a má. Prawdaže: lebo kdo je taký niktoš, bedár a psotár — aký je Kolárovi Slovák, ej, keď už má všetko svoje i to jedinuo ostatnie t. j. svoje slovo zahodiť, nechže to urobí za dobrú cenu, za veličiznú

niektorú slovesnosť europejskú, ktorá je skutočně už velemocenstvom (eine Grossmacht) na tomto světě, vždy a všade len aristokraticky smýšľajúcom a konajúcom. Česká veru slovesnosť Slovákovi zadania si slova slovenského nijak odplatiť nemuože.

Že nemáme mesta centrálneho; nie Stavow a Radow, nikoho na šírom božom světě, ale nikoho; za to vieme, že sme sami na sebä nehaní: ale veru aj radšej chceme s trimi millionmi Slovákow národně i literárně psotáriť, ako s jedným lebo dvuma velemestáma, alebo s niekolko tisícami takrečeného vzdělanectva na odivu svetskej preslavenosti sä vyháňať. Už pred dvacať roký to Kolár povedal, že Slavian preto tak pomalý za inými národmi postupuje, lebo, wraj, všetky kvety človečenskej vzdělanosti v obeť pokoleňú ľudskému, na horu pravoslavy, chce priniesť. To je živá prawda: a lepšje nám je všetkým spolu, ač i pomalý, na horu onu vstupovať; ako lebo po jednom, lebo po stách, ba čo práve po tisícach sä preprúžiť, omdlieť, omrzieť a v nebezpečnej presýtěnosti nesmírně nahonobeného písomnického slova všetko zunovať a zúfať. Skoro všetky západnie národy europejské majú svoje literatúrne pyramídy; Němci by zo svojích knih aspon desať ích vystavili a to eště vätších, niežli sú egypské; ale čože je z ních, keď národ ích z čiastky pre velikosť ani nevidí, z čiastky ľudia vi- a vedomci jich len marnomyselně obdivujú, z čiastky mnohí, čo na wrch pyramídy vyšli, alebo na života ľudského nízkosť pyšně pozerajú, alebo sä dolu hlavou hádžu, meterialistickej bezbožnosti mrtwinou všetko zúkol vúkol nakazujúc. Čo by sme my za takou slávou mali pachtiť? nám sä inakšje musí vyjasniť; života nášho děn musí byť celkový *Svetovit*, v ktorom sä všeci spolu jednako vidieť, jednako těšiť a *jednosvato-*

dušně spolu nažívať musieť budeme. Že tento deň nie tak jednej lebo druhej reči spuosobom a to len práve ním dožijeme, to je istuo; kdo zná ktorou rečou alebo nárečím budú ľudia v Europe a v Slávii hovoriť? ale že krásnèmu tomu dni v ustrety sä pripravovať, o spasitelnom svetle jeho najlepším spuosobom slova svedčiť, je aspon pre nás Słovenčina spuosobnějšia, kdože to nám odpriečiť muože? Tu všetko dúvodenia proti tomu je daromnuo: lebo tu je *praxis* naša. A to je prujší a poslední dúvod náš. Ani communistické ani republikánske sny a táraniny nás nemámia; ale oná sama podstata ducha toho, v ňomže veci naše počíname, nie len že sä do všetkých dosialnych forém života v Europe známeho bežného zmestí ale že ich práve jedině ospravedelní a oslávi; lebo vo všetkom sebä nájde. Ak nás v tomto a pre tohoto ducha za niečo — i v tomto našom položení — nechcete mať, Páni: teda lepšje nám, keď nás celkom zadáte a svetským vaším a číreľudským súdom na veky odsúdite a odcúdite. O my vieme na čom stojíme — to je prawda u Vás nič; preto sä tak mnohí z Vás ľútostive usmievajú, že slovenskuo naše počínania na ničom staviame. Ale to je tak u Vás: u nás my aj rozumom cítime, u Vás, Vy aj srdcom rozumujete. To je ovšem múdrosť bez opatrnosti a preto slepá, nebezpečná. Ale čože robiť, keď tu všetka múdrosť nutnú neobehodnú povinnosť káže a všetka opatrnosť, čoby jako sä strany spisowného jazyka českého rátala, všahdy málo t. j. ač i nie nullu, ale všahdy len eště zlomok (fractúru) si naráta. Habemus et nos suam rationem, hovorí sä slavonizmom; áno rationem et ratiocinium, t. j. máme i my svoj rozum alebo lepšje *svoj rátunok.* Práve mi prišlo na um to Hegelowskuo: Čo je, to je, wraj, rozumnuo. Pravda, len si ho treba dorozumieť. A že i *Slovenstvo* so svojou Slovenči-

nou má svoj rozum a tak v sebe istý cieľ, to muože nieniť a niekať len ten, ktorého rozum, ako Ariostowho Rolanda do mesiaca, do lesku a blesku sveta utiekol. 24. VII.

4.

Pri tomto si ale za povinnosť pokladám, akže komu na tom záleží, ohlásiť sä proti všetkej stranivosti a dělivosti. T. j. niektorým Slovákom sä to páči tak od všetkého, čo sä českým volá, bočiť, ako by to, Boh vie, do Skandinavie niekam a nie do Slávie náležalo. Vyznám, že i mnohé reči *Štúrove* tomu, ač nevinně, príčinu zavdali. Lebo ačže *Štúr* povedá, že život český, literatúra, sláva a celá tá ducha českého *istina* nie je naša; predca on to tak nerozumie, ako aby si v tom slavianská i slovenská mysel nič nepokladala A jestližeby inakšje to rozumel, teda by sám sebe sä protivil. Ja síce nikdá nepoviem, že nabudnutosť historického a slovesného človeka českého je nie naša; lebo ja si na tom ostanem, že je všetko naše— nihil slavici a nobis alienum. Veť sme nie, vary, cudzinci, aby sme v predešlosti naších údělných bratow, len práve jich, a nie i sebä w ních viděli. V krajině božej myšlienky, človečenstvom sa uskutočňujúcej, čože by kde bolo sä skresnulo, aby to človectvu a tak aj nám nenáležalo? Čímže teda viacej to bude platiť o tom, čokolvek sä v životě slavianskeho človečenstva zjavilo! Preto nehovorme tak, že to lebo to je nie naše; tak sä zo spoločného majetku nikdá radovať nebudeme. Slavianský človek je jedon, tak ako jeho reč jedno slovo; čo by sä jak časom, historiou a miestom lišil a rúznil. A dobre si to zachovajme, že Slovenstvo naše menom i skutkom, má sä vzdělávať na nádobu pre úplný obsah Slavianstva; a že ako jednostranný rozum ľudský nám našu pustotu za od-

súdenstvo naše pokladá, tak rozum božskej a našej lásky, práve to si za hotovuo štěstia mať muože; lebo, wraj, „blahoslavení sa chudobní, jích je kráľowstvo nebeskuo.“ Ale zle by bolo pri tom, aby sä na nás wyplnilo to slovo prawdy „že kdo nič nemá, i to čo má bude mu odňatuo“: a to by sä istě stalo, keby sme tu hneď medzi sebä a medzi Čechow a ostatních Slavianow akési *prievory mnohonárečivosti, kmenovitosti, historičnosti* a čo ja viem inšieho eště kládli. Nič nemáme iba hotovosť srdca slavianskeho; my sme všetkých a všeci sú naši; ale keď si to troškárskym sebectvom vypráznime, zo srdcí naších a všečinnej slavianskej vuole vyhodíme — prosím Vás čo bude naše, keď nás Pán Boh k tomuto losu dožival, že sme *ani svoji* nie? Samá číra tá Slovenčina? No veť práve ona je reč vo svojom nevzdělanom prirodzenstve, svojím zrastom, postavou i menom v každom závitku a rozvitku slavianska; ona sama nás ku povinnosti našej nie osobnej ale všekmenovej povedie — a pre každého Slováka, len do sebä sä zarývajúceho, ustavičnou trestatelkou bude. Ba či kdo aj Slovenčinu pozná, leš by ju v iných nárečiach slavianskych a najbližšje v *českom, staroslovenskom* a *ruskom* nepoznával? To nedaj Bože, čoho sä Šafárik slušně obáva, aby niektorí z nás na belodnia povinnovatého života slovenskonárodnieho povolaných, pre samú Slovenčinu Češtiny sä celkom odžehnávali. To je nie vzdělanec slovenský, ten prináleží alebo medzi ľudí svetskú len potrebu, obchodu a žiwnosti a nie tú osvetitelskú majúcich, alebo nedoumcow, nieakú prácu na slaviansku nauku vynaložiť si ťažiacich, alebo už medzi tých starých Adamow slovenských, zo slova i ducha národnosti zrodiť sa vonkoncom nechcejúcich. My Slovenčinu našu prvým i posledním dúvodom theoretickým brániť muožeme len tým, *ktorým si je ona sama,* čo už i

Kolár z ohlädu logického a aesthetického vyslovil. Ale odvolávať sä na zemepisnuo, historickuo a Boh vie, akuo inšie stania, tým naskrze nič nedokiažeme; také formule miesta a času, práve na nás len prisnážené, duch slavianstva lähko preč odveje. Snadno je to povedať, my sme, wraj, nie Češi, my sme Slováci, a preto nás nič do Češtiny: ale veru ak na to vo vedomí tvojom základu nemáš t. j. ak nevieš vyššej a viacej po slaviansky — teda z motiky si vystrelil. Jediná síce a in ultima analysi faktičná mocnosť je sama ľudská vuoľa; ale veru, jestli svojho života úděl si všestranně a k cieľu vyššiemu spuosobeně nevzdělávа, neviem či sä lepšje nevoľou menovať nebude. A keď aj my Slováci positiwnosťou základu historického, ako ho Češi majú, určovať sä nedáme; predca nezabudnime, že nie len my, ale i Češi chcejú sä postaviť na tom punktě slávonárodnieho činowstvia, z ktorého náš wlastný spoločný život sä zdvihnúť má, zdvihnúť musí. Slovom nedajme sä duchu negácie protičeskému zaviesť, ale choďme duchom positíwnosti, za Češtinu pre Slovenčinu a za Slovenčinu pre Češtinu cum ceteris omnibus et quibusdam slavicis.

5.

Ostatnie čo tuto predniesť mám, je o *pravopise slovenskom.* Viem, že na to nejeden šemrať i hromžiť bude, ako keby to zasa bola nová len nesvornosť. Ale nože my odložme na stranu všetku takúto malocitnú, netrpelivú háklivosť a slobodně si pohovorme o tom, na čom sä v *pitvore* musíme usniesť, aby sme v chyži pokojně spolu bývali. V tomto je vec. *Najprú,* povedajú mnohí, že formy grammatické niektoré nemuožu obstáť ani pred logickým ani pred aesthetickým súdom, vedlä princípu reči spisovnej vynesenom, preto že máme dokonalejšie, princípu tomu prisnáženějšie.

Druhuo je, čo ja všahdy som hovoril aj hovoriť budem, že pravopis alebo rectius *svojepis* slovenský, ako ho *Bernolák* najprú a za ním *Štúr* vystavil, pred súdom slavianskej filologickej kritiky nikdá neobstojí. Predně strany prujšieho: 22.VII.

A.

Štúr vo svojom počínaní postavuje sä na tomto základě: Slovenčina je tá reč, či už nárečia, ktoruo v prostriedku stojí medzi Češtinou a medzi nárečím, od Bernoláka na stupeň spisownosti pozdvihnutým, teda jako sä vo stredňom Slovensku, menovito v Liptowskej, v Orawskej, v horněj Trenčianskej, Turčianskej, Zvolenskej, Novohradskej, Hontianskej velkej i malej, v Peštianskej a na dolněj zemi i kde indě v osadách slovenských hovorí. Všetky teda wlastnosti stredoslovenčiny, medzi *českoslovenčinou* (v Nitránskej a v Prešporskej stolici) a *polskoslovenčinou* (vo Spiši, Šaryši) stojacej, sú púvodnie, oprawdové, čistoslovenské: tedy jej formy, akže chceme po slovensky písať, musia byť prijaté a zachované. Preto sä musí hovoriť a písať: *dau, chceu, biu, bou, duv* a nie *dal, chcel, bil: bil, bol, dul,* a tým podobně, prečo? lebo to je *zvláštnosť* a *svojstvo* stredoslovenčiny a tak *oprawdivosť* samej Slovenčiny i jej ostatních nárečí. Ďalej musí sä hovoriť a písať: *muoj, muožem, peknou rečou, vidia* (viďja), *poriadok* (porjadok), *lepšie dietky* (lepšje ďjetki), a nie *mój, móžem, peknú rečú, viďá, porádek, lepšé dítky* atď. prečo? práve pre tú príčinu. Slovom té takrečené *dvojhlásky,* ktoré sa v Češtině, v Československčině i v Polskoslovenčině lebo na jednu, lebo na druhú stranu stiahnuté, vymknuté akoby v poly pretaté, vo stredoslovenčině sú vo svojej celohlasnosti zachované a tak púvodnie, oprawdové. Lebo ku pr. *ia* (ja) *ležia, nosia, vodia* v Češtině je

je stiahnutuo do í: *leží* (lidé leží), *nosí, vodí;* v Českoslovenčině do *á: ležá, nosá, voďá;* v Polskoslovenčině hneď do krátkeho *a: lepša;* hneď do *u: vidzu, nošu, chodzu* atď. tak to ide v tých narečiach so všetkými dvojhláskami. Nemuože teda byť žiadnej grammatickej pochybnosti, zláště keď sä vec k inším slavianskym nárečiam prirowná, že kde sú formy úplné, tam sú aj púvodnie. V samej thesi proti tomuto *nič* sä povedať nedá; a ostatnie Slovenstvo i na jednom i na druhom kraji Slovenska, hneď jakýmsi krasocitným wnuknutím, hneď ale aj krásovedným domyslom k tomu privedenuo súc, na to pristáva. Ale to *au, eu, iu, ou, uv* mjesto *al, el, il, ol, ul,* nie len že Nitranom a Šárišanom ba i Gemercom sä naskrze nevidí, ale ono i Liptákom a mnohým stredoslovákom akosi *široko buclato* znie. Preto už lanského roku (1845) v Tatríně tuhá znikla o tom dotázka, či by nebolo lepšje miesto toho *u* všade *l* prijať. Náležituo veci uváženia a konečnuo rozhádnutia zverilo sä menovanému výboru, preto najviac, aby sme ani v tejto straně jeden druhého sä nestranili, ale kanonickú istú spisovnej reči grammatickú jednakosť, aká je v literatúre všahdy potrebná, zachovávali. Tam tedy bude o tom reč a jako sä tam ustanoví, tak sä to musí potom, aspon medzi námi, ustáliť a zadržať. Tak by sä mi tedy vidělo, ďalej o tom tu ani slova nestratiť, majúc to na spoločnú poradu a súvetu odloženuo. Medzi tým poneváč sä to nie len nás v okresu tom, ale aj tých von z okresu toho súcich týka; pre lepšie usrozumenia i z jednej i z druhej strany, aphoristicky (slovotně) toto buď prednesenuo:

§. 1. *au, eu, iu, ou, uv* je živá, bežná skutočná forma slovenská, stredoslovenčině wlastná; kdo chce mať celok, musí chcieť i čiastky; a keď právo plno-

hlások ia, ie (ja, je), stredoslovenčině svojstvenných uznávame, musíme aj *au, eu, iu, ou, uv* uznať a prijať.

§. 2. *au, eu, iu, ou, uv* je staršie, púvodnějšie, krajšie, neželi zaseknutuo, splasnutuo, zalomenuo *al, el, il, ol, ul.* Ak to stojí, že samohláska je *duša zvuku*, teda slovenský východ na *u* bude ľúbeznuo milostnuo javenia sä duše tejto akoby hudobnou dvojenótou, dvojestrunou. Práve preto má spewnost vätšú a plnšú.

§. 3. *au, eu, iu, ou, uv* nemusí sä vo svojej dvojhlasnosti rozčesnúť ako azda skutočnuo a u, e u, i u... lebo tak sä len spotvorí; ale musí sa vyslovuvať do okrúhla, v obluku, linutě, tak potom naozaj krásno znie.

§. 4. *au, eu, iu, ou, uv* je nie ani to v takom spuosobe písania; ono wlastně ani vypísať sa nedá, muselo by mať istú *svoju wlastnú figúru, literu.* Ono povstalo zo slovesa (verbum) a námena (pronomen) *ov*, ako sa eště v Polštině a Ilyrčině užíva. Tak asi aj v Novohradě sä vyslovuje *zaov, chceov, chodiov* atď. t. j. *on* či *ov, vza, ov, chce, ov, chodí* atď.

§. 5. Ak by sme zostali pri au, eu, iu, ou, uv, teda by sä charakter formy tejto zwláštně vyznačiť musel, čo priam len asi takto: aŭ, eŭ, iŭ, oŭ, uŭ. A to preto, aby celý jeho mow (moment) sä mohel snadnějšje a určitějšje rozoznať, lebo „qui bene distinguit bene docet.“

Contra:

§. 6. *al, el, il, ol, ul* je též forma živá skutočná, a síce lecikde i v samej stredoslovenčině bežná, tak

že sä naskrze určiť nedá pokial a odkial tú, lebo tú formu Slováci užívajú. Nemuožeme povedať, žeby mnohé formy slovenských nárečí neboli púvodnie. Slovenčina je nie len sama v sebe to, ale je taká vo všetkých nárečiach. Čo má obstáť, to sä zo všetkých nárečí vziať a cez riečicu slaviančiny precúděnuo prijať musí.

§. 7. *al, el, il, ol, ul* je nie nič inšie, ako dowŕšenuo *au, eu, iu, ou, uu;* prirodzeně, že toto do toho precháḋza. Lebo prečože nám je krajšie: *hlava,* nežli *huava,* ktoruo eště všahdy je v behu reči? A slovesá *dau, vzau* atď. či nemajú hneď v druhom pohlaví: *dala, vzala?* atď. Toto sä nám lepšje vidí, ako *daua, vzaua,* ktoruo že je v užitku, dobre vieme.

§. 8. Že *au, eu, iu, ou, uu* je staršie ako: *al, el, il, ol, ul* to nestojí; lebo ono vo Slaviančině sä hneď spolu s nedohlasom *u* vykľuvalo; jednak ale *l* skuor ako *u* do behu prišlo, jednak ono samuo *l* v ústach sä do *u* rozširočilo. Staruo latinskuo *olli* miesto *illi* vyznačuje sä už ako naše *l.* A či *au, eu, iu, ou, uu* je krajšie ako *al, el, il, ol, ul* o tom sä dá na obe strany dosvedčuvať a dohaduvať. Lebo *l* je sám v sebe už kráso- a milozvuk.

Projekt:

§. 10. Či by nám nebolo dobre v neutrálnosti vec zawŕšiť? ku pr. vziať alebo polskuo ł, alebo starodáwno zawretuo ſ, alebo prewrátěnuo ʌ? Na to, aby sä aj ako *au, eu, iu, ou, uv,* aj ako *al, el, il, ol, ul,* podlä spuosobu bežného reči vyslovuvalo. Lebo keď je au, eu, — akoby nóta *basová,* tedy al el, — je nóta *violinová:* tak by sme mali celohudbu, i violín i bas.

B.

Čo sä už samého pravopisu týka, stojím na tom, čo som vyššej povedal, že pred súdom slavianskej filologickej kritiky naskrze neobstojí. Škoda že niekedy *Bernolák*, ten znatel europejských rečí a slavianských nárečí výborný, od jedinopravého základu slavianskej pravopísemnosti práve vo Slovenčině odstúpil! Lebo v tomto je asi vec, aspon ako som ja na ňu sa doumoval: *Slaviančina je reč europejská organická, z europejských najorganickejšia, nevynímajúc ni gréčtinu.* — Slaviansko nárečia každuo zachovalo tú organičnosť, ale jedno meněj druhuo viacej; *Slovenčina* ju má najzachovaněјšú, nie asnaď nado všetky ostatnie nárečia, ale vo svojom spuosobe zwláštně a podstatně. No a v čomže mně organičnosť (ústrojnosť) záleží? *V tom čo si ty, človeče slovenský; lebo aký človek, taká reč.* Od najnižšieho *tělesníčkovania*, idúcky cez to nám tak živelnuo *dušinkovania*, prechádzame do živého zosobněného *duchovania.* Reči našej organičnosť záleží tedy *v tom súmeru* (proporcii) *těla-duše-duchowněj postavy; v istom,* ako to asi filosofi hovoria, *ukiazanom subjektobjektě,* alebo po slovenský asnaď, *v osobe a puosobe človeka.* Keď Polština je samá temer subjektivnosť, teda s hora krížom dolu cez nás idúc, vychádza Ilyrčina do špartánskej pewnej objektiwnosti; a priečnou čiarou idúc od Češtiny, zasa krížom cez nás, ku Maloruštině, nájdeme tam subjektíwnosti viac, tuto pewnú celistvú tú rusínsku objektiwnosť. Z ohlädu tohoto Slovenčina naozaj v prostriedku stojí, predstavujúc oboj ten živel. To sä dá vidieť zláště zo sústavy hlások (vokálow), ktorá je v Slovenčine asi táto:

Hlásky úsobné (plynuté) (vocales liquidae).

jednohlasné:	dvojhlasné:
1) i (chodiť).	6) ii = í (chodí).
2) ě (tělo).	7) iě (tielko).
3) ä (päť).	8) iä (piaty).
4) ö (v nöm).	9) iö (diowka).
5) ü (lüd).	10) iü (rozliutiť).

Hlásky posobné (pewné) (vocales solidae):

jednohlasné:	dvojhlasné (dluhé):
11) y (duby).	16) ý (hrubý).
12) e (krásne).	17) é (pěkné) ye (peknye).
13) a (vola).	18) á (volá).
14) o (slovo).	19) ó (dobró) uo (dobruo).
15) u (radu).	20) ú (mladú).
	21) ou (dobrou radou).

Spojenia týchto vokálow s konsonantmi je v Slaviančině, ale zláště v Slovenčině tak podstatně vzájemnuo, poprekrížlenuo a popresačkovanuo, že v každom slovíčku, v každej syllabe má svoje *právo* a svoj *úkon*, ktorý keď stratí t. j. keď sä wlastně, svojepodobně a samostatně nepíše, teda sä reč a jej pravopísemnosť zneustrojí (desorganizuje) znespraví. Ako v ľudskom těle mäkuo s tvrdým, plynnuo s pewným spojenuo v celku i v čiastkach puosobí to, čo sä *organismus* (ústroj) *tohoto těla s dušou sceleného* (entelechia corporis est anima, Arist.) teda *v jeho dušebytnosti*, menuje: tak je to i w reči ľudskej, a zláště v Slaviančině, ktorá je *učiněný živý človek*. (Aj Maďarčina čosi takého má, len že to do inšieho zmeru ide.) Spoluzvučky alebo na krátce *zvučky* takrečené *mäkké*

a *twrdě* nemajú prawdu v sebe samých t. j. samé o sebe sú tělo bez duše; leš prawdiwosti svojej dochádzajú vo spojení s hláskami. A že v Slovenčině všetky temer zvučky zámennĕ sä s oberiadočnými hláskami spojujú, to jo práve to, čo Slovenčinu celoorganičnou robí. Spojenia toto takto asi predstavíme:

1) a) *s plynnými hláskami: bi, ci, di, fi, gi, hi, ki, li, mi, ni, pi, ri, si, ti, vi, zi.*

b) *s pewnými: by, dy, fy, gy, hy, ky, ly, my, ny, py, ry, sy, ty, vy, zy.*

Teraz k. pr. *drábi* a *žaby*, keď píšem, ako teraz u nás jednakým i: *drábi* a *žabi*, *vadi* a *vaďí* (miesto vady a vadí), teda funkciu rozličného, hneď tú, hneď inú čiastku reči označujúceho *i* som vykrútil, a vystavil, lebo *vady* je od vada, je meno, *vadí* je sloveso. Týmto činom si to prirovnajme sami a všade to najdeme. Kdože mně to preukiaže že k pr. *vodi* a *voďí* dobre je písanuo preto, že mäkkosť zvučky d sa označuje tak '? No a vokál jakože poznačíme, keď wlastně na ňom vec záleží? Či zvučka muože byť niečo bez hlásky? V šírej Slaviančině celej ani jedna nestojí sama. Zvučka sama v sebe ani je nie mäkká ani tvrdá; mäkkosť dostáva od plynných, twrdosť od pewných hlások. Nepovedz, že ku pr. Ilyri dobrý pravopis majú bez y; dobre, ale aj Ilyrčina je v Slaviančině pewná skoro číra objektíwnosť — tak ako asi starorecký *dorismus* w rečtině. A potom je otázka či by rozdiel tento podstatný hlások aj Ilyrčině sä nezdobil? o čom práve dosť hádky medzi juhoslavianskými filologmi. — Nepovedzte, že sä to *i* a *y*, *ě* a *e* cet. jednako vyslovuje: lebo pravopis nezáleží len na pravej výslove, ale aj pravom kladení litér. Grammatica est recta pronun-

ciandi, loquendi, scribendi ratio: teda všetko spolu. Mensa, je genitivo mensae, a mensis je ablativo mense — jednako len *e* vyslovenuo, trebas i za starodáwna oboje malo svoju zláštnu výslovu: čo sä ale tak stratilo jako u nás až na malé šläky k. pr. Slováci napospol za c, č, dz, dž, l', ň, r', s', š, t', z' ž všade vyslovujú a: ale choď len do Oravy, tam počuješ ten subtilný rozdiel náležitě vyslovený k. pr. *chlapcä*, *diewčä*, *prädzä*, *gundžä*, *vuolä*, *tuoňä*, *husárä*, *prasä*, *našä*, *kvieľä*, *klzä sä*, *vážä atď.*

2) ě, e. — a) S plynným ě: *bě*, *cě*, *dě*, *fě*, *gě*, *hě*, *chě*, *kě*, *lě*, *mě*, *ně* atď.

b) S pewným e: *be*, *de*, *fe*, *ge*, *he*, *che*, *ke*, *le*, *me*, *te* atď.

Istuo je, že hlas *e* inší úkon má v slovách: svědectvo, predešlosť, společnosť, jako v slovách: věděli, seděli, wlečený; tak též: ten a tělo, krásne a krásně atď. Slovom aby som tu ďalej reči nešíril, prosím, nech si každý, kdo má k tomu chuti a času, prejde po rebríku vokálow plynných i pewných, jedno i dvojhlasných, so všetkými zvučkámi, a bude o vážnosti veci presvedčený. Nedá síce sä tajiť, že niektorých vokálow jedno i dvojhlasných farba už vyšla a púvodčitosť svoju stratila; ale ona staruo svoje právo si zastáva, lebo z jedneho lebo z druhého nárečia ho si odvodzujúc. Tak ku pr. spýta sä že kde máme ö? Na to odpovjeme, že všade tam kde za predchádzajúcou zmäkčenou zvučkou píšeme a vyslovujeme o*) k. pr. ňom, ťou, ďou, ľou cet. *poľom* česky *polem* je tolko

*) V Orave, kde asnaď rozdiel týchto vokałow je výslovnosti najzachovanějšej, vysľovuje sä toto ö jako e͡o spolu: t. j. polo e, polo o. k. pr. čo v Orave čeo teda asi čö; len že nie to zakriačenuo maďarskuo ö.

ako *poliom*, alebo eště rozpúvodnějšje: *polieom*. W Novohradě i teraz dá sä počuť *palicieu*, *palicieou* i v Malo-Hontě; tak i v Gemeri: *našo*, *našio* miesto *naše; srdco* miesto *srdce; lico* m. *líce;* vo Zvoleně *bračok* m. *braček;* a čože je to inšje, ako: *braciok*, alebo *bracieok;* tak že si z toho jedni *ok*, druhí *ek*, tretí práve *ik* zadržali; ale literárna celá figúra je predca ö, alebo už inakšje akosi, t. j. jaká figúra sä mu dá či ǒ, či ɵ. Ja si na tom síce nič nezakladám, aby vokály této lebo sä tak práve menovali, lebo tak upodobili. To sä muože všelijako umele stať. Ale chcem na to pozornými urobiť všetkých tých, akže už sami to prú lepšje neveděli, ako ja — tých reku, ktorým na to pozoruvať sluší, aby nám Slovenčinu našu *od jediného slavianskeho pravopisu, aký ho k pr. v Staroslovenčině a nezúplna i v Češtině máme, neodlúčili a tak neodslavianili.* Aspon ja to neprestanem opakuvať, že terajší pravopis alebo radšej *rúznopis*, ako ho *Bernolák* vystavil a *Štúr* prijal, je (dictum sine ira) *monstrum informe, cui lumen slavicum ademptum est.* Darmo je, próba nikam nedá. Tu nám nikdo nemuože poviedat „my to tak nechceme, vy si urobte, ako chcete, čo nás do vás;“ to neide, Páni moji! Ako s prawdou sä monopolizuvať nedá, tak ani s blúdom; *onáno* je všetkých nás, *tento* má byť ničí; len tak sä k cieľu duojde. Vyhovárať sä ťažkosťmi toho, lebo toho pravopisu — to též neide. Kolkým že cudzojazyčným pravopisom sä musí človek učiť a zláště slovenský! Či k. pr. vo Francúštině, v Angličině ba i v samej Něměině a Maďarčině nemusí sä človek každému slovu dobre do očí nazrieť, aby ho pravopísal? Oné výsahy, strapce a framforce slow anglicko-francúzkych všetky musí previesť cez pamäť, musí jich dobre si v

hlave *daguerrotypuvať*, *) o iných rečiach nech nič nepoviem. Ale kde by sme po slaviansky mali písať *i* lebo *y*, *ě* lebo *e*, *a* lebo *ä* atď. hja — to sä nám nechutí, na to hneď osŕkame! Prawda; veď je to ten *starý nešťastný Adam slovenský*, lepší druhým ako sebe, pílnější v cudzom ako vo svojom! Ex te perditio tua, o Izrael! No — čokolvek už a jakokolvek by sä komu vidělo; na tom nám všetkým záleží, aby sme pre škrupinu, jadro nezahodili. Muožeme na tom lebo na inom sä ustanoviť; ale, čo má obstáť, obstojí; čo padnúť, padne. A čo je prawdivuo, keď ho na svetlo nevynesieme, samo výnde; keď ho vytvoríme, oblokom vníde; keď ho nezasejeme, samo zíde.

25. VII. 15

*) Ku pr. francúzko: d o i g t čítaj d o a; l e s c i s e a u x čítaj l e s i z ó, a tisic takých. alebo: anglické obludy: n a t u r e čítaj n é č r; S o u t h v a r k čítaj z a w t w r k. A to a: ktoruo sä na čtvoraký, to e na tolko, a tolkoraký spuosob čítá.

CENZORSKÉ PREČIARENINY.

(Práve čo sä tento spis cenzuroval a tlačil, vyhlásená bola, po velikých príbehách vo Viedni 13. 14. 15. brezna r. t. 1848. sä stalých, i w našej wlasti **sloboda tlače.** Rukopis náš mal to nezávidnuo štěstia dožičiť sä cenzorskej králke až do poslednej vuoličky, ako „eště jednu na rozchodnú.“ A hlä stalo sä, že práve „immortua est operi suo; medio in opere soluta; dies war das Kind ihrer letzten Laune,“ t. j. spis náš je **cenzorský pohrobok**. Nebude tedy, tuším, nikomu proti vuoli, keď výtierky cenzorské zo spisu tohoto tuná vypíšeme, mieniac tým zadosťučiniť nie len adaj čírej zvedavosti, ale i dobrému čítatelskému pováženju tomu, ktoruo z ukiažek týchto bude sä vedieť domyslieť jak na to, čo bola cenzúra, tak i na to, čo je dobrodinnosť slobodnej tlače.) *)

Ku §. 4. na str. 10. po slovách „to je v skutku tak“ dodaj: Ejhlä to pansláw musel byť! Áno, vo svojom spuosobe: lebo za oných časow Uhorské vyššie i nižšie Stavy rodom svojím slovenským sä čestili; už i preto, že na ních wlastně všetko záležělo: a keby oni nie, kdo vie, kdeby bol doteraz býval „Magyar Or-

---

*) Na muža jedneho lebo druhého, cenzorský úrad konawšieho sä reči této vsťahovať nemajú: lebo mužia ti robili podlä vyšších rozkazow a robili často proti svojej presvedčenosti.

szág" i s tým národom, ktorý si teraz jedinoslávu a jedinostať všetku w našej wlasti osobuje!? Maďarské Stolice boli vtedy Ťurkom podrobené. Sic vos non vobis fertis aratra boves: siali sme Slováci, ale žať, wraj, bude druhý; vylievali sme krú za wlasti živuot, ale žať, wraj, musíme smrť a zahynutia! Dosť na tom, slovo Révayho je i pre naše a zláště naše časy pamatnuo slovo: lebo teraz ani toho nemáme.

Na str. 29. mal stáť §. 13. ktorý celý vytretý bol:
Lebo i Maďar, ktorý na zemi Staroslováka sä násilně osadil, v istom ohlädě je len sčuděný (finnisatus) Staroslovák, t. j. *uhor* akoby v těle slavianskom. Čokolvek je w reči maďarskej živlu slovenského, to všetko prešlo do něj zo staroslovenčiny. Lebo tejto boli wlastné takrečené *nosové zvuky*, ktorých síce naša Slovenčina terajšia už nemá, leda w niektorých slovách, ktoré ale Polština dosiaľ zachovala. Z týchto zvukow šläkujeme Staroslovenčinu w maďarskom jazyku medzi premnohými tými slovenskými výrazý, nimiže Maďarčina svoju čudskouralskú chudobu a mizeru obohatila. *) Ta prináleží k. p. *péntek* staroslovensky

---

*) *Dankowský* narátal medzi 4668 slovami w Maďarčině, púvodních maďarských čudskouralských slow len 962, slovenských 1898 a ostatnie všetko cudzie. A diwná to vec, že Maďar vo svojej reči púvodčitých svojskych slow nemá ani pre té najprujšie potreby a zájemy a zjavy mrawné k. pr. szabad-ság = sloboda; szolga = sluha; virtus = cnosť; drága = drahý; olcsó = lacný; bálvány = bolvan; rend = riad; csend = čed; hiba = chyba; szó = slovo; beszéd = beseda; gondolni = hútať; vitéz = víťaz; deli = dalí (šlechetný); ok-os = uk; bolond = blúd; baj = boj;

pientok (piatok); *rend* stsl. *riend; dorong* stsl. *drong* (drúk); *harang* stsl. *chorongiew; tompa* stsl. *tomp* (tupý); *donga* stsl. *donga* (dúha); *gomba* stsl. *gomba* (huba); *munka* stsl. *monka* (práca, muka); *rombolni* stsl. *rombläti* (runtovať); *szándok* stsl. *sondok* (rozsúdok); *szomszéd* stsl. *sonsied* (sused); *trombita* stsl. *tromba* (trúba); *pisztrüng* stsl. *pstrong* (pstrúh); *konkoly* stsl. *konkol* (kúkoľ); *csend* stsl. *ščend* (štědý, tichý); *szent* stsl. *svient* (svätý); *pénz* stsl. *pienionz* (peniaz); *parancsolni* stsl. *porončati; gondolni* stsl. *gondläti* (hútati); *zsenge* stsl. *ženga* (žíha, puk). I samuo meno *Hungarus*, *Vngarus* je zo staroslovenskéko *Ongar*.

Na str. 43. po slovách: „Viete našinci Slováci, čo to znamená?“ *dodaj:* Chápate prujší tento milozjaw duše slovenskej, dlhým radom století nerestnou neslavou omráčenej? rozumiete úkazu tomuto na nebi dávneho ilyrskopanonského Slovenstva? na tom nebi, na ktorom chmáry a čierňavy národnieho nedbajstva, horšieho tisíeráz ako sama smrť, už takrečeno do večitého nehnutia boli skameněli? Ach — vy to sotvá budete vedieť, lebo šlächta vaša národenstvo vaše nenávidí, stíha a plieni, cudzinstvujúc a čudinstvujúc u prostred vás, ktorí ste ju potom a krvou svojou, doma i vo vojnách, až do týchto časow národněj otupy a ochaby vašej dochovali! A rozumieť vedieť to, predca je pre vás nutná potreba a svätá povinnosť: lebo Slovän dunajský dal ústavu krajinskú národom v Uhriech, Slovák a Chorvát ju v búrach a priewratoch mnohostoročních obránili, Slovák a Chorvát wlastínský dom rakúsky srdciami vernosti svojej uhájili, Slovák a Chorvát sú

---

társ = tovariš; barát = brat; bátya = báťa; néne = nänä; család = čeläď; tiszta = čistý a jiné, nerátajúc tu názvy potrieb telesného živobytu.

nerozdělení bratia nie len jednorodom slovenským ale i jednodomom wlastenským.

Na str. 47. po sloviech: „do trích millionow“ *dolož:* Púvodních Slovákow v Uhriech sä najistě do štír millionow rátat muože, ale prúd odnárodněnia uchvacuje nám jich už temer od päťdesiat rokow a od dvaciatich asi prenáramně. Preto v ohlädu tomto si zláště niektorí maďarskí spisovatelia práve nesmyselně počínajú, udávajúc počet Slovákow už len asi na niečo vyše jedneho milliona. Lebo tak mudrujú, že každý po maďarský rozumejúci a hovoriaci Slovák je už Maďar. A to oni majú za naozajsnú prawdu. Čo divu, že nedáwno sme čítali w jedných Maďarských novinách, že w liptowskom svätom Mikuláši je 400, w Ružomberku 200 Maďarow a tak všade o všetkých čistoslovenských mestách a mestečkách sä tam hovorí, len aby počet maďarského národu hodně narástol a slovenského sä umenšil. Očitých svedkow a to Maďarow počul som toto též rozprávät: W jednej stolici popisovali sme ľudí, a medzi jinším, aby pre statistické data vynajšlo sä kolko je Maďarow a kolko Slovákow, naloženuo nám bolo výslowně poznamenat, ktoré děding sú jaké podlä národnosti. My sme naturaliter, wraj, chceli aby sä viacej Maďarow našlo. Teda keď sme veděli že je dědina slovenská, spýtali sme sä rychtára a notariuša, či vedia po uhorský. „Prawdaže“ bola odpoveď. „Teda ste Uhria?“ spýtame sä. „„Tak je, lebo známe uhorsky““ A tak item do popisu „dědina N. je maďarská.“ Či takýto sebeklam osoží maďarskej národnosti, o tom naprosto pochybujeme. Nečinstva tohoto vina padá na tých, čo w národě slovenskom právo- a súdomocnária, či už ako svetskí

či ako duchowní.*) Niet na svetě toho príkladu, aby vrchnosť svojích poddaných za reč bola biť a trýzniť dala; to sä nestalo ani černoským otrokom amerikánskym; no ale sä stalo Slovákom. Potomstvo tomu neuverí — a predca je tak! Lebo pospolitý prirodzený Slovák si reč svoju miluje, tak jako každú si váži, naprosto nechápajúc, aby kdo mohel tak nerozumný byť a jeden lebo druhý národ a reč jeho nenávidieť. Ale wzdělanci jeho, prednější jeho premnohí to sa té pačmagy a duopusty, čo na nevinný, pravoľudský, dobrý národ slovenský, bolestný tento hanby svetskej biläg pekelným ohňom zradnej svojej odrodilosti vypálili.

Na str. 52. po slovách „Hurban a Kalinčiak“ *dolož:* a pamätihodný sbor mládeže slovenskej na Ústave Bratislawskom (Prešporskom). — *Potom po* „Rimawský“: Mladá krú národnia, nevyslownou láskou k rodu svojmu wrúca, nižiadnym strachom i v tých najmrákotnějších búrach, nižiadnou ochabou i v tej najvätšej pustotě, nižiadnym nedbajstvom i pri tom najprekliatějšom daromníctve slovenského staršieho pokolenia zúkol vúkol ních, mladá krú ničím tým, reku, neblednúca, mocnou slávoducha myšlienkou rozluněná, vynesla túto perlu na breh života, na pewninu vuole i národu nášho — ak Boh dobrotivý nám to dá — budúcej skutočnosti. Neobyčajný, nečakaný to novoděj, mnohým starším preto už nemilý, že od junostva, všahdy ještě staršinstvu jakoby právom podozrelého, pochádzal.

Na str. 63. po sloviech „materský jazyk docela kles-

*) Teraz už, ufáme sä, bude inakšje — lebo aristokratia zemianska prestala, a kdo chce byť a platiť niečo w národě a ľudu, musí sä voľ nevoľ chytiť jeho národnieho žiwlu.

li“ *dodaj:* Z celého toho národu herského nezostalo len jedna tretina — ostatnie lebo pobituo lebo do cudziny vyhnanuo bolo. A čo zostalo, to za pätnásť rokow prewrátili a preinačili hrozní *Jezoviti* a německého panowníka cirkewní a svetskí drábovia a najatí zo všetkých temer europejských národow odkundesi, viacej že mongolskou ukrutnosťou. — *Tamže po sloviech* „zaujali Němci“ *dolož:* konečně povstal Jozef II. císar s umyselstvom tým, aby všetky národy vo svojej ríši poněmčil. — *Tamže po slovách* „hlawních a trivialních škuol“ *dolož:* Tak jako teraz páni uhorskí chcejú Slovákom urobiť a to zákonom ustanoviť, aby dieťa slovenskuo len za dva roky sä učilo v domácom materskom jazyku, potom, wraj, všetko, že sä musí w Maďarčině. Ó tej neresti československej! — *Tamže po sloviech* „z iných okolností“ *dodaj:* a bez pochyby nado všetko, uznajme si pokorně, veď to je po slaviansky, že „vuolä božia toto je.“ *)

Na str. 71. po slovách „leška, líška“ *dočítaj pod znamienkom:* Viděl som Maďarow Polštinu a to peknými usty hovorenú, načúvajúcich. Titvorili sä, jakoby jich bol aetherizoval „ejnye be szép, be gyönyörü nyelv.“ Možno že už aj z priatelského predsudku: lebo wraj:

Vengier, Polak dva bratanki,
I do korda i do szklanki.**)

Na str. 73. po sloviech „dobrým sä Slavian Němcovi odslúžil“ *dolož:* a novotně ho z pod jarma francúzkeho vyslobodil.

---

*) Diwno — cenzúra eště i vuoľu božú contrabanduvala!

**) Tu zasä cenzúra braterstvo národow confiškuvala!

Na str. 131. po rečiach „kde predca len má najviacej platiť, ako vo svojom“ *dodaj toto:* A potom či nám iný niektorý národ vo wlasti našej literárne náwky a nauky národnie zabraniť muože? Ba nie veru. Veť nám to stotisíc ráz muožu povedať: „Vy Slováci, čo chcete vynsť na úrady krajinské, *musíte* sä učiť maďarsky; vy páni, knäzia, učitelia, čo ste rodzení Slováci, *musíte* vedieť maďarsky.“ My jim na to stotisícráz odpovieme, že sä my naučíme to, čo nám bude treba a čo budeme chcieť i viacej trebas aj po turecký alebo po čudsky — i to prináleží ku známosti, ktorú keď si nadobudneme, bude *známosť naša slovenská* spolu i s jejich Maďarčinou. Zákon krajinský nekáže nič inšie, len úradnjú reč maďarskú. Dobre — kdo chce zákonom týmto právomocnáriť, ten mu zadosťurobiť musí; lebo bez zákona niet výkona. Ale živuot národní zostane predca náš — tam je pole našej dobrej vuole a to je iste viacej, tisíckrát viacej — lebo to je všetko pre nás. Životnia naša reč bude slovenská na veky, nikdy maďarská, táto nám bude len *nástroj krajinský*, ktorý práve zákonom krajinským zasä muože byť aspon pre Slováka, za druhý zamenený; ale čo je naše národnie, to je naše — *to sme my.* Keď sä my sami nedáme a nezadáme, budeme ho i sebä mať všahdy lepšje — a žiadno mocenstvo nám ho neodníme. *Človek nežije len z krajanstva, žije on a hlawně žije z národenstva svojho, žije zo človečenstva svojho.* Čo nás tedy do koho? čo do toho, lebo toho národu w našej wlasti? každý má sám so sebou prácu, a my eště sami so sebou vätšú. V Uhriech je pole vzdělanstva i umenstva u každého národu meněj viacej zapustěnuo: čo by sä mal kdo miešať a stariet, keď sám o sebä sä obzerať musí? Bol by to veru čudný rozum, druhému národu kydať von z domu hlúposť, surovosť, neprávosť a všetku ne-

osvety ohawnosť, kdo je sám eště hlúpy, surový. Vymni si brewno z oka švagre, a potom druhému vynímaj triesku. Preto keď tak tí ako my, dobre — buďmeže ale i vo spuosobe reči my — t. j. Slováci, aby nám nikdo nepovedal, *že keď sme si nie my, že tak ani práva k veci nemáme.*

Na tejže straně po slovách „vo spoločenskom životě užíva ju“ *dodaj:* skoro jedinú, miláčkovú reč, ktorou sä jeho i radosti i žiale najzračnějšje zjavujú. Viděl bys naše mladuo, za Maďarčinu zaujatuo slovenskuo zemianstvo, keď ím slovenskej piesně, lebo spevo- lebo hudbohlasom rozozněná milota začne žilky preberať! Slovenská srdečnosť a radocitnosť, ktorej sä našinci odrodilí nikda neodžehnajú, často sä tam v ulibkách slzavých javí. Ja myslím, že tento krásocit nedá láske ku svojmu opustěnému národu nikdy celkom vyhasnúť. Je to iskra, ktorú alebo dobrý duch domyselstvia i živej človečenskonárodněj prawdy, na jasný zápal národněj slovenskej lásky rozožať, alebo jedna druhá prípadnosť na dunivý plameň svojenárodnieho slovenského citu a vuole roznietiť muože. Možno, všetko možno; na svetě často pochybujeme o rokách a mnohokrát jedna hodina nás zahanbí. Lebo veť už len kedy tedy týmto naším odpadelcom panským musia sä oči otvoriť, že mimo svojho národu, nad nimže wladária, ni štěstia ni slávy nemajú; ale že tohoto národu česť je i jejích česť, tohoto hanba a neresť je i jejích takže hanba. Veť, wraj, *od hlavy ryba smrdí.*

Na str. 132. po slovách „Maďarismus vrchoval“ *dolož:* knäzom náleželo zbudiť ducha národnieho, vyniesť poklady vo slovenskom človeku skryté, na svetlo života; knäzom sú dané kljúče králowstva prawdy

a osvety: svetskí Páni boli by šli v tom za nimi, lebo to sa ľudia, o níchže stojí v Evanjelium „že žnú tam, kde nezasiali.“ „Vy ste, wraj, soľ zeme,“ povedal Kristus Pán, keď soľ bude planá, čímže bude osolená, napravená?“ Prawda, Hospodine muoj! Preto nás knäzow teraz musí soliť svetská pýcha, potupa, pohrda! preto nás knäzow slovenského božieho ľudu solí svetský Maďarismus!

Na tejže str. po slove „Uvidíte“ *dočítaj toto:* A konečně v istom ohlädu pre nás Slovákow je to aj dobre, že šlächta slovenská do času do teraz je všetkého naského spustěná. Lebo čože je z tej šlächtickej literatúry pre ľud, pre človečenstvo? Však vieme, čo je z polskej, na ktorej temer samá šlächta pracovala; vieme čo bolo z francúzkej pred revolúciou, keď literatúra len Aristokratii slúžila. Šlächta je nie ten človek *positíwny, skutočný*, ktorý tichým stálym, len Bohu a jemu známym, výbojom si život vydobýva. To je nie ten *tuzemko*, ktorý na zemskej podlahe služobnou povolnou prácou, spokojnej skromnosti nebo si staväjúc, skrytého svojho človeka túžbou, vierou a nádějou lepšieho budúceho života krmi: *šlächta* je *ustavičný nomád*, ktorý vo stěpách tisícerých žiadostí a sebevolných sebeklamných túžeb, pohybom neskrocenej baživosti nesený, sem tam kočuje. Té časy, keď šlächtic, zemský pán medzi svojimi poddanými nebol nič inšie, ako hospodár v dome*) a otec w rodině, už prestali a nikdy sä newrátia. Teraz ide všetko na na *právo*, na *zákon*; a *právo* a *zákon je otčim lásky a ľudomilstvia*. Čo by v tom spuosobe takí zákonníci mohli nášmu ľudu za pokrm duše literárny podávať?

*) Aspon tak eště dosiaľ väčšia čiastka Slavianstva menuje Pána: h o s p o d i n t. j. hospodár, gazda. Rusi volajú Cára svojho g o s u d á r t. j. skrátěno „g a z d a.“

Veť stojí napísanuo: „že Zákonníci a Farizeovia práve pre svoju [zákonnitú spravodlivosť, nedostanú sä do kráľowstva nebeského.“ Dopustím, že sä to všetko na Slovensku premeniť, na lepšje obrátiť muože, ako sä už tu i tam ukäzuje. Ale veru keď sä i tak stane a šlächta vedlä svojích panských práw i povinnosť lásky národněj uznajúc, ju príme a podujme; nemyslím, že by za organ svojho pretvoreného človeka, k ľudu svojmu, po mnohých blúdach wrátěného, si zavzala inšú reč, ako svoju, áno hovorím navzdor všetkej terajšej nesvojnosti, svoju milú Slovenčinu.

Ja síce na takú náděju, ktorá by sä na veliký jakýsi puosob a influx šlächty opierať mala, pre samý oprawdový slávonárodní život Slovákow, nič nestaviam. Lebo šlächta su ľudia, čo po tých najprísnějších priučkách, aké si z historie muožu brať, nič zabudnúť nič sä naučiť nechcejú. Ale to pewně verím, jednak že o moci ducha prawdy v žiadnom Stave a Radu svetskom pochybuvať netreba, jednak že sama literatúra musí byť nie jedného lebo druhého stavu *oslávenka*, ale všetkých vyšších i nižších *oslávitelka.* Čože by teda ona mala od ktorého závisieť? to by nie slobodná *dobrodějka*, ale zasä len *služka* byť musela. Na svetě i to, čo je najvyššieho, keď ho duch bohačlovečenský neprevýši, *nízkosť je*, i to čo najsláwnějšieho, keď ho duch ten neoslávi, *smrti neslava je;* ale i to, čo je najnižšie, keď ho duch ten povýši, *vznešenosť je*, i to čo je najchaternějšie, keď ho duch ten vyznačí, *znamenitosť je.* Či by nám — nám Slovákom, práve keď literatúru novoslovenskú zakladať mienime, náumky takéto nemohli dávať *istý zmer*, ktorýby si lepší duch náš, vo slovesnosti sä zjavujúci, vziať mohel? Ba veru, naozaj *to by bolo slovesnícko a spisovatelskuo knäzstvo*, *v oprawdovej ducha slobodě a*

čistotě obci života bohavšeľudského konajúce. Aspon nám pri naších počinkách sä k tomu výborná príležitosť nadarieva: lebo [my sme ničí, buďme tedy *pravoslavoduchoví* a svoji; nás nič na svetě nezvádza, lebo sä o nás nikdo ani neobozre; dobre — nože tedy v bezpečí tomto usrozumejme sä so samou samučičkou prawdou, ako tou nebešťankou, ktorú všetci žiadajú, ale nie pre ňu samu, leš len pre sebä, pre svoj staw a rad, pre svoje žiadosti. Mimo to, čo krajšieho sä na svetě, ako večnej prawdy dieťa, ukiazalo, všetko čo lepšieho na svetě, ako postava nebeská, zemšťanuje, to sä v útulí života, žiadnymi ohlädámi svetskými nerozneseného, narodilo. Buohčlovek narodil sä práve v jasläch; len zomrel verejně pred židowským a pohanským svetom; ale oslávil sä zázrakmi svojími v Káni, v súkromí, v Betánii, na vršku olivetskom.

A napokon Slovák dobrým sebevedomím ku všetkému, čokolvek je maďarského života či občianskeho, či slovesného, či spoločenského krajší výnesok a blahoľudská výbudnutosť, muože ba má sä domaradě priznávať. Maďar nič nemá, čoby v obci, v hospodárstve, v krajině slovenského nebolo, leda snaď svoju prudkú, pánovitú, ale i pri tom predca dobrodružnú poctivú náturu. Nie žeby sme Maďarstvu jeho wlastnú žiwlovitosť tým odoznávať mienili — to nie: tak cudzorodné žiwly v sebe prerobiť, tak vo mnohých búrkach vytrvať, ako dosial to na Maďarstve vidíme, je veru nemalej sily životnej dúkaz. Ale to dobre musíme pamätať, že Maďar vo svojom i domácom i krajinskom životě na vrstve slovenskej rástol a tak wlastní živuot náš vypuosobil. Slavi sumus, nihil hungarici a nobis alienum putamus — muože sä vo mnohom ohlädu povedať.

Na str. 133. po slovách „dobudnuť si je určený“ *dolož:* Že dosial ani huor tých nebol hoden, že dosial medzi tymito horskými baštámi ani len sebä neobránil, to je, prawda, veliký hriech jeho predešlosti, z velikých príčin na velikú milosť budúcnosti, národním nie tak prečinom ako nečinom spáchaný. Zle by bolo aby v ohradě tejto už konečně sám do sebä nevstúpil — té hory by sä na něho zvalily.

Na str. 136. po slovách „od majetnosti a bohatstva závisí“ *dolož:* Veť s literaturou sä oberať, knižky čítať je nie úrady a hodnosti kupovať, skvostnè hostiny dávať, nie na karty na hazard hrať, nie salónstvuvať, aby človek na to velikú časť imania svojho oželeť a pre takéto marnosti sebä zamárniť musel.

Na str. 141. na koniec toto dolož: Naším Slovákom sluší to k dobrému svojmu použiť, že w nesvojenárodních školách cudzú chovu musia zažívať. I to je ludskuo — a tak naše — čo je dobruo: čo nie — ? — no veť do škuol chodí aj na to človek, aby sä naučil, čo je hlúpym a sprostým, bláznom a trupom byť na světě. Zná svoje poslanstvo rozumný Slovák aj v tom, že musí chodiť do maďarských a něneckých škuol (dokial svojích nemá); lebo na cudzom bludě a nespuosobe mudrieť, je tiež *múdrosť*, (sapientia prima est, stultitia caruisse, povedal Horác); a cudzie dobruo vidieť, vedieť a prijať je *múdra cnosť*. Žni len i tam, ó mladuo Slovenstvo, kde neseješ — veť, dá Boh, že i Ty siať budeš, i Tvoje žítko zíde, čo na svatbu Slávy matky s geniom človečenstva. Sapienti pauca! Salve!

V tunajšej Ťiskárňi višli a dostat sa muožu i nasledujúce spisi:

Slovenskje povesťi. Vidau a usporjadau J. Rimavskí. Zvazok I. — V 8-orke str. XIV. a 137. V obálke zavjaz. na velíňe za 24 grajc., na peknom ťiskárskom papjeru za 20 grajc. str.

Zorňička. Zábavňík pre ďjetki. Zvazok I. V 12-ke str. 96. V obálke zavjaz. na peknom velíňe, s obrázkom, za 10 grajc. str.

Zorňička. Zábavňik pre ďjetki. Zvazok II. V 12-ke str. 96. V obálke zavjaz. na peknom velíňe, s obrázkom, za 10 grajc. str.

Beda a rata. Od jedného úprimnjeho prjaťe-la ľudu pospolitjeho. — Na tuhom ťiskárskom pap., velká 8-ka str. 16. za 3 grajc. v. č. Hárok 1-wi.

Beda a rata. Hárok 2hi. Str. 16. za 3 grajc. v. č.

Beda a rata. Hárok 3ťi. Str. 16. za 3 grajc. v. č.

Siroti. Malá činohra v 3 ďejstvách od J. Matúšku. V 12-ke str. 67. za 8 grajc. str.

Zatraccňja a Spaseňja. Od wjac úprimnich prjaťelou ľudu pospolitého. V 12-ke str. 48. V obálke zavjaz. na tlačjarskom pap. za 3 grajc. str.

Obchodníci. Powídka z nowých časůw od Činoráda Wěrného. Swázček I. V 8-ke str. 99. V obálke zavjaz. na velíňe, za 20 grajc. str.

Zlatňica. Welmi poučná a zábawná rozprávka, kterú púwodňe písal H. Zschokke, do slowenčini preložil Jan Plech. Nákladkom Tatrina. W 8-ke str. 114. W obálke tuho zawjaz. na tlačjarskom pap. za 16 gr. str.

Epigenes slovenicus. Liber primus. Tentamen orthographiae slovenicae. Studio Mich. Miloslavi Hodža, V. D. M. — V 4-ke, na velíňe, str. 94. V obálke zavjaz. 40 grajc. str.

Dobruo slovo Slovákom, súcim na slovo. Od Michala Miloslava Hodžu. Nákladkom Tatrína. V 8-ke, na velíňe, str. 94. V obálke zavjaz. za 10 gr. str.

Podmaňínovci. Činohra v IV. ďejstvách. Písau Mikuláš Dohnány. Velká 8-ka. str. 49. na velíňe, za 10 grajc. str.
